

Joël 3 'Een exegetisch onderzoek'

Johan Pronk, studentnummer 9505636

September 2011

Scriptie ter afsluiting van de master 'wortels en ontwikkeling van het christendom'.

Voor: Professor dr. B.E.J. H. Becking
en dr. M.C.A. Korpel
Universiteit Utrecht
Faculteit geesteswetenschappen
Departement Religiewetenschap en Theologie

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	1
1. Inleiding	2
1.1. Aanpak.....	3
1.2. Inleidende opmerkingen	3
2. Structuur en inhoud Joël	4
2.1. Inleiding	4
2.2. Analyse Joël als geheel	6
2.3. Samenvatting structuur en thematiek Joël	19
2.4. Intertekstualiteit: Joël en zijn gebruik van de Schrift.....	21
2.5. Buiten-Bijbelse bronnen.....	24
2.6. Conclusie analyse Joël als geheel	26
2.7. Voorlopige conclusie plaats Joël 3:1-5 in Joël	29
3. Analyse Joël 3:1-5 en de methode	31
4. Stap 1 analyse Joël 3: Taal en structuur	32
4.1. Vertaling	32
4.2. Syntaxis en participanten	33
4.3. Betoogstructuur en hiërarchie	36
5. Stap 2 analyse Joël 3: Structuur en strategie	37
5.1. Toneel: Actanten en communicatie	37
5.2. Expressie: Woordherhalingen en semantiek.....	40
5.3. Kunstwerk: Presentatie en retorische vorm	41
6. Stap 3 analyse Joël 3: Strategie en reconstructie.....	42
6.1. Oude Vertalingen	43
6.2. Idioom en taalkundige vergelijkingen met andere teksten	44
6.3. Reconstructie.....	61
7. Stap 4 analyse Joël 3: Reconstructie en adres	64
8. Conclusie	64
9. Geraadpleegde literatuur.....	66
Bijlage A. Analyse veel gebruikte woorden in Joël.....	69
Bijlage B. Formele structuur en vertaling Joël.....	70
Bijlage C. Structuur Joël bij diverse auteurs	82
Bijlage D. Stichometrie MT	83

1. Inleiding

Gedurende mijn studietijd stond het al vroeg voor mij vast dat ik voor mijn scriptie een onderwerp op het terrein van de exegese van het Oude Testament¹ (voortaan afgekort met OT) wilde zoeken.

Zowel de Heilige Schrift als het Hebreeuws en het Judaïsme hebben mijn bijzondere interesse. Deze interesse is versterkt door het feit dat ik een aantal jaren in Israël gewoond en gewerkt heb. Door een suggestie van mijn vader werd ik op het spoor gebracht van Joël 3:1-5 (in de Nederlandstalige Bijbels en andere vertalingen, meestal Joël 2:28-32²). Deze teksten springen er uit in het boek Joël en spelen een sleutelrol bij in de toespraak van Petrus bij de uitstorting van de Heilige Geest op het Pinksterfeest in Handelingen 2 beschreven. Bovendien roept de tekst allerlei vragen op. Daarbij denk ik aan vragen als: wat wordt bedoeld met het uitstorten van de Geest en wat wordt bedoeld met het profeteren, dromen en visioenen zien? Die vragen zijn extra intrigerend in onze huidige tijd, waarin de Geest en de charismata volop in de belangstelling staan. Daarmee is deze tekst theologisch gezien een uitdagende tekst.

De onderzoeksvraag luidt:

“Wat is de betekenis (in de oorspronkelijke context) van het uitstorten van de Geest, het profeteren en het dromen en de bijbehorende tekenen in Joël 3:1-5 en hoe verhoudt dit gedeelte zich tot Joël als geheel en meer in het bijzonder tot de Geest en de dag van JHWH?”

Opmerking. De afbeelding op het titelblad stelt de profeet Joël voor, afgebeeld in de Sixtijnse kapel en geschilderd door Michelangelo. Opvallend is dat Michelangelo Joël schildert als een man die een boekrol leest. Eén van de conclusies van hedendaagse theologen is dat Joël een geleerde Schriftprofeet was³. Michelangelo was zijn tijd blijkbaar al ver vooruit.....

Een woord van dank aan mijn begeleider, Professor dr. B.E.J.H. Becking. Hij heeft mij met geduld en veel deskundigheid begeleid. Tegelijkertijd waren hij en dr. M.C.A. Korpel het die met hun colleges mij stimuleerden om mij verder te verdiepen in het Oude Testament. Dank ook aan mijn ouders, die mij voorgingen op het levenspad en tot studie stimuleerden. Dank ook aan mijn vader voor het grondig doorlezen van de scriptie. Tot slot dank aan mijn vrouw, Anneke en de kinderen. Zij hebben mij al de afgelopen studiejaren ondersteund en omringd met hun liefde. Soli Deo Gloria.

¹ Staande in de traditie van de christelijke kerk, spreek ik van ‘Oude Testament’ als het gaat om de TeNaCH.

² Dit vindt zijn oorzaak in de uitgave van de tweede Rabbijnse Bijbel (Ginsburgs editie van de Bombergtekst) uit 1524-1525 die als eerste Bijbel Joël in vier hoofdstukken opdeelt.

³ Zie onder meer (Barton 2001), p. 30.

1.1. Aanpak

Centraal in de aanpak staat een grondige exegese van Joël 3:1-5. Ik wil daarbij toewerken naar een antwoord op de onderzoeksvraag. De route die wordt afgelegd is de volgende:

- Onderzoek naar Joël in zijn geheel, met daarbij bijzondere aandacht voor:
 - o De vraag of Joël 3:1-5 een literaire eenheid is.
 - o De structuur van Joël en de plaats van Joël 3:1-5 daarin⁴.
 - o Zaken die Joël kenmerken en mogelijk van belang kunnen zijn in het kader van de onderzoeksvraag.
- Onderzoek naar Joël 3:1-5 volgens de methode van Talstra⁵. Daarbij in stap 3 van deze methode ('Strategie en reconstructie') bijzondere aandacht voor:
 - o Het uitstorten van de Geest en de verschijnselen waarmee dat gepaard gaat.
 - o De dag van JHWH en welke specifieke inkleuring daaraan wordt gegeven.
- De beantwoording van de onderzoeksvraag in een concluderend hoofdstuk.

Ik neem voor deze scriptie niet een vertaling als uitgangspunt, maar de Masoretische tekst (MT), zoals deze te vinden is in de Biblica Hebraïca Stuttgartensia (BHS). Citaten zijn of een eigen vertaling of aan de Statenvertaling ontleend. In het laatste geval wordt dat aangegeven d.m.v. de letters SV achter het citaat.

1.2. Inleidende opmerkingen

Van der Meer wijst in de inleiding op zijn proefschrift over de opbouw van het boek Joël erop dat er rond dit boek een veelvoud aan opvattingen is op diverse terreinen⁶. Te denken valt onder meer aan: datering, genre, de eenheid van het boek, de interpretatie van de in het eerste hoofdstuk genoemde sprinkhanen en de betekenis van de uitdrukking 'leraar der gerechtigheid' in het tweede hoofdstuk. Ook is er debat of Joël 2:1-11 dezelfde sprinkhanenplaag van Joël 1 als onderwerp heeft, of een andere situatie beschrijft, dichterbij in de tijd of verder weg (allegorisch of als metafoor). Velen zien hoofdstuk 2 als een voortgezette metafoor, verwijzend naar de aanstaande 'dag van JHWH'⁷.

Ik ga uit van een datering ergens in de tijd volgend op het decreet van Kores (538 voor Christus)⁸. Tenzij zal blijken dat er argumenten zijn die mij noodzaken een andere positie in te nemen. Het grootste deel van de hedendaagse theologen stemt overeen met een datering ergens in de periode

⁴ (Wolff 1975), p. 60, merkt op: 'De literaire setting van Joël 2:18-3:5 is zo vast geklonken in de structuur van het boek van Joël dat het niet geïnterpreteerd kan worden zonder de voorgaande en opvolgende context'.

⁵ (Talstra 2002).

⁶ (Meer 1989), p. 1. Maar zie bijvoorbeeld ook (Barton 2001), p. 3 voor eenzelfde bewering.

⁷ Zie onder andere (McComiskey 1992) p. 278.

⁸ Zie (Becking 2010), die er op wijst dat de terugkeer uit de ballingschap waarschijnlijk een geleidelijk proces van vele jaren was.

tussen laat 6^e eeuw en halverwege de 5^e eeuw. Joël is mogelijk een liturgische tekst en wel een klaagzang. Dat een preciezere datering moeilijk is, laat zich verstaan. Immers een liturgische tekst is breder bruikbaar naarmate hij minder specifiek is. Ik ga uit van de volgende dateringen van teksten die het boek Joël in de tijd gezien in meer of mindere mate omringen⁹:

- Deutero-Jesaja (Jesaja 40-66) t.t.v. de ballingschap,
- Klaagliederen (reactie op de val van Jeruzalem),
- Ezechiël (waarschijnlijk is de laatste profetie uit zijn boek Ezechiël 29:17, te dateren rond 570 voor Christus),
- Obadja (6^e eeuw voor Christus),
- Haggai en Zacharia (rond 520 voor Christus),
- Ezra (de missie van Ezra vond waarschijnlijk plaats in de 2e helft van de 5e eeuw voor Christus) en
- Nehemia (eveneens in de 5e eeuw voor Christus).

In mijn onderzoek ga ik uit van de tekst zoals die voor ons ligt in zijn finale vorm. Daarmee ga ik dan ook voorbij aan de vraag of er aan het boek Joël het werk van één of meerdere auteurs en/of van een redacteur ten grondslag ligt. Mijn benadering is daarmee voornamelijk synchronisch, alhoewel het onderzoek naar diachronische elementen in het kader van de gebruikte methode voor het exegetisch werk later in het onderzoek kort aan de orde komt.

2. Structuur en inhoud Joël

2.1. Inleiding

Om te bepalen hoe de onderzoekspériode (Joël 3:1-5) in het boek Joël past, volgt hieronder een nadere analyse van de structuur en inhoud van het boek Joël. In deze analyse zal blijken dat er sprake is van een samenhangend geheel, met veel chiasmatische structuren en parallelie¹⁰. Daarnaast zien we steeds terugkerende thema's. Mijn bijzondere aandacht gaat uit naar de vraag of Joël 3:1-5 al of niet een aparte plaats heeft als zelfstandige perikope in het geheel van Joël.

Bij het bepalen van de structuur let ik op de volgende, voornamelijk formele, factoren:

- Grammaticale factoren¹¹:

⁹ Ik maak voor de dateringen gebruik van (Dillard en Longman 1995). Ik ga hierbij voorbij aan indelingen als die van Vriezen (zie daarvoor (Spijker 1999), p. 17 en verder) m.b.t. de geschiedenis van de profetie in het OT.

¹⁰ Wikipedia definieert chiasme als volgt: 'Een chiasme of kruisstelling is een repetitio met omkering, Bij deze stijlfiguur worden de overeenkomstige termen van twee formuleringen in omgekeerde volgorde geplaatst. Het chiasme wordt ook wel als een bijzonder geval van parallelisme gezien'.

¹¹ Hierbij maak ik vooral gebruik van (Talstra 2002).

- Zinstype en werkwoordsvormen;
- Morfologie (persoon, getal, geslacht);
- Lexicale verbanden, zoals herhalingen;
- Structuursignalen;
- Pro- en renominatie;
- Wijze van spreken: indirecte en directe reden.
- Retorische factoren¹²:
 - Parallellisme;
 - Semantische velden;
 - Lexicale herhalingen en contrasten;
- De Masoretische indeling (setuma en petucha, atnach, etc.)¹³;
- Inhoudelijke factoren, zoals: bepalingen van tijd en plaats.

Voor wat betreft de retorische factoren laat ik metriek buiten beschouwing. Dit om reden dat er veel verschil van mening is over de inzet en waarde van metriek in de exegese en Joël bovendien voor een deel ook proza is.

Voor het weergeven van de structuur van Joël maak ik gebruik van de indeling zoals Fokkelman die voorstelt. Daarbij wordt van kleine naar grote eenheden onderscheiden: colon, vers, strofe, cantikel of stanza en tot slot de canto¹⁴.

Bij het uitwerken van deze structuur ga ik vooral in gesprek met Van der Meer¹⁵ en verder met de exegeten McComiskey, Barton, Van Leeuwen en Wolff¹⁶. Ik volg Van der Meer zoveel mogelijk in zijn zeer grondige formele analyse, maar zal regelmatig van hem afwijken. In paragraaf 2.3 zal ik daar nader op in gaan. Het is goed om bij de nu volgende analyse voor ogen te houden dat er veel vragen en onduidelijkheden zijn over de toe te passen principes bij Bijbels-Hebreeuwse poëzie. Ik heb mij daarom in mijn keuze mede laten leiden door de inhoudelijke verbanden. Ik ben mij er van bewust dat de verschillende exegeten tot uiteenlopende structuren komen. In bijlage C geef ik een overzicht van verschillende indelingen.

¹² Hierbij maak ik vooral gebruik van (Fokkelman 2000).

¹³ Hierbij maak ik vooral gebruik van (Barrick 2004), (Robinson 2002) en (Korpel en Oesch 2003)

¹⁴ (Fokkelman 2000), p.. 53 en verder.

¹⁵ (Meer 1989) en met hem alle andere exegeten.

¹⁶ Zie (McComiskey 1992), (Barton 2001), (Leeuwen 1993) en (Wolff 1975). Keuze voor McComiskey op grond van de hoge waardering voor zijn werk door nogal wat theologen en keuze voor Barton omdat dit het meest recente commentaar op Joël is. Van Leeuwen omdat dit Nederlandstalig is en redelijk recent (1993) en Wolff omdat dit werk door velen geciteerd wordt.

2.2. Analyse Joël als geheel

Hoofdstuk 1:1 Opschrift

Van der Meer wijst erop dat dit vers een opschrift is, los van de canto's. We komen dit ook tegen bij de Psalmen¹⁷. We zien hier dat de boodschap als een woord van JHWH wordt aangekondigd, de boodschapper Joël ('JHWH is God') is en zijn voorvader Pethuël ('God heeft overtuigd/misleid')¹⁸ is. De frase 'דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֵלַי' is een *terminus technicus* die 241 maal voorkomt in de profetische literatuur. De titel autoriseert zo de boodschap van Joël als een *traditum* met autoriteit¹⁹.

Hoofdstuk 1:2-20 Zie de verwoesting in de natuur, kom tot inkeer, want de dag van JHWH is nabij

CANTO A met 4 cantikels – Hoor, vertel, bedrijf rouw en wees beschaamd

Cantikel 1 Oproep: 'Hoor en vertel van de verwoesting door sprinkhanen'.

2 Oproep tot de oudsten en de inwoners: 'Hoor,

3 en vertel aan uw kinderen'.

4 Beschrijving van de verwoesting (van de oogst) door sprinkhanen.

Cantikel 2 Oproep: 'Waak op en klaag over de verwoesting door een machtig volk'.

5 Oproep tot de drinkers: 'Waak op en klaag want er is geen wijn meer,

6 omdat een volk machtig als een leeuw en talrijk is opgetrokken'.

7 Beschrijving van de verwoesting van de wijnstok en vijgenboom door dat volk.

Cantikel 3 Oproep: 'Bedrijf rouw om de verwoesting van het veld en haar vruchten'.

8 Oproep tot de stadsbevolking: 'Bedrijf rouw'.

9 Er zijn geen offers meer voor de tempeldienst en de priesters treuren.

10 Beschrijving van de verwoesting van het veld en haar vruchten.

Cantikel 4 Constatering: 'Beschaamdheid om de verwoesting van de bomen en hun vruchten'.

11 Constatering over de landbouwers: 'Beschaamdheid'.

12a Beschrijving van de verwoesting van de bomen en hun vruchten.

12b Constatering: 'De mensen kennen geen vrolijkheid meer'.

Structuur. De structuur van dit tekstgedeelte kan afgeleid worden van de plaats van de imperatieven en het parallelisme, zoals de viermaal terugkerende beschrijving van de verwoestingen. Van Leeuwen wijst ook op de op specifieke bevolkingsgroepen gerichte oproep, namelijk drinkers (vs. 5),

¹⁷ (Meer 1989), p. 40.

¹⁸ Zie (Strazicich 2007), p. 62. De LXX heeft hier Bethuel, die als vader van Rebecca in Genesis 22-24 voorkomt.

¹⁹ (Strazicich 2007), p. 61.

stadsbevolking (vs. 8) en landbouwers (vs. 11)²⁰. Zo wordt 'alle inwoners' uit vers twee m.b.v. een stijfiguur, merisme²¹, uitgewerkt. Wanneer we Van der Meer volgen komen we zo tot 4 cantikels²². Ook de MT ziet dit als één perikoop en eindigt met een setuma.

Analyse. Het valt op dat in deze canto alle werkwoorden, waarin de situatie wordt beschreven, in perfectum staan en de werkwoorden waarin opgeroepen wordt in imperatief. Een ongekende ramp heeft recent plaatsgevonden door een combinatie van sprinkhanen en droogte²³. Daardoor zijn de akkers en velden samen met de opbrengsten verwoest. Zelfs de spijs- en drankoffers kunnen niet meer gebracht worden (1:9)²⁴. De conclusie is dat alle vrolijkheid verdwenen is (1:12). Allerlei bevolkingsgroepen - en daarmee dus de hele bevolking - worden opgeroepen om te luisteren en wakker te worden en vervolgens actie te nemen: door vertellen, huilen, rouwen, etc.

Wolff wijst er in zijn commentaar op dat de oproep tot horen en zien in de diverse generaties al direct een didactische neiging aan het boek geeft²⁵.

CANTO B met 3 cantikels – Rouw en roep tot JHWH

Cantikel 1 Oproep: 'Rouw en vast, want de dag van JHWH komt met verwoesting'.

13 Oproep aan de priesters: 'Rouw, want er is geen offer meer,

14-15 en roep de oudsten en inwoners op: Ga vasten, want die dag, namelijk van JHWH, komt als een verwoesting van de Almachtige'.

Cantikel 2 'Want zie de verwoesting in de natuur door droogte'.

16-17 Er is geen voedsel meer en daarom geen blijdschap in het huis van God.

18 Het vee zucht want het heeft geen weide.

Cantikel 3 Roep tot JHWH vanwege de verwoesting in de natuur door Joël zélf.

19 'Ik roep tot U, want een vuur heeft verwoest,

20 ook de beesten roepen tot U, want een vuur heeft verwoest'.

Structuur. De MT eindigt hier met een setuma. Al met al is er niet veel discussie over de indeling van dit eerste deel van Joël. Van der Meer volgend, komen we tot 3 cantikels²⁶. Een enkeling hanteert

²⁰ (Leeuwen 1993), p. 27.

²¹ Wikipedia geeft als definitie: 'Een merisme is een stijfiguur waarbij een geheel wordt aangeduid door enkele extremen of enkele bestanddelen op te noemen'.

²² (Meer 1989), p. 48.

²³ Zie voor de droogte: Joël 1:9-13 en 1:17-20.

²⁴ Er wordt niet gesproken over de andere offers, zoals brand-, zond- en schuldoffers. Dit lijkt er op te wijzen dat er geen gebrek aan offerdieren was.

²⁵ (Wolff 1975), p. 9.

²⁶ Meer, 1989, p. 52.

een andere indeling. Zo ziet Prinsloo 5 strofen in Joël 1:1-14²⁷ en McComiskey ziet de verzen 13 en 14 als één cantikel²⁸. In de verzen 19 en 20 is de symmetrie in structuur opvallend: 19a en 20a vermelden אֲלֵיךָ, 19b en 20b vermelden כִּי, en 19c en 20c יְיָ. De indeling in cantikels wordt sterk bepaald door de vorm van de werkwoorden. In het eerste cantikel vrijwel uitsluitend imperatieven, in het tweede cantikel uitsluitend perfecta en in het derde cantikel tot twee maal toe een imperfectum gevolgd door twee perfecta.

Analyse. Ook in deze canto zijn alle beschrijvende werkwoorden in perfectum en de oproepende werkwoorden in imperatief vorm. Verder is er tot drie maal toe een werkwoord in het imperfectum, namelijk in de verzen 15c, 19a en 20a.

Het taalgebruik is bijna dramatisch te noemen: 'Is dit ooit gebeurd? (vers 2), huilt (verzen 5, 11 en 13), kerm (vers 18), rouw (vers 13), ach (vers 15) en een verterend vuur (verzen 19 en 20).'

Er is veel geschreven over de vraag of de sprinkhanen in deze canto al of niet letterlijk genomen moeten worden. En of er in dit kader sprake is van een verschil tussen Joël 1 en het hier navolgende Joël 2. De fasen van de sprinkhanen en de gevolgen, zoals beschreven in Joël 1, zijn reëel³⁰. Daarom ga ik er vanuit dat Joël 1 verwijst naar een werkelijke sprinkhanenplaag en waarschijnlijk eveneens naar een droogte (Joël 1:9-13 en 17-20). Tegelijkertijd is duidelijk dat deze beschrijving een opmaat vormt voor het beschrijven van een invasie in hoofdstuk 2³¹. Deze hoofdstukken zijn niet los te koppelen van elkaar; er zijn allerlei verbanden. Zo worden beide legers, zowel het sprinkhanen leger uit Joël 1, als het invasieleger uit Joël 2 'Gods leger' genoemd (zie Joël 2:11 en 2:25). Daarnaast worden beide aan de dag van JHWH gekoppeld (Joël 1:15 respectievelijk 2:1 en 11). Bovendien wordt het invasieleger op een wonderlijke wijze beschreven. Dat doet denken aan het leger van sprinkhanen.

De plagen worden beide verbonden aan de naderende dag van JHWH³². God sloeg met sprinkhanen (Joël 1:15) en zal verslaan met een invasie (Joël 2:11). In de volgende canto wordt beschreven hoe JHWH ook redding zal geven (Joël 2:18-21) en zegenen (Joël 2:23-26). Daarmee wordt duidelijk gemaakt dat JHWH God is (Joël 2:27)³³.

²⁷ (Prinsloo 1985), p. 24.

²⁸ (McComiskey 1992), p. 264.

²⁹ (McComiskey 1992), p. 268.

³⁰ Zie onder meer (Thompson 14/1 (1955)), p. 53, (Sellers 52/2 (1936)), p. 85, (Hurowitz 112/4 (1993)), p. 597 e.v.

³¹ Zie paragraaf 2.5 Buiten Bijbelse bronnen.

³² Zie immers Joël 1:15, 2:1 en 2:11. Zie verder paragraaf 2.5 Buiten Bijbelse bronnen.

³³ Zo kan Crenshaw (zie (Barton 2001), p. 35) tot de conclusie komen dat het in Joël gaat om een theodicee. Hij ziet Joël 2:14 als centrale tekst.

De oproep in het eerste cantikel (Joël 1:13) is gericht tot de priesters. Zij moeten rouwen en de oudsten van het land en de inwoners verzamelen (Joël 1:14), omdat de dag van JHWH komt. Deze laatste twee groepen werden in canto A, eveneens in het eerste cantikel van deze canto B, direct geadresseerd. De priesters waren nog niet geadresseerd in canto A, maar alleen genoemd in Joël 1:9. De priesters, tevens ‘dienaren’ genoemd, komen alleen in de eerste helft van Joël voor, namelijk in de canto’s A, B en D. In het tweede cantikel wordt opgeroepen de omstandigheden te zien. In het derde cantikel van canto B is Joël aan het woord die zélf roept tot JHWH.

Hoofdstuk 2:1-11 De dag van JHWH is onontkoombaar en Zijn leger brengt pijn aan alle volken

CANTO C met 3 cantikels

Cantikel 1 De dag van JHWH: ‘Wees beroerd. Er is duisternis en geen ontkomen (vuur)’.

1-2a A Een roep tot inkeer omdat de dag van JHWH nabij is.

2b B Dat is een dag van duisternis door een ongekend machtig leger.

3 C Er is geen ontkomen aan, het is als een vuur.

Cantikel 2 Een machtig volk komt en alle volken zullen in pijn zijn.

4-5a D Dat leger is snel,

5b-7a E machtig

7b-8 D’ en ordelijk.

Cantikel 3 Geen ontkomen, overal is duisternis op de dag van JHWH en Zijn leger.

9 C’ Er is geen ontkomen aan, het is overal.

10 B’ Als gevolg ervan is er duisternis.

11 A’ De dag van JHWH komt en Zijn leger is groot.

Structuur. Joël 2:1-11 wordt gekenmerkt door werkwoorden in zowel het perfectum als het imperfectum. Er komen géén consecutivum vormen voor in deze canto. De canto zet in met twee imperatieven als een opschrift boven deze canto (vers 1) en begint en eindigt met de dag van JHWH (verzen 2 en 11). Op basis van semantische velden kan tot het hier boven aangegeven chiasme geconcludeerd worden. Vers 5b-7 staat centraal en de verzen daaromheen horen als schillen bij elkaar. Zie de letters A-E in het schema hierboven.

Over de afbakening naar achteren toe van dit canto wordt verschillend gedacht. Dit hangt samen met de vraag of er in vers 14 een nieuwe perikoop begint. De MT heeft na vers 14 een petucha en komt zo tot een hoofddeling voor Joël op die plaats in de tekst. Van Leeuwen en Van der Meer handhaven

deze indeling en voeren daarvoor formele en inhoudelijke argumenten aan³⁴. Anderen zien de hoofddeling na vers 17. Dit omdat in vers 18 de reactie van JHWH start³⁵. Van Leeuwen voert aan dat hij een lans wil breken voor een hoofddeler na vers 14, omdat op deze wijze de nieuwe perikoop begint bij Israëls boetedoening en daarmee de eerste stap gezet is naar een wending ten goede. Van der Meer geeft al aan dat er in ieder geval grote overeenstemming is onder de auteurs over het feit dat er sprake is van nieuwe inzetten bij vers 12 en vers 15³⁶. Bovendien geeft hij aan dat het vierde cantikel (de verzen 12-14) een epiloog is op de eerdere drie (verzen 1-11). Ze zijn nauw aan elkaar verbonden³⁷. Ik volg deze redenering.

Ik kies in tegenstelling tot van der Meer echter voor een typering van de verzen 12-17 als een overgangsdeel en vermijd daarmee een hoofddeling na vers 14:

- De MT indeling is van later tijdstip;
- Joël 2:1-11 vormt een eenheid met een duidelijke structuur en een eigen karakter (zie hierboven)³⁸;
- Joël 2:12-17 heeft onderscheiden formele kenmerken ten opzichte van de omringende tekst en wordt gekenmerkt door een eigen thematiek (zie hieronder);
- In vers 18 begint JHWH's antwoord;
- Het gaat om een afsluiting van het eerste deel van Joël, in de vorm van een oproep tot bekering en het houden van een vastendag;
- Het gaat om een begin van de wending ten goede.

Analyse. We zien in Joël 2:1-11 een afgerond geheel aan aspecten van de dag van JHWH. Op deze wijze wordt het thema van de dag van JHWH - in Joël 1:15 aangekondigd - verder uitgewerkt. Zo ontvouwt Joël langzaam aan steeds meer over deze dag. De diverse aspecten in Joël 2:1-11 genoemd, namelijk optrekkende legers en elementen uit de theofanie, zijn in een concentrische structuur samengevoegd tot een canto. Ik zie in canto C geen leger van sprinkhanen beschreven, maar een echt leger, een invasieleger. Dit omdat er gesproken wordt over 'als' in Joël 2:4-7. Bovendien wordt er verteld dat de maan verduisterd wordt (Joël 2:10), terwijl sprinkhanen 's nachts inactief zijn³⁹. Zie voor verdere argumenten de paragraaf 2.5 ('Buiten-Bijbelse bronnen'). Dit invasieleger vormt de opmaat om meer elementen van de dag van JHWH te ontvouwen.

³⁴ (Leeuwen 1993), p. 73 en verder en Meer, 1989, p. 62.

³⁵ Zie (Wolff 1975), p. 7 en 57.

³⁶ Meer, 1989, p. 71.

³⁷ Meer, 1989, p. 70.

³⁸ Zie ook (McComiskey 1992), p. 278 die net als Keller ook wijst op een eenheid van Joël 2:1-11.

³⁹ (McComiskey 1992), blz. 274

Opvallend is tot slot de verwijzing naar de hof van Eden in Joël 2:3. We zien dit gebruik ook in Ezechiël 28:13, 31:9-18 en 36:35.

Canto C eindigt met de verklaring dat het leger dat komt het leger van JHWH is. Hij doet (participium vorm) Zijn woord. Dit laatste doet herinneren aan Joël 1:1 waarin aangekondigd werd dat het woord van JHWH tot Joël kwam. Het doet tegelijk vooruitzien naar Joël 3:8 waarin JHWH verzekert dat Hij gesproken heeft (perfectum vorm).

Hoofdstuk 2: 12-17 Oproep tot bekering aan Gods volk door een vastendag en gebed

CANTO D met 2 cantikels

Cantikel 1 Algemene oproep tot bekering.

12 Oproep tot bekering met het hele hart, gepaard gaande met uiterlijke tekenen van bekering.

13 Motivatie om zich tot JHWH te bekeren: 'JHWH is genadig,

14 wie weet, zal Hij zich daarom wenden (bekeran).'

Cantikel 2 Specifieke oproep tot vastendag.

15-16a Oproep om een vastendag uit te roepen.

16b Die oproep komt tot allen.

17a Ook de priesters moeten wenen en bidden.

17b Want waarom zouden de vijanden honen met de vraag: 'Waar is hun God?'

Structuur. Van der Meer en anderen, zoals McComiskey, zien de verzen 15-17 als één cantikel⁴⁰. We zien in deze canto veel imperatieven en daarnaast imperfecta.

Canto D is verbonden met canto C doordat beide beginnen met de oproep: 'Blaast de bazuin in Sion'⁴¹. Verder is Canto D verbonden met canto B doordat beiden de oproep bevatten: 'Heiligt een vasten, roept een gedenkdag uit' (Joël 1:13 en 2:15).

Analyse. Kenmerkend in deze perikoop is dat het eerste deel een oproep bevat die algemeen van aard is en het tweede deel een oproep die specifiek is. In het eerste cantikel speelt het werkwoord **וָשׁוּב** (wenden of bekeren) een belangrijke rol. Het volk wordt opgeroepen zich te wenden tot JHWH, zodat Hij zich zal wenden. 'Want', staat er, 'Hij is genadig en barmhartig, lankmoedig en groot van goedertierenheid'. Woorden die doen herinneren aan Exodus 34:6-7⁴². In canto G komt het zelfde werkwoord **וָשׁוּב** eveneens drie maal voor. Daar verzekert JHWH dat Hij het lot van zowel het volk als

⁴⁰ Meer, 1989, p. 75 en (McComiskey 1992), p. 280.

⁴¹ Alhoewel het doel verschilt. In 2:1 gaat het om een oproep tot oorlog in 2:15 om een cultische setting.

⁴² Zie paragraaf 2.4.

de heidenvolken zal wenden. Op andere plaatsen komen we het werkwoord niet tegen in het boek Joël. In Joël 2:13 vinden we de enige aanwijzing voor een oorzaak voor de rampen die het volk overkomt. Er staat namelijk: ‘..... JHWH heeft berouw over het kwaad’. Dit is echter wel in zeer algemene termen gesteld. Het zelfde woord (רָעָה) wordt in Joël 4:14 gebruikt om het kwaad van de heidenvolken aan te duiden. Er is dus geen uitwerking van het kwaad in Joël. Zowel in deze canto als in canto B komen we een oproep tot een vastendag tegen. De eerste (Joël 1:14) als reactie op de verwoestingen in de natuur. De tweede, in Joël 2:15, als reactie op het invallende leger. Deze tweede oproep vertoont een grote urgentie die blijkt uit het gebruik van zeven imperatieven in zeer korte zinnen. Zo neemt Joëls oproep in urgentie toe, want in Joël 1:14 was er sprake van vier imperatieven.

Hoofdstuk 2:18-27 God handelt: ‘Ik zal voorzien en de rampen omkeren. Verheug u en erken Mij’

CANTO E met 3 cantikels en 11 strofen⁴³

Cantikel 1	God handelt ten behoeve van Zijn land en volk en draait de rampen om.
18, 19a A	God zal handelen en spreken tot Zijn volk.
19b B	God belooft omdraaiing: overvloed aan voedsel i.p.v. tekort (Joël 1:10-12).
20 C	God belooft omdraaiing: wegdrijven legers (Joël 1:2-12).
Cantikel 2	Oproep aan land, beesten en volk (kinderen van Sion) om blij te zijn.
JHWH geeft omdraaiing:
21 D	het land moet verheugen (Joël 1:16),
22 E	de beesten moeten verheugen i.v.m. overvloed op het land (Joël 1:7 en 18-20),
23-24a E’	het volk moet verheugen i.v.m. de leraar die regen zal geven (Joël 1:13-14 en 1:20).
24 D’	Er zal overvloed van koren en olie zijn door regen (Joël 1:10-12).
Cantikel 3	God zal worden erkend door Zijn wonderlijk handelen in de omdraaiingen:
25 C’	omdraaiing vergelding sprinkhanen leger (Joël 1:4),
26-27a B’	omdraaiing tekort voedsel: overvloed (Joël 1:5).
27b A’	JHWH bevestigt dat Hij God is voor Zijn volk, dat nooit beschaamd zal worden.

Structuur. Net als in andere canto’s is er in dit deel van Joël sprake van een chiastische structuur.

Centraal staat vers 23: ‘Verheug u in JHWH, Uw God!’ In de buitenste cirkel staat dat God handelt en daardoor toont wie Hij is.

⁴³ Opmerking: in de omschrijvingen hieronder tussen haakjes een vermelding naar de eerdere tekst in Joël waaraan gerelateerd wordt.

Er is hier sprake van directe rede van God zelf, door de mond van de profeet. God spreekt hier voor het eerst in het boek Joël in de Ik vorm Zijn volk direct aan ('u'). Deze vorm van spreken zal vanaf dit moment de rest van het geschrift kenmerken. Daarmee vormt Joël 2:18 een keerpunt in het boek Joël.

De MT eindigt in vers 27 met een setuma. Vrijwel alle auteurs in bijlage C weergegeven, zien ook een afsluiting met vers 27. Om redenen zoals bij canto C aangegeven, is er geen eenduidigheid over het begin van canto E.

Onder meer Barton ziet hier de scheidslijn tussen de oorspronkelijke Joël, een mondelinge profetie van vroeg post-exilische tijd en de deutero-Joël die van latere tijd is en over het eschaton handelt. Hij wijst er onder meer op dat het tweede deel van Joël minder orde laat zien en voor hem dan ook een verzameling samengevoegde spreuken over oordeel en redding is⁴⁴. Zie paragraaf 6.3 voor mijn analyse hiervan.

Analyse. In deze canto worden de rampen uit canto A (Joël 1:2-20) door God omgedraaid. We zien dat bijvoorbeeld aan het herhaald gebruik van de woorden: 'Koren, most en olie' (Joël 1:10, 2:19 en 2:24). Deze uitdrukking komt ook voor in Deuteronomium 11:14, het geen ziet op zegen op gehoorzaamheid. Door in vers 25 te verwijzen naar de sprinkhanen als 'Gods grote leger', wordt tegelijkertijd een toespeling gemaakt naar het invasieleger uit canto C (Joël 2:11), dat daar ook als 'Gods grote leger' wordt aangeduid. Deze canto beschrijft Gods handelen, wat uitloopt op de belijdenis dat JHWH de God van Israël is. Daarmee wordt de roep uit canto A om te horen en vertellen (Joël 1:2-3), beantwoordt.

In Joël 2:19b-20 zien we een opvolging van een werkwoord in de perfectum consecutivum vorm, gevolgd door één of meerdere werkwoorden in de imperfectum vorm. Dit komen we tevens tegen in Joël 3:1-5 en 4:16b-19a. Zie paragraaf 6.2 voor een nadere analyse.

Canto E is eschatologisch van aard⁴⁵. In de verzen 26 en 27 vinden we tot twee maal toe לְעוֹלָם ('tot in eeuwigheid') tegen. Ook de verwijzingen naar 'die van het noorden' en de 'leraar van de gerechtigheid' wijzen die kant op.

De uitdrukking 'die van het noorden', uit Joël 2:20, vraagt bijzondere aandacht. Het zou kunnen verwijzen naar de sprinkhanen die uit het zuiden opkwamen en naar het noorden trokken. De uitdrukking kan ook vooruit zien naar het Tyrus en Sidon uit Joël 4. Ook een verwijzing naar de traditionele grote vijanden uit het noorden (Assyrië of Babylonië), is mogelijk. Als laatste behoort

⁴⁴ (Barton 2001), p. 16, 91 en 92.

⁴⁵ Zie paragraaf 6.2 'Vergelijk met andere exegeten', waar nader in gegaan wordt op het thema eschatologie.

een apocalyptische vijand tot de mogelijkheden. Wat opvalt is dat er staat: 'Doen vertrekken'. M.a.w. 'die uit het noorden' zijn er nog. Mijn voorlopige aanname is dat, gezien het gebruik van deze term in Jeremia en Ezechiël en de context in deze canto, het gaat om een niet nader geduide, eschatologische vijand. In het kader van deze scriptie laat ik dit onderwerp verder liggen⁴⁶.

Bijzondere aandacht verdient ook Joël 2:23. De vraag is wat het woord מורה betekent. Gaat het om regen of leraar? De relatie met de teksten van Qumran, waarin gesproken wordt over de 'leraar van de gerechtigheid' vergroot de discussie: gaat het in die teksten om een foute interpretatie van Joël 2:23 en Hosea 10:12? De LXX, maar ook andere oude vertalingen als de Peshitta en Vetus Latina hebben 'regen', Symmachus vertaalt met 'degene die onderwijst'⁴⁷. Velen zien de herkomst van de term 'leraar' uit de MT in de Qumran teksten⁴⁸. Intertekstueel onderzoek laat echter toch zien dat 'leraar van de gerechtigheid' wel degelijk een draagvlak heeft. Een drietal voorbeelden:⁴⁹

- 1 Koningen 8:36 (Salomo bij de inwijding van de tempel). We vinden ook op deze plaats het motief van regen. Die regen wordt gegeven na bekering en het aanroepen van Gods Naam. Zowel op deze plaats als in Joël vinden we het idee dat JHWH regen geeft en onderwijs.
- Ezechiël 37:24⁵⁰ (het visioen van de beenderen). De komst van Mijn knecht David wordt beloofd. Hij zal komen met een verbond van vrede. Er zal dan een leven in gerechtigheid zijn. Ook in Ezechiël 37 wordt een geest van leven gegeven. Dat loopt uit op een belijdenis het 'Erkenntnisformel' in vers 14⁵¹.
- Jesaja 11:4 en 5⁵² (De Messias⁵³ en het vrederijk). Het thema is dat de Messias komt met de Geest, oordeel en gerechtigheid.

Mijn voorlopige aanname is dat het met deze uitdrukking om een verwijzing naar zowel regen als de Messias gaat. Zo wordt een verband gelegd tussen de omkering in de natuur, nieuw leven voor het volk, de Messiasverwachting bij Ezechiël en anderen en de verbondsgedachte⁵⁴.

Hoofdstuk 3:1-5 Gods antwoord: zegen en tekenen op de dag van JHWH en het nieuwe verbond

CANTO F met 1 cantikel en 3 strofen

⁴⁶ Zie voor meer informatie onder andere (McComiskey 1992), p. 286 en 287.

⁴⁷ Zie onder anderen (McComiskey 1992), p. 289 en (Strazicich 2007), p. 186.

⁴⁸ (Wolff 1975), p. 63 en 64.

⁴⁹ Zie voor een uitgebreide intertekstueel onderzoek (Strazicich 2007), p. 188 en verder.

⁵⁰ Zie ook de tabel in het kader van 'het uitgieten van de Geest' in paragraaf 6.2.

⁵¹ Zie voor een nadere uitwerking van wat 'Erkenntnisformel' is paragraaf 6.2 onder 'verband'.

⁵² Zie eveneens hierboven genoemde tabel.

⁵³ De term 'Messias' speelt pas vanaf de inter-testamentaire periode een rol van betekenis als duiding voor de komende Verlosser. Ik interpreteer de term hier dan ook ruimer in de zin van een eschatologische profetie die een persoon als toekomstige heilmiddelaar centraal stelt. Zie (Spijker 1999), p. 28.

⁵⁴ Zie voor een goed onderbouwde, gelijksoortige gedachte (Strazicich 2007), p. 184-196.

Strofe 1 (vers 1-2) 'Ik zal Mijn Geest uitgieten over allen en u zult visioenen zien

Strofe 2 (vers 3-4) en Ik zal tekenen geven in hemel en op aarde'.

Strofe 3 (vers 5) En allen die JHWH aanroepen zullen ontkomen.

Structuur.

Strofe één. Deze strofe bevat een concentrische structuur met 'het uitstorten van de Geest' als inclusio. In deze structuur (zie vertaling) wijk ik af van Van Leeuwen, die 'ouden dromen dromen' als kern ziet⁵⁵. Ik zie 'ouden dromen dromen' en 'jonge mannen visioenen zien' als binnenste dubbeltal, met daaromheen de andere dubbeltallen. Deze dubbeltallen zijn voor wat betreft de actoren een uitwerking van 'alle vlees'. Het gaat in deze strofe dan ook om het uitstorten van de Geest over allen en het directe gevolg ervan, namelijk profeteren en dromen.

Strofe twee. Deze strofe bevat eveneens een chiastische structuur, namelijk: hemel (a) – aarde (b) - tekenen op aarde (b') - tekenen in de hemel (a'). Het tweede gedeelte in deze strofe is een temporele aanduiding die past in het patroon van vers 1b ('het zal gebeuren daarna'). Bovendien is vers 3b een overgang naar de derde strofe, die weer start met een temporele aanduiding en 'JHWH' noemt.

Strofe drie. Ook deze derde strofe bevat een concentrische structuur met het thema van redding in het midden, ingeklemd tussen het thema van ontkoming voor hen die JHWH aanroepen en ontkoming voor hen die JHWH roept.

De eerste en de laatste strofe liggen inhoudelijk in elkaars verlengde. Het dromen en visioenen zien is nauw verbonden met het aanroepen van de Heere.

Er is sprake van een literaire eenheid van Joël 3:1-5 om een aantal redenen:

- Gezien de context van de omringende perikopen, namelijk de tekstdelen hoofdstuk 2:18-27 en hoofdstuk 4:1-11. Centraal staat daarin Gods antwoord op de oproep tot inkeer en de vastendag met gebed (2:17) in het eerste deel van Joël. Ook kan aangevoerd worden dat Joël 3:1-5 een overgang vormt tot het 'strafgericht over de volken' (Joël 4)⁵⁶.
- Met Joël 3:1 begint een nieuwe profetie. Dit kan afgeleid worden uit het 'וְהָיָה אֶתְרֵי־כֶן' (zie de aantekening bij de vertaling). Bovendien is er sprake van een andere inhoud. Boven op de hiervoor geschetste omdraaiing van de ervaren en aangekondigde rampen (2:18-27) komt

⁵⁵ (Leeuwen 1993), p. 152.

⁵⁶ (Leeuwen 1993), p. 150 en (Wolff 1975), p. 57 voor een gelijksoortige conclusie.

God met een extra zegen. Deze doet sterk herinneren aan de omschrijving van het nieuwe verbond uit Jeremia 31:31 en verder⁵⁷.

- Joël 3:1-5 vormt een literaire eenheid op basis van haar eigen innerlijke structuur⁵⁸. Het staat ingeklemd tussen het 'en het zal gebeuren' in de verzen 1 en 5. Er is bovendien sprake van drie strofen, die inhoudelijk een eenheid vormen. Hymes⁵⁹ wijst er tot slot op dat er drie temporele indicators zijn die wijzen op een eenheid van deze perikoop. Het gaat dan om de verbindingen tussen de strofen.

Hiermee wijk ik af van Van der Meer⁶⁰, die Joël 3:1-4:8 als één canto ziet. Wel ziet hij daarbinnen Joël 3:1-5 als één cantikel. Van der Meer onderbouwt dit door te wijzen op woordherhalingen. Deze verbanden zijn echter zeer zwak, omdat de woorden die hij aanhaalt in het geheel van Joël frequent voorkomen en wel in alle hoofdstukken⁶¹. De door Van der Meer aangehaalde verbanden tussen Joël 4:1-3 (in zijn werk canto E II) en 4:4-8 (in zijn werk canto E III) zijn sterker en die handhaaf ik dan ook. Bijlage C geeft aan dat de auteurs het in hoofdlijnen wel eens zijn over nieuwe inzetten na Joël 3:5 en 4:8.

Analyse.

Strofe één verwijst terug naar canto B en D - canto's die oproepen toe bekering - door te verwijzen naar het hele volk en door het benoemen van bevolkingsgroepen en de zegen die zij ontvangen. Die

⁵⁷ In Jeremia 31:31 e.v. wordt gesproken over 'die dagen', 'allen JHWH kennen', 'zon, maan en sterren' en 'dode lichamen in een dal'. Er is ook sprake van verschillen. Bij Jeremia zullen zon, maan en sterren niet wijken als ordening. Bij Joël zullen ze veranderen. Bij Jeremia is sprake van de wet in het binnenste. Bij Joël is de Geest in het binnenste.

⁵⁸ Zie vooral ook (Hymes 1/1 (1998)), p. 86 e.v.

⁵⁹ (Hymes 1/1 (1998)), p. 87-88.

⁶⁰ Meer, 1989, p. 89 e.v.

⁶¹ Zie Meer, 1989, p. 96. Mijn kritiek hierop is als volgt:

Verband E.I (3:1-5) en E.II (4:1-3):

- In die dagen 3:2 en 4:1. Tegenwerping: 'uw dagen' komt voor in 1:2. Zie ook 4:18.
- Land/aarde 4:2 en 3:3. Tegenwerping: komt 12 maal voor in alle hoofdstukken van Joël.
- Geven in 3:3 en 4:3. Tegenwerping: komt 8 maal voor in de hoofdstukken 2, 3, en 4.
- Aanduiding kinderen in 3:1 en 4:3: en 4:8. Tegenwerping: komt ook in 1:3, 2:16 voor. Bovendien zijn het verschillende woorden.
- Plaatsaanduiding, de berg Sion in 3:5 en dal Josafath in 4:2 als plaats van redding c.q. oordeel. Tegenwerping: Sion kom 7 maal voor in Joël.

Verband E.I (3:1-5) en E.III (4:4-8):

- Zonen en dochteren in 3:1 en 4:8.
- Wegam in 3:2 en 4:4. Tegenwerping: komt 7 maal voor in Joël in alle hoofdstukken.
- Amar JHWH en Dabar JHWH in 3:5 en 4:8. Tegenwerping: amar JHWH komt ook in 2:19 voor. Dabar JHWH in 1:1 en 2:11. Het spreken van de Heere is eigen aan profetische taal.

Verband E.II (4:1-3) en E.III (4:4-8):

- Hinneni in 4:1 en 4:7. Tegenwerping: komt ook in 2:19 voor.
- Sjoeb in 4:4 en 4:7. Tegenwerping: komt ook in 2:12, 13 en 14 voor. Verschil is wel dat het in het tweede geval gaat om bekering van Israël en in het eerste geval om vergelding van de vijanden.
- E.II wordt geconcretiseerd en toegespitst in E.III. Denk aan het noemen van volken.

zegen bestaat uit het ontvangen van de Geest van profetie. Dat is een antwoord op het roepen in Joël 1:14 en 19 (canto B), 2:1 en 2:12 tot 17 (canto D).

Strofe twee, met de tekenen op aarde en in de hemel, verwijst terug naar canto C (Joël 2:2) door middel van het thema donkerheid en duisternis en vooruit naar canto H (Joël 4:15) middels het spreken over de verandering van zon en maan.

Strofe drie is een vervolg op canto D. Daarin werd opgeroepen tot bekering tot JHWH. En de priesters werden opgewekt JHWH aan te roepen. JHWH werd daarin aangesproken als 'genadig, barmhartig, lankmoedig en groot van goedertierenheid'⁶². Deze strofe bevat de verzekering dat zij die JHWH zo aanroepen zullen ontkomen.

De verhouding tussen canto E en F is die van een verdere intensivering. In canto E keert God zich en zegent. In canto F handelt God op Zijn dag met een enorm intensiteit, in Zijn communicatie laat Hij zich van heel nabij kennen.

Hoofdstuk 4:1-14 God vergeldt voor het kwaad Hem en Zijn volk aangedaan

CANTO G met 5 cantikels en 11 strofen

Cantikel 1		God spreekt over de volken: 'Ik zal richten in die dagen'.
1-2a	A	'Zie! Ik zal omdraaien de bestemming van Juda en de volken (Joël 2:1)
2b-3	B	en de volken richten, want zij hebben mijn erfdeel verstrooid'.
Cantikel 2		God spreekt in directe vorm tot de volken in Tyrus, Sidon en rondom Palestina:
4	C	'Ik zal uw lot omdraaien en u snel vergelden omdat u Mij wil vergelden,
5-6	B'	omdat u Mijn bezit en erfdeel wegvoerde
7-8	A'	en zal uw lot omdraaien: U zult verkocht worden'.
Cantikel 3		Een oproep gericht tot de volken in de vorm van een oproep en gebed:
9	A	'Wek op, nader, laat optrekken de volken,
10	D	maak uw oogstwerktuigen tot wapens.
11	A	Kom volken, vergadert u'. Gebed: 'JHWH, kom met Uw helden!'.
Cantikel 4		In Ik-vorm waarbij God reflecteert waarom Hij de heidenvolken oproept.
12	A	'De heidenvolken trekken op en Ik zal ze richten'
13	D	Wees gereed en handel want de oogsttijd is aangebroken.
14	A	Menigten komen samen want de dag van JHWH is nabij'.

⁶² Zie paragraaf 2.4 met de verwijzing naar Deuteronomium 34:6-9.

Structuur. Deze structuur wijkt af van Van der Meer, die echter zelf aangeeft dat er tussen de auteurs (zie ook bijlage C) weinig overeenstemming is aangaande de opbouw van de strofen⁶³. Bovendien geeft hij aan dat diverse delen als proza worden beschouwd⁶⁴. Dat maakt het komen tot een formele structuur lastig, zo niet onmogelijk. Van der Meer verdeelt de laatste twee hoofdstukken op grond van formele kenmerken (waaronder het feit dat de MT na vers 8 een setuma plaatst) in 3:1-4:8, 4:9-17 en 4:18-21. Zo ziet Van der Meer de herhaling in 9a en 12a als aanwijzing voor een inclusie⁶⁵.

In Joël 4:1-14 is mijns inziens sprake van één canto van vier cantikels met elk drie verzen, met uitzondering van het eerste cantikel. Het overkoepelende thema is: 'God die uitspreekt te zullen richten over de volken en zo het lot van Israël en de volken omdraait'.

De cantikels 3 en 4 zijn opgebouwd volgens een chiastische structuur. Cantikel vier bestaat geheel uit bicola. Cantikel drie bestaat uit twee tricola die drie bicola omringen⁶⁶. Ook dit zie ik als aanwijzing voor de door mij aangegeven structuur. Verder valt op dat zowel in cantikel één als vier de vergaderplaats voor de volken omschreven wordt als een dal, namelijk het dal van Josafat (עמק יהושפט). Cantikel vier eindigt met twee maal het dal van de dorssleden te noemen (עמק החרוץ). Het lijkt daarbij om hetzelfde dal te gaan.

In de cantikels een, twee en vier spreekt God zelf. In cantikel drie lijkt de auteur te spreken. Dit cantikel eindigt met een gebed gericht tot God.

Canto G is met canto E verbonden doordat beiden tot twee keer toe spreken over 'Mijn volk'.

Analyse. Opvallend is dat het boek Joël alleen in de cantos D en G spreekt over kwaad. In Joël 4:13 wordt gesproken over het kwaad van de heidenvolken. Het gaat hier dan ook om vergelding. Dit kwaad wordt expliciet benoemd. In canto D gaat het om JHWH die berouw heeft over het kwaad. Dat kwaad wordt echter niet uitgewerkt.

Het woord dat in vers 14 voor menigte wordt gebruikt (המון) ziet in de jongere teksten uit het OT meestal op oorlogsrmoer. Zo komt de term in Daniel 11:13 voor in het kader van het leger uit het Noorden, in Ezechiël 39 van het leger van Gog dat in een dal zal worden vernietigd en in Ezechiël 32 van de legers van Egypte. Maar ook in Jesaja komt de term meestal voor in het kader van legers die optrekken tegen Israël (zie onder meer Jesaja 13:4, 29:5-8).

⁶³ Meer, 1989, p. 97.

⁶⁴ Meer, 1989, p. 98.

⁶⁵ Meer, 1989, p. 107.

⁶⁶ Meer, 1989, p. 102.

Hoofdstuk 4:15-21 Samenvatting: God zegent en vloekt

CANTO H met 2 cantikels en 7 strofen

Cantikel 1 De tekenen laten zien dat God spreekt en Hij is die Hij is.

15 De tekenen van de dag van JHWH uit Joël 3:3 en 4 en 2:2 zijn er al!

16 Omdat JHWH die dag spreekt vanuit Sion:

17 'En u zult weten dat ik JHWH ben en woon op Sion'.

Cantikel 2 Zegen en vloek (vergelding).

18 Zegen: overvloed in Juda op die dag.

19 Vergelding: verwoesting heidenvolken.

20 Zegen voor Juda en Jeruzalem: eeuwig.

21 Zegen: JHWH verzoent en woont in Sion.

Structuur. De MT eindigt vers 17 met een S. Zo goed als alle auteurs (zie bijlage C), zien de verzen 18-21 als de afsluitende eenheid voor het boek Joël. Ik zie het Joël 4:15-21 als één canto i.v.m. de 'Erkenntnisformel' in vers 17 en 21 en de inhoudelijke parallellen met Joël 3:1-5.

Analyse. In dit deel wordt een samenvatting gegeven. God zal spreken en tekenen geven (die al begonnen zijn) ter vergelding, tot kwaad voor de heidenvolken. Maar tegelijkertijd houdt JHWH Zijn verbond met Zijn volk. Het blijkt dat God de God van vloek en zegen is. Opvallend is dat deze canto even als Joël 2:19b-20 en 3:1-5 een opeenvolging laat zien van een werkwoord in de perfectum consecutieve vorm, gevolgd door meerdere werkwoorden in de imperfectum vorm. Voor een nadere analyse en de betekenis hiervan: zie het volgende hoofdstuk.

2.3. Samenvatting structuur en thematiek Joël

Joël. Thema: 'Zie en kom tot inkeer want Ik ben God en zal geven zegen en vergelding'.

Deel I. Het volk van Sion wordt opgeroepen te zien wat er gebeurt, te begrijpen en zich te bekeren.

Aan Gods dag is geen ontkomen, maar Hij laat zich verbidden. Het is de profeet Joël die Gods woorden spreekt in een indirecte rede.

CANTO A 1:2-12 Zie de verwoesting in de natuur; kom tot inkeer, de dag van JHWH is nabij.

4 cantikels 2-4 Oproep: 'Hoor, vertel, bedrijf rouw en wees beschaamd'.

5-7 Oproep: 'Waak op en klaag over de verwoesting door een machtig volk'.

8-10 Oproep: 'Bedrijf rouw om de verwoesting van het veld en haar vruchten'.

11-12 Constatering: 'Beschaamdheid om de verwoesting van de bomen en hun vruchten'.

CANTO B 1:13-20 Rouw en roep tot JHWH

3 cantikels 13-15 Oproep: 'Rouw en vast, want de dag van JHWH komt met verwoesting'.

16-18 Zie de verwoesting in de natuur door de droogte.

19-20 Roep door Joël zelf tot JHWH om de verwoesting in de natuur.

CANTO C 2:1-11 De dag van JHWH is onontkoombaar en Zijn leger brengt pijn aan alle volken

5 cantikels 1-3 De dag van JHWH: 'Wees beroerd. Er is duisternis en geen ontkomen (vuur)'.

4-8 Een machtig volk komt en alle volken zullen in pijn zijn.

9-11 Geen ontkomen, overal is duisternis op de dag van JHWH en Zijn leger.

CANTO D 2:12-17 Oproep tot bekering aan Gods volk door een vastendag en gebed

2 cantikels 12-14 Algemene oproep: 'Bekeer u! Want Hij is genadig, wie weet Hij heeft berouw'.

15-17 Specifieke oproep tot een vastendag.

Deel II. God spreekt uit wat Hij zal doen, zowel voor Zijn volk als onder de heidenvolken. Er is sprake van tekenen van Gods handelen. Van Zijn zegen en vervloekingen. Veelal in de directe rede.

CANTO E 2:18-27 God handelt: 'Ik zal voorzien en de rampen omkeren, verheug u, erken Mij'.

3 cantikels 18-20 God handelt ten behoeve van Zijn volk en draait de rampen om.

21-24 Oproep aan land, beesten en volk om blij te zijn.

25-27 God zal worden erkend door Zijn wonderlijk handelen in de 'omdraaiingen'.

CANTO F 3:1-5 Gods antwoord: zegen en tekenen op de dag JHWH en het nieuwe verbond

1 cantikel 1-2 'Ik zal Mijn Geest uitgieten over allen en u zult visioenen zien,

3-4 en tekenen geven in hemel en op aarde,

5 en allen die JHWH aanroepen zullen ontkomen.'

CANTO G 4:1-14 God vergeldt voor het kwaad Hem en Zijn volk aangedaan

4 cantikels 1-3 God spreekt over de volken: 'Ik zal richten in die dagen',

4-8 'Tyros en Sidon, u zal vergelding ontvangen voor uw kwaad'.

9-11 Oproep aan de heidenvolken om te komen.

12-14 Waarom God de heidenvolken oproept.

CANTO H 3:15-21 Samenvatting: God zegent en vloekt

2 cantikels 15-17 De tekenen laten zien dat Gods spreekt en Hij is die Hij is.
18-21 Zegen en vloek (verging).

Bij de indeling in grotere eenheden, voornamelijk op het niveau van canto's, wijk ik regelmatig af van Van der Meer. De eerste reden is dat Van der Meer strikt de MT indeling met setumot en petuchot volgt. Ik zie de MT indeling echter primair als interpretatie uit (veel) latere tijd en kom zelfstandig tot een eigen indeling van de structuur op grond van de criteria genoemd in de inleiding. Verder wijk ik soms van hem af omdat ik een enkele keer het met zijn analyse niet eens ben. Als voorbeeld kan ik noemen de waardering van de eenheid van Joël 3:1-5 en Joël 4:1-14. Zie daarvoor de toelichting in het notenapparaat bij de structuur van Joël 3:1-5. Als derde punt wil ik er op wijzen dat intertekstualiteit voor mij zwaar weegt. Van der Meer besteedt hier minder aandacht aan. Hij doet dat in het tweede deel van zijn boek ('Inhoudelijke analyse'), maar ook daar beperkt voor wat betreft omvang en diepte. Tot slot kan in het algemeen over zijn werk gesteld worden dat hij uitgaat van Joël als poëzie en daarom ook start met een analyse van de structurele elementen van de West Semitische poëzie⁶⁷. De vraag kan gesteld worden of dit basisuitgangspunt niet te veel verondersteld van enerzijds onze kennis van die poëzie en anderzijds van het boek Joël als poëtisch werk.

2.4. Intertekstualiteit: Joël en zijn gebruik van de Schrift

De dichtheid van toespelingen op Schriftteksten is bij Joël groot⁶⁸. Daarom wordt hij door veel exegeten ook wel een geleerde Schriftprofeet genoemd. Strazicich toont in zijn boek aan dat het hier niet gaat om interpretatie, maar om 'toe-eigening' en 'her-betekenis-geven'⁶⁹.

In deze paragraaf vraag ik aandacht voor de belangrijkste Schriftplaatsen die Joël gebruikt in zijn profetie. In de analyse van Joël 3:1-5 zullen we dit nader invullen met het Schriftgebruik in die canto.

Exodus 10, het hoofdstuk waarin de 8^e en 9^e plaag over Egypte verhaald worden, die van de sprinkhanen en de duisternis. In Joël 1 en 2 vinden we volgens Strazicich⁷⁰ in ieder geval 14 toespelingen op Exodus 10. Onder meer: Exodus 10:2a en Joël 1:3, Exodus 10:6a en Joël 1:2b, Exodus 10:14b en Joël 2:2b en Exodus 10:9 en Joël 2:2b. Ook andere exegeten als McComiskey⁷¹ noemen Exodus 10 vaak. Duidelijk is dan ook dat Joël niet verstaan kan worden dan tegen de achtergrond van de Exodusplagen, in het bijzonder de sprinkhanen en de duisternis. Er is echter sprake van omkering.

⁶⁷ Zie (Meer 1989), p. 36 en 38.

⁶⁸ (Strazicich 2007), p. 29 en 30.

⁶⁹ Zie (Strazicich 2007).

⁷⁰ (Strazicich 2007), p. 62-66.

⁷¹ (McComiskey 1992), p. 254 in kader Joël 1:2en 3, p. 258 in kader Joël 1:5, p. 268, p. 271 in kader Joël 2:1, p. 276 bij Joël 2:9, p. 278 bij Joël 2:11.

De sprinkhanen treffen niet Egypte, maar Israël. Toch treft in Joël 4:19 Gods hand uiteindelijk Egypte, dat verwoest zal worden.

Psalm 78. Deze Psalm bezingt Gods leiding met Zijn volk Israël. Joël 1:2-4 laat veel connecties zien met Psalm 78⁷². Denk onder meer aan: een soortgelijke opening met nadruk op leren door het hele volk en het gebruik van de werkwoorden אָזַן en כָּפַר. Beide laten de hoorder in spanning over het eigenlijke onderwerp tot aan vers 4. Beide spreken over een instructie tot aan de derde generatie. Bovendien is er in Psalm 78:46 sprake van sprinkhanen.

1 Koningen 8, het gebed van Salomo bij de inwijding van de tempel. In 1 Koningen 8:22-53 vinden we een basis structuur op grond waarvan Joël zijn theologische programma kan bieden om met de huidige crisis om te gaan⁷³. Er zijn veel thematische parallellen met Joël 1:5-2:17. Denk aan: sprinkhanenplaag (37), droogte (35), bedreiging van vijanden (33), oproep tot bekering in de tempel (33, 35, 38), herstel van land door regen in de context van onderwijzing van de goede weg (36 en Joël 2:23) en het land als erfenis (38). Het gebed in 1 Koningen 8:60 eindigt op een zelfde wijze als Joël 2:27. Op de achtergrond klinken ook Deuteronomium 28 (verbondszegeningen en -vervloekingen) en Amos 4 mee. Echter 1 Koningen 8 biedt liturgische voorschriften voor gebed in de tempel, en voorziet zo in de noodzakelijk elementen in Joëls tekst. Ook belangrijk is het verband tussen 1 Koningen 8:37-38 met Joël 2:12 m.b.t schuld. In 1 Koningen 8:37 en 38 wordt impliciet een niet verder benoemde schuld verondersteld. Joël benoemt eveneens geen specifieke zonden, maar gebruikt wel hetzelfde liturgische raamwerk. In zijn gebed benadrukt koning Salomo de heerlijkheid van de tempel waarin God zijn Naam openbaart. Beide zaken zijn ook in Joël van primair belang.

Ezechiël. Joël ontleent zeer veel aan Ezechiël. Ik wil wijzen op twee thema's in de profetieën van Ezechiël:

Ezechiël staat bekend om het zogenaamde 'Erkenntnisformel'⁷⁴. Zie voor een uitwerking hiervan paragraaf 6.2 (onder 'Verband'). In Joël 2:27 en 4:17 vinden we het 'Erkenntnisformel' terug. Er is sprake van een specifiekere invulling van de belijdenis in Joël 4:17 ten opzichte van de belijdenis in Joël 2:27. In Joël 2:27 volgt de belijdenis op omkeringen van de rampen in de natuur. De belijdenis is dan dat God in het midden van Israël is. In Joël 4:17 volgt de belijdenis op de oordelen over de vijanden en tekenen in hemel en op aarde. De belijdenis is dan dat God op de berg Sion woont.

In dit kader valt ook op dat de thema's behorend bij de כְּבוֹד van JHWH, zoals in Ezechiël (maar ook andere boeken van het OT) geschetst, terugkomen in Joël. De Vries wijst er in zijn studie over de כְּבוֹד

⁷² (Strazicich 2007), p. 66-69.

⁷³ (Strazicich 2007), p. 78.

⁷⁴ Zie onder meer (Strazicich 2007), p. 199 en (Bodi 1991), p. 297 en verder.

op dat dit begrip, indien religieus gebruikt, vooral terugkomt in eschatologische profetieën. Daarbij wordt terug gewezen naar de Exodus als 'het historische feit waar JHWH Zijn כְּבוֹד laat zien'. Daarom is er in het kader van de כְּבוֹד ook vaak sprake van een bedekkende wolk en vuur en licht. Ezechiël 39:29 is een belangrijke tekst. De voorbereiding voor de terugkeer van de כְּבוֹד van JHWH loopt daarbij uit op de uitstorting van de Geest. Bovendien gaat de term כְּבוֹד nogal eens samen met het werkwoord רָאָה. Deze laatste zaken doen sterk denken aan Joël 3:1⁷⁵.

Ezechiël 36-39. Met name deze hoofdstukken tonen veel raakvlakken met Joël. Laat ik wijzen op enkele zaken:

- De relatie tot de uitdrukking 'leraar van de gerechtigheid' (Ezechiël 37:24);
- De uitdrukking 'Mijn Geest' (Ezechiël 36:27, 37:14 en 39:29) en het uitstorten van de Geest (Ezechiël 39:29);
- De vijand uit het noorden (Ezechiël 38:6 en 15 en 39:2) en Edom (Ezechiël 36:5);
- Het tot leven wekken van een volk door de Geest (Ezechiël 37);
- Oordeel in een dal (Ezechiël 39:11 en 15);
- De thema's bloed en vuur (Ezechiël 38:22);
- Het Erkenntnisformel (Ezechiël 36:11, 37:6, 13 en 14, 39:22 en 28);
- Gebrek aan voedsel door tekort aan opbrengsten (Ezechiël 36:39 en 30)

Nadere bestudering toont aan dat deze hoofdstukken thematisch gezien veel verwantschap tonen met de boodschap van Joël. In Ezechiël 36 gaat het over de actuele situatie met land en volk en belooft God omkering daarvan, waarbij Hij al vooruitkijkt naar hernieuwd leven voor het volk. In Ezechiël 37 gaat het over het nieuwe leven. In Ezechiël 38 volgt het oordeel tegen Gog. Daarmee vervolgt Ezechiël 39, maar verzekert ook Gods blijvende aanwezigheid in Israël. Hierin is een opbouw te zien die soortgelijk is als die van het boek Joël, met respectievelijk Joël 1 en 2:17, Joël 2:18-3:5, Joël 4:1-14 en Joël 4:15-21⁷⁶.

Zacharia 9-14. Barton wijst er op in zijn commentaar op Joël dat er veel parallellen zijn tussen Zacharia 9-14 en Joël. Zo zullen de volken optrekken tegen Juda en Jeruzalem (14:2-3) voordat God zal oordelen (12:1-13:6). Er is sprake van het schenken van regen (10:1) en de Geest (12:10-13:1). Daaruit blijkt volgens hem dat de twee werken uit een gelijksoortig milieu komen en daarom overlappende thema's kennen⁷⁷.

⁷⁵ (Vries 2010), p. 437, 443, e.a.

⁷⁶ Zie de plot in paragraaf 2.7. Ook (Strazicich 2007), p. 209 legt deze verbanden tussen Joël en Ezechiël.

⁷⁷ (Barton 2001), p. 26 en 27.

Exodus 34:6-9. Dit tekstgedeelte handelt over Gods verschijning aan Mozes op de berg Sinaï, als Mozes voor de tweede keer twee stenen tafelen ontvangt. God zélf roept dan Zijn eigen naam uit:

יְהוָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ

‘Heere, Heere, God, barmhartig en genadig, lankmoedig en groot van weldadigheid en waarheid (SV)’. Deze tekst staat in het kader van zonden en van vergeving: ‘...vergeef onze ongerechtigheid en onze zonde, en neem ons aan tot een erfdeel (SV)’. God bezoekt zonden tot in de nageslachten, maar is tegelijkertijd goed voor velen. Deze tekst wordt aangehaald in Numeri 14:18 (als het volk in de woestijn wordt gestraft voor hun morren), Psalm 86:15 (gebed in verdrukking), 103:8 (loflied: God blijft niet eeuwig toornig) en 145:8 (loflied: God is voor iedereen goed) en daarnaast in Jona 4:2 (Jona is boos op Gods berouw) en Nehemia 9:17 (barmhartigheid op hardnekkigheid). In Joël 2:13 vinden we ook een citaat. Deze uitspraak in canto D staat in het kader van de motivatie om zich tot JHWH te bekeren: ‘Wie weet, Hij zal zich wenden!’ (Joël 2:14). Ook Joël 3:5 toont een parallel met deze tekst. In Joël 3:5 wordt de Naam van JHWH aangeroepen tot behoud. Uit de opsomming blijkt dat auteurs door deze formulering in emotievolle (positief of negatief) situaties houvast vinden in de betrouwbaarheid en goedheid van God⁷⁸.

Theofanie. McComiskey⁷⁹ en Strazicich⁸⁰ wijzen op de vele elementen in Joël die teruggrijpen op de theofanieën. Zij wijzen op zaken als geluid, gebruik van militaire beelden, vuur en vlammen, donder en bliksem, wolken, e.a.

Het thema van de dag van JHWH. Zie voor een uitwerking hiervan paragraaf 6.2.

2.5. Buiten-Bijbelse bronnen

Voor de uitleg van Joël is het relevant of we bij de sprinkhanen in Joël 1 aan echte sprinkhanen dienen te denken of dat ze symbolisch of metaforisch bedoeld zijn. Een blik in de omgeving van het Oude Nabije Oosten kan verheldering bieden. De vergelijking tussen een sprinkhanenplaag en een optrekkend en alles vernietigend leger kwam vaker voor in het Oude Nabije Oosten.

Ugarit. In de Ugaritische legende van Keret⁸¹ wordt gesproken over het leger van koning Keret, dat met drie miljoen soldaten als sprinkhanen de velden zal vervullen. Net als een donderstorm en een regenbui. Zelfs de pas getrouwden, zieken, blinden en weduwnaars trekken mee op. Alle bewoners van het land waarheen het leger optrekt, ook de vrouwen, worden aangevallen. Dit laatste beeld

⁷⁸ (Barton 2001), p. 32 wijst er op dat het idee van Gods ontferming (hesed) en verbond, breed aanwezig moet zijn geweest in kringen die publieke klaagzangen maakten en gebruikten. Zie ook Klaagliederen 3:19-21.

⁷⁹ (McComiskey 1992), p. 274 en 275 in de exegetische opmerking bij Joël 2:5 en p. 277 bij vers 11.

⁸⁰ (Strazicich 2007), p. 214 e.a.

⁸¹ KTU 1.14, Zie (Moor 1987), p. 196 en 199.

vinden we ook in Joël terug. Allen zowel van Gods volk als van de heidenvolken zijn er bij betrokken (zie Joël 2:16 en 4:10-12).

Ook het beeld van de machtige stem van God, waardoor op de aarde tekenen worden vertoond, vinden we terug in de Ugaritische legende van Baäl. Het is het Ba'lu die spreekt, waarop de aarde beeft⁸².

Ook vinden we in laatstgenoemde legende uit Ugarit het beeld terug van duisternis⁸³.

Tot slot is er sprake van een parallel voor wat betreft het beklagen van de doden. Denk aan Joël 1:8-13. De parallel is te vinden in KTU 1.5 (V)VI 11-22⁸⁴ en KTU 1.116 2-5. Het gaat over aanbidders die hun overledenen beklagen in de hoop dat hun verdriet de goden zal bewegen om de dode terug te zenden en dan voor altijd zal leven. Het beklagen komt ook voor in onder meer Jesaja 22:12, Ezechiël 7:16, Micha 1:16, en Jeremia 16:6 en 41:5. Uit de Bijbelse context blijkt echter niets van het terugverlangen van de doden. Verdere aandacht voor dit rouwen in paragraaf 6.2 ('Idioom').

Overigens is ook in de legende van Keret sprake van rouw vóór dat de dood daadwerkelijk is ingetreden (KTU 1.16, blz. 211-212 en daarvoor).

Assyrië. In een tekst uit Nineve, een hymne aan de godin Nanaya lezen we⁸⁵:

'The evil locust which destroys the crop/grain,
The wicked dwarf-locust which dries up the orchards,
Which cuts off the regular offerings of the gods and goddesses -
(Verily) Ellil listens to you, and Tutu is before you -
may by your command it be turned into nothing'.

Hurowitz wijst op de vele parallellen met Joël. Hij roept naar aanleiding daarvan de vraag op of deze hymne niet een indicatie is van traditionele taal, een mogelijk liturgische formule.

Overig. Thompson⁸⁶ wijst er op dat niet alleen in de legende van koning Keret (zie hierboven), maar ook in bijvoorbeeld Egyptische teksten werkelijk bestaande legers en vijanden vergeleken worden met sprinkhanen⁸⁷. In geen enkel geval gaat het dan om apocalyptische schepsels. Bovendien gaat het in veel Egyptische en Assyrische teksten om letterlijke insecten, waarbij bovendien regelmatig

⁸² KTU 1.4, zie (Moor 1987), p. 63.

⁸³ KTU 1.4, zie (Moor 1987), p. 65.

⁸⁴ KTU 1.4, zie (Moor 1987), p. 79-80.

⁸⁵ (Hurowitz 112/4 (1993)), 598 e.v.

⁸⁶ (Thompson 14/1 (1955)), 52 e.v.

⁸⁷ Zie (Andiñach 42 (1992)) voor dezelfde conclusie.

gebruik wordt gemaakt van fasen in de ontwikkeling van de sprinkhanen. Tot slot zijn er diverse gebeden en bezweringen rondom het fenomeen sprinkhanen.

Verbondsverdragen. In een tweetal verbondsverdragen is er sprake van sprinkhanen:

- Het Aramees verbondsverdrag van Sefire. Uit de tijd rond 750 voor Christus stammen drie verbondsteksten uit Noord-Syrië. Het betreft inscripties op steen. Op stele I vinden we de volgende verbondsvloek: 'Zeven jaar lang mag de sprinkhaan vernietigen en zeven jaar lang mag de worm eten zal het gras niet opkomen en geen groen gezien worden....'⁸⁸.
- Het Neo-Assyrische vazalverdrag van Esarhaddon⁸⁹. Dit verdrag wordt gedateerd in 672 voor Christus. In de sectie met vervloekingen komen tot twee maal sprinkhanen voor. Veel exegeten hebben gewezen op de parallellen tussen deze tekst en Deuteronomium 28.

Conclusie. Uit het voorgaande kunnen we twee conclusies trekken. Als eerste dat er in de buiten-Bijbelse context met grote regelmaat gesproken werd over (letterlijke) sprinkhanenplagen. Deze werden nogal eens vergeleken met (letterlijke) legers en waren onderwerp in een religieuze context. Mede gezien de Bijbelse context (denk aan Exodus 10:1-15, Richteren 6:3-5, 7:12, Jeremia 46:23 en Nahum 3:13-16) dringt de conclusie zich op dat de sprinkhanenplaag reëel is en dat die bovendien dient als 'springplank' om in voor toehoorders bekende beeldende taal te spreken over een invasie⁹⁰. Ten tweede blijkt er in de bredere context van het oude Nabije Oosten een traditie te zijn die een relatie legt tussen vervloekingen t.g.v. het verbreken van een verbond en sprinkhanen. In paragraaf 2.4 was al de relatie gelegd tussen de wetgeving op de Sinai in Exodus 34 en Joël. Zo dringt zich de conclusie op dat de auteur van Joël zich naar alle waarschijnlijk bewust was van de verbondsgedachte en de vloek van de sprinkhanenplaag.

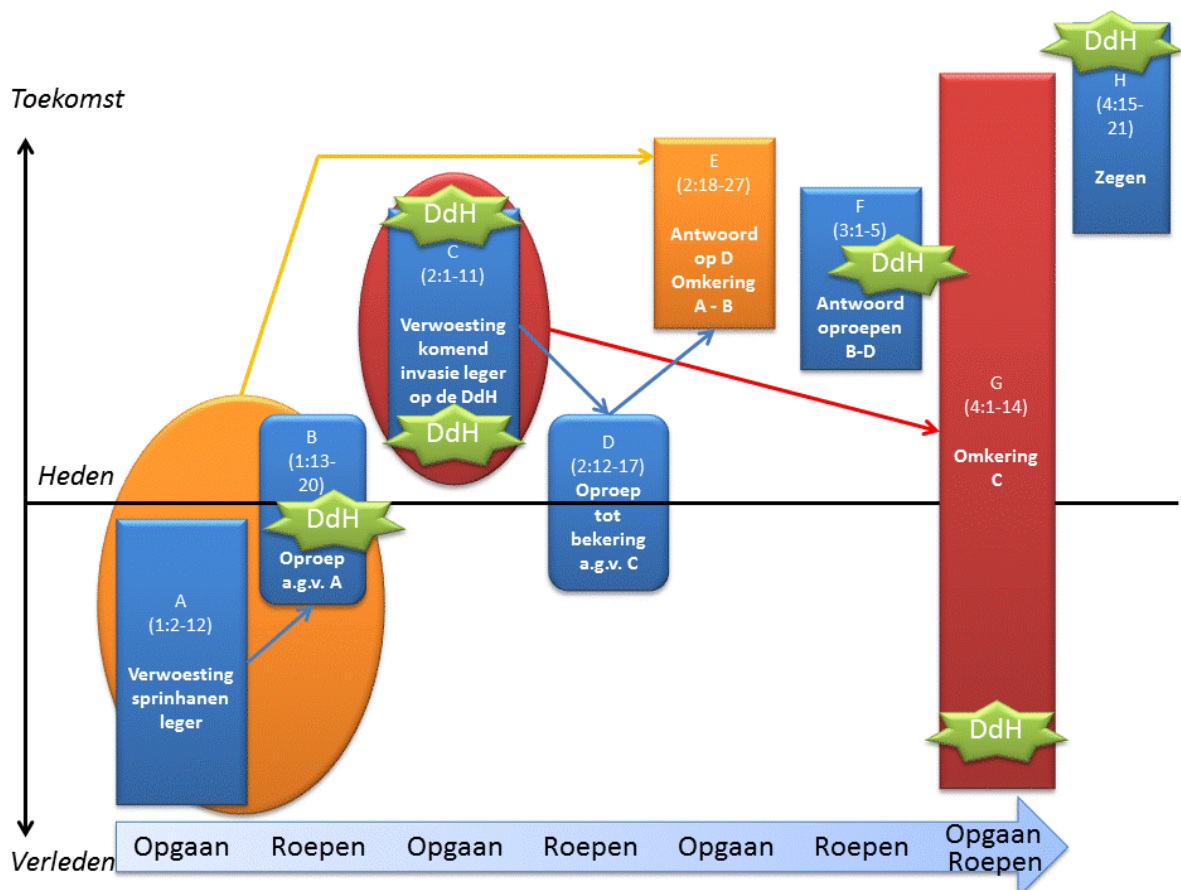
2.6. Conclusie analyse Joël als geheel

Schematisch weergegeven ziet de structuur van Joël er als volgt uit:

⁸⁸ (Sparks 2009), p. 443-444 en (Fitzmyer 1995), p. 44-46

⁸⁹ Zie (Sparks 2009), p. 441-442 en (Weinfeld 1972), p. 128.

⁹⁰ Zie (Andiñach 42 (1992)), p. 441 voor een identieke conclusie.

Formele analyse. Joël valt in twee delen uiteen, namelijk Joël 1:1-2:17 en 2:18-4:21:

- In het eerste deel wordt het volk van Sion opgeroepen te zien wat er gebeurt, dat te begrijpen en zich te bekeren. Het is de profeet Joël die Gods woorden spreekt in een indirecte rede. Dit deel staat in het teken van herhaalde sprinkhanenplagen, die in beeldrijke taal neergezet worden. Als gevolg van deze plagen is er ook droogte. Het sprinkhanenleger wordt vervolgens als waarschuwend teken voor de komende dag van JHWH neergezet. Er is geen ontkomen aan Zijn leger. De dag van JHWH bedreigt het volk in haar bestaan. Dit kan alleen door bekering veranderd worden⁹¹. Daarom wordt er opgeroepen tot een dag van vasten en rouw voor allen, opdat God zich laat verbidden door Zijn volk en de heidenvolken niet spotten met God.
- In het tweede deel van Joël spreekt God uit wat Hij zal doen, zowel voor Zijn volk als onder de heidenvolken. Dit gedeelte is voor een groot deel in de directe rede opgeschreven. God spreekt zélf door de mond van de profeet. Hij zegt dat Hij de plagen te niet zal doen. Ja, Hij doet zelfs de belofte dat Hij Zijn Geest zal uitgieten over alle vlees. Er is dus ontkoming en leven bij Hem. Maar Hij zal ook de heidenvolken verzamelen en ze vergelden. Zo toont JHWH

⁹¹ (McComiskey 1992), p. 266.

dat Hij God is en wordt de dag van JHWH een dag van zegen voor Zijn volk en van oordeel over de vijandige heidenvolken.

Samenvattend kunnen we Joël weergeven als: ‘Zie de noden en kom tot inkeer, want Ik ben God en zal geven zegen en vergelding’. Dit thema heeft zonder meer een overlapping met thema’s die andere exegeten zien, zoals de Theodicee⁹² en het idee van de dag van JHWH⁹³.

Het geheel van Joël overziend vallen een aantal zaken op:

In de eerste plaats dat er veel kwaad werd en zal worden ervaren. Maar er wordt niet gezegd waarom! Wel wordt het kwaad omgedraaid ten goede. Het doel wordt van dit omdraaien wordt wél aangegeven: ‘U zult weten dat ik JHWH uw God ben’. Dat wordt genoemd in D en E. In canto E vinden we ook de oorzaak van de zegen: ‘God is wonderlijk’ (2:26) en de reden: ‘God is uw God’ (2:27). Slechts in 2:13 wordt gesproken over het kwaad waarover de Heere berouw heeft. Wat ook opvalt is dat de bekering zélf niet beschreven wordt. Op canto D (de oproep tot bekering) volgt canto E (de omkering). Slechts het roepen wordt genoemd, van Joël zelfs zijn persoonlijk en direct roepen (Joël 1:19-20).

Ten tweede, dat naarmate de lezer vordert in Joël, Juda en Jeruzalem steeds centraler komen te staan. Canto H vormt het hoogtepunt. Jeruzalem wordt drie maal genoemd, Juda drie maal, Sion drie maal en Israël één maal. Er lijkt sprake van een literaire strategie: er is een toename in het gebruik van Jeruzalem: in canto F één maal, canto G twee maal en in de slotcanto H drie maal. Juda komt alleen maar in de laatste twee canto’s voor, Israël in het tweede deel, namelijk de canto’s E, G en H. Sion komt al eerder voor, namelijk al in canto C en daarna in D, E, F en H. In parallel hiermee is ook het bij naam aanduiden van de heidenvolken in het slothoofdstuk van Joël opvallend.

Ten derde valt een afwisseling in woordgebruik op. Er is in de cantos A tot en met H een afwisseling in het gebruik van de werkwoorden opgaan (עלה) en roepen (קרא). Deze structuur roept bij de lezer het beeld op dat er in het leven om hem heen van alles beweegt en optrekt. Dat maakt onrustig en roept vragen op, die dwingen tot een roepen tot God. Dan blijkt dat door het bewegen om de lezer heen, God zélf roept. De lezer/hoorder wordt zo gedwongen tot antwoorden. Schematische weergegeven ziet dit er als volgt uit:

- A Opgaan volk (1:6)
- B Roepen tot JHWH (1:14)
- C Opgaan leger, in de zin van komen (2:7 en 9)

⁹² Crenshaw in zijn bijdrage ‘Who knows what YHWH will do?’ in het boek ‘Fortunate the eyes that will see’, wijst hier op. Hij ziet Joël 2:14 als de kern: ‘Wie weet?’. Bron: (Barton 2001), p. 35.

⁹³ (Wolff 1975), p. 12: ‘Elke sectie van zijn boek is een bijdrage aan dit thema’.

D	Roepen om verbodsdag (2:15)
E	Opgaan leger, in de zin van gaan (2:20)
F	Roepen tot JHWH en roepen van JHWH (3:5)
G	Opgaan volken (4:9 en 12)
	Roepen onder de volken (4:9)
H	-

Ten vierde lijkt er sprake van een relatie tussen de sprinkhanenplaag en het fenomeen van verbondsvloeken. Nader onderzoek is nodig of er ook een relatie is tussen de dag van JHWH en het verbond en zo ja op welke wijze. Zie daarvoor paragraaf 6.2 (tabel 'uitstorting Geest').

Interpretatie. Er is sprake van herhaalde sprinkhanenplagen en droogte. Het volk heeft veel vijanden die het land overspoeld hebben, het volk in ballingschap gevoerd en veel kwaad gedaan hebben. Het volk zit in apathie neer. Het adagium is 'pluk de dag' en tegelijkertijd is er angst en verlamming. Joël is een geleerde schriftprofeet en kent de traditie en de woorden van de wet, profeten en geschriften. Hij ziet in alles wat er gebeurd is en gebeurt Gods hand. Met beelden uit de Exodus en Sinaï tradities, zijn profetenschool (als leerling van Ezechiël) en Mozes' woorden laat hij zien dat God de betrouwbare God van het verbond is en Zijn woorden uitkomen. Op bekering zal God zich wenden en zegen geven. Die zegen is verbonden met de Messias (2:23), die regen en gerechtigheid geeft en de Geest van JHWH die levensvernieuwing en kennis geeft. De zegen is dus zowel materieel als geestelijk. Maar bovendien zal God de vijanden van Israël straffen. Dan, na dit gebeuren op de dag van JHWH, zal er een rijke tijd van zegen aanbreken. Jeruzalem en de tempel zullen door de hele wereld erkend worden en Gods volk zal tot in eeuwigheid blijven.

2.7. Voorlopige conclusie plaats Joël 3:1-5 in Joël

De plaats van Joël 3:1-5 wordt helder gezien wanneer Joël als plot⁹⁴ wordt weergegeven, waarmee de literaire strategie die Joël toepast helder wordt. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van het schema dat Dillard⁹⁵ weergeeft. Dillard benadrukt dat een plot wordt voortgedreven door een conflict dat opgelost moet worden. Hieronder zijn schema met in bruin toegevoegd de plotlijn in Joël⁹⁶.

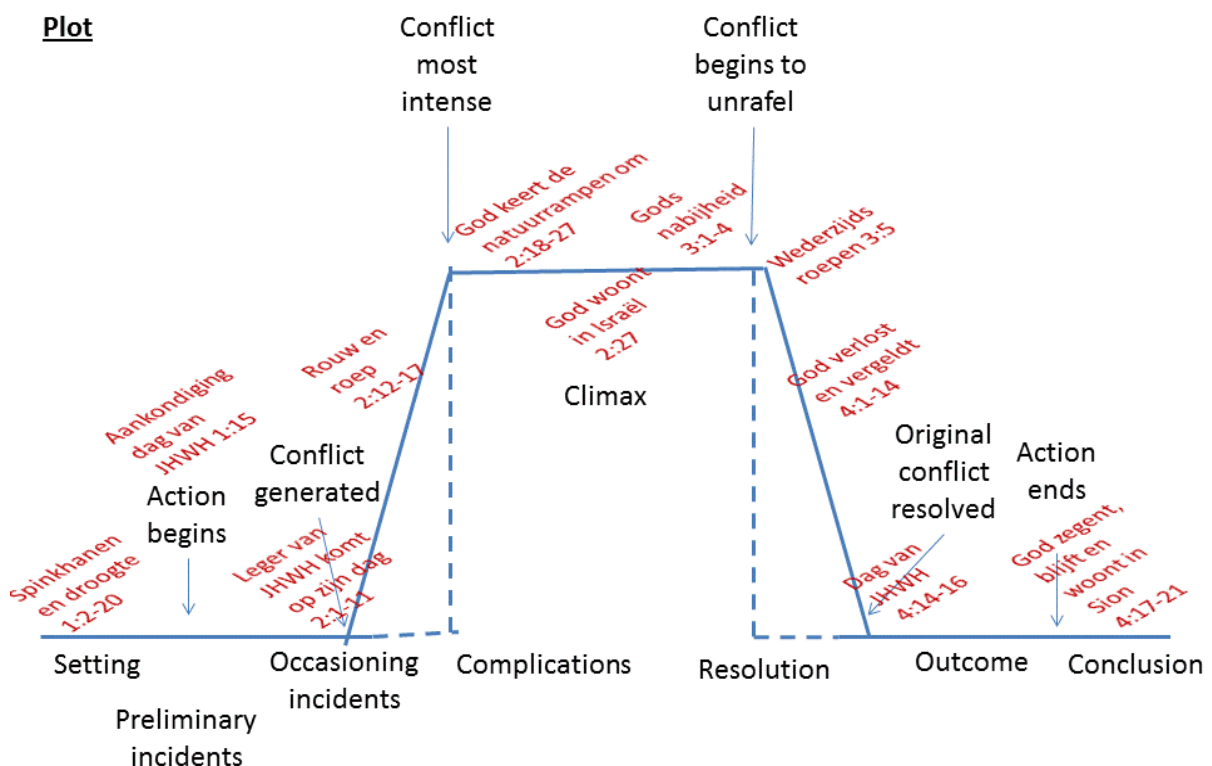
Op deze wijze is bovendien te verklaren dat Joël met concrete ervaringen begint (sprinkhanenplaag, droogte) en concreet eindigt (God verslaat de vijandige volken).

⁹⁴ Wikipedia geeft als definitie van plot: 'De plot (uit het Engels) is de verhaallijn van een vertelling, een verhaal, een boek, toneelstuk of film. De lijn die loopt van het begin van het werk via verschillende verwickelingen naar het einde'.

⁹⁵ (Dillard en Longman 1995), p. 33.

⁹⁶ Zie voor een aanzet tot een soortgelijke weergave van Joël als geheel (Wolff 1975), p. 7, hij werkt het echter minder uit.

Joël 3:1-5 vindt dan als het ware plaats op de climax in het plot⁹⁷. Het conflict kan als volgt verwoord worden: ‘Waar is de God van de beloften met Zijn zegen?’. Joël wijst eerst op de tegenslagen in de natuur in het recente verleden. Vervolgens verergert hij het conflict door het volk te waarschuwen voor nog grotere rampen t.g.v. een invasie van een enorm leger in de nabije toekomst. Hij verbindt dat met het thema van de dag van JHWH. Het invallend leger is het leger van JHWH! De profetie van Joël wordt hier eschatologisch van aard. Joël roept dan op om te roepen tot God en berouw te tonen. Hij zal dan tonen wie Hij is en de situatie in de natuur omkeren, zodat het volk zal weten dat Hij in Israël is. Het volk zal tot een belijdenis komen (de eerste). JHWH zal dan zelfs op een heel intieme en directe wijze komen wonen onder Zijn volk (Joël 3:1-4). Daarom komt Joël in 3:5 nogmaals tot de oproep om tot die God te roepen, zoals die verbondsgod zélf immers ook roept. Daarop zal God gaan handelen en de concrete vijanden verslaan (Joël 4), waarmee de situatie uit Joël 2:1-11 omgekeerd wordt. Dát is Zijn dag, een dag van oordeel en zegen. Zijn oordeel is definitief en Zijn zegen voor Zijn volk is blijvend. Het volk zal dan tot de (tweede) belijdenis komen dat JHWH woont in Sion op Zijn berg.

Characters: **JHWH, Joël zijn profeet, JHWH's volk en de heidenvolken**
 Conflict: **Geen zegen ervaren. Waar is de God van de beloften?**

⁹⁷ Ook (Wolff 1975), p. 69, houdt Joël 2:17-3:5 bij elkaar, zoals ik in het plot doe. Wolff ziet er een verzekeringsspreuk in, als antwoord op een pleiten. Hij wijst er ook op dat Joël 2:27 het draaipunt is waardoor de spreuk in twee delen gesplitst wordt.

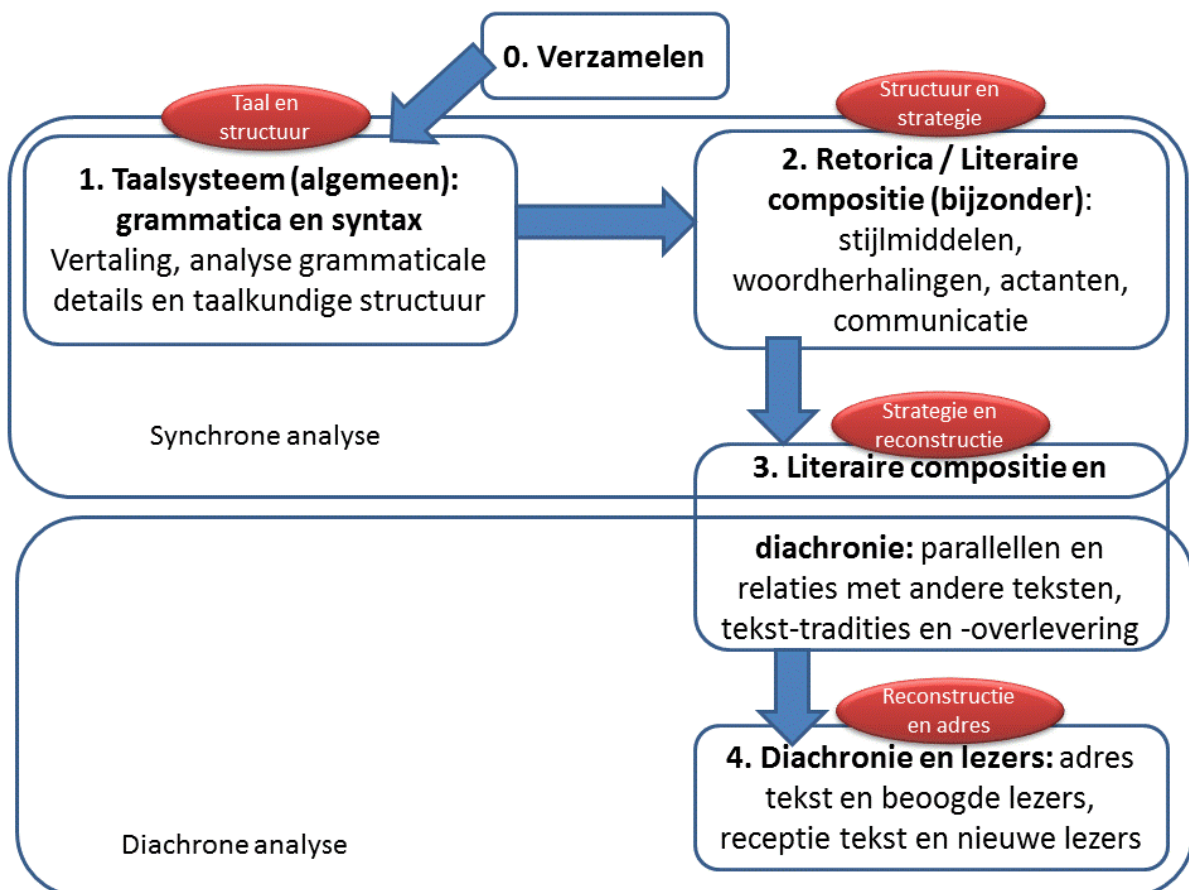
3. Analyse Joël 3:1-5 en de methode

Ik concentreer mij, gezien de onderzoeksvraag, nu verder op Joël 3:1-5. Ik maak daarbij gebruik van de methode zoals Talstra die beschrijft⁹⁸.

De methode van Talstra. Talstra hanteert een aantal belangrijke principes bij zijn methode voor Oudtestamentische exegese. Die principes zijn:

- Analyse op grond van algemene, breed toepasbare regels (taalwetenschap, algemene literatuurwetenschap) gaat voor analyse op grond van bijzondere toepassing in een bepaalde situatie (filologie en exegese);
- Taalkundige analyse gaat voor literaire analyse.

Op grond daarvan gaat het taalsysteem voor tekstcompositie, compositie voor reconstructie van de tekst, reconstructie voor dialoog met de tekst en volgt uiteindelijk de dialoog tussen lezer en tekst. Zo volgt een exegetische route in vier stappen, die hieronder in een figuur wordt weergegeven.

⁹⁸ Zie (Talstra 2002), hoofdstuk 3.

4. Stap 1 analyse Joël 3: Taal en structuur

Toelichting van deze stap⁹⁹. Het gaat om de eerste toegang tot de tekst via de algemene taalkundige signalen van morfologie (woordleer) en syntaxis (opbouw en structuur van zinnen). Daarbij wordt gelet op zinsbouw, werkwoordsvormen en persoonlijke voornaamwoorden. Lexicale herhalingen spelen hier (beperkt) mee. Het gaat erom de opbouw als betoog helder te krijgen en zo tot een hiërarchische weergave van de tekst te komen.

4.1. Vertaling

Vs	S	MT	Vertaling
3:1	1	<p>וְהָיָה אַחֲרֵי־כֵן¹⁰⁰</p> <p>אֲשַׁפֹּד אֶת־רוּחִי</p> <p>עַל־כָּל־בֶּשָׂר</p> <p>וְנָבְאוּ בְנֵיכֶם וּבָנוֹתֵיכֶם</p> <p>זְקֵנֵיכֶם חֲלֻמוֹת יַחֲלֹמוּן</p> <p>בְּחֻזֵיכֶם חֲזִינוֹת יִרְאוּ:</p>	<p>En het zal gebeuren daarna</p> <p>ik zal uitgieten Mijn Geest</p> <p>op alle vlees</p> <p>En jullie zonen en jullie dochters zullen profeteren</p> <p>jullie ouden zullen dromen dromen</p> <p>jullie jonge mannen zullen visioenen zien</p>
3:2		<p>וְגַם עַל־הַעֲבָדִים וְעַל־הַשֹּׁפְחוֹת</p> <p>בְּיָמִים¹⁰¹ הַהֵמָּה</p> <p>אֲשַׁפֹּד אֶת־רוּחִי:</p>	<p>En ook op de knechten en de dienstmaagden</p> <p>zal ik in die dagen</p> <p>uitgieten Mijn Geest</p>
3:3	2	<p>וְנָתַתִּי¹⁰² מִזִּמְתִּים</p> <p>בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ</p> <p>דָּם וָאֵשׁ</p> <p>וְתִמְרוֹת עָשָׂן:</p>	<p>En ik zal geven tekenen</p> <p>in de hemel en op de aarde</p> <p>bloed en vuur</p> <p>en pilaren van rook</p>
3:4		<p>הַשֶּׁמֶשׁ יִהְיֶה לְחָשֶׁךְ</p> <p>וְהַיָּרֵחַ לְדָם</p> <p>לְפָנַי¹⁰³ בּוֹא יוֹם יְהוָה</p>	<p>De zon zal veranderd worden in duisternis</p> <p>en de maan in bloed</p> <p>voor de dag van JHWH komt</p>

⁹⁹ Zie (Talstra 2002), p. 123-139 en 244-252. Zie ook paragraaf 6.2 (kernwoorden en frasen).

¹⁰⁰ Deze formulering is uniek, zie onder meer Van der Meer 1989 p. 90. Zowel אַחֲרֵי־כֵן als אַחֲרֵי־כֵן komen wel elders voor. Er wordt hier verwezen naar wat voorafgaand is beschreven, terwijl tegelijkertijd een indicatie wordt gegeven van een nieuwe profetie d.m.v. deze formulering.

¹⁰¹ (Hymes 1/1 (1998)) kiest voor de betekenis 'tijd' op grond van diverse grammatica's.

¹⁰² Een perfectum consecutivum vorm, met toekomstige betekenis. Zie (Lettinga 2000), p. 167.

¹⁰³ (Leeuwen 1993), p. 160 wil vertalen met 'met het oog op', de uitdrukking ziet in het OT echter altijd op een voorafgaan (ook in combinatie met בּוֹא).

		הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא:	die grote en vreselijke
3:5	3	<p>וְהָיָה</p> <p>כָּל אֲשֶׁר-יִקְרָא¹⁰⁴ בְּשֵׁם יְהוָה</p> <p>יִמָּלֵט</p> <p>כִּי בְהֶרְצִיזוֹן וּבִירוּשָׁלַם¹⁰⁵</p> <p>תִּהְיֶה פְּלִיטָה</p> <p>כַּאֲשֶׁר אָמַר יְהוָה</p> <p>וּבְשָׂרֵי־יָדַיִם¹⁰⁶</p> <p>אֲשֶׁר יְהוָה קָרָא:</p>	<p>En het zal gebeuren</p> <p>al wie zal aanroepen de Naam van JHWH</p> <p>zal ontkomen</p> <p>Want op de berg van Sion en in Jeruzalem</p> <p>zal redding zijn</p> <p>zoals JHWH zei</p> <p>en bij de ontkomene</p> <p>die JHWH roept</p>

Verklarende opmerkingen:

- XXX = perfectum
- XXX = imperfectum
- XXX = infinitivus
- XXX = participium
- Alle andere kleuren (in de kolom 'Vertaling') = parallelisme
- S = Strofe
- Vs = Vers
- MT = Masoretische tekst

Voor een toelichting m.b.t. de structuur van de vertaling zie paragraaf 5.3 ('Kunstwerk').

4.2. Syntaxis en participanten

In onderstaande tabel een overzicht van de grammaticale structuur van Joël 3:1-5, gevolgd door een bespreking van de algemene taalkundige elementen.

¹⁰⁴ Het werkwoord in combinatie met voorzetsel ב, wijst op 'binnen komen als iemand die in intensief contact treedt'. Zie Wolf, p. 56.

¹⁰⁵ Volgens een voetnoot in het tekstkritisch apparaat van de BHS zien sommigen verwarring optreden door vermenging van וּבִירוּשָׁלַם met וּבְשָׂרֵי־יָדַיִם.

¹⁰⁶ Onzekere betekenis. Zie ook hoofdstuk 5 ('structuur en strategie').

Vers	Werkwoord	Vorm	Persoon	Expliciet Subject	Object	Bepalingen	Herhalingen
1	Gebeuren	Q pf cons	3 sg (het)	-	-	daarna	
	Uitgieten	Q ipf	1 sg (ik)	-	Mijn Geest	op alle vlees	Werkwoord en object (zie vers 2)
	Profeteren	Q pf cons	3 pl	Jullie zonen en jullie dochters	-		Semantische veld werkwoord en subject.
	Dromen	Q ipf	3 pl	Jullie ouden	dromen		
	Zien	Q ipf	3 pl	Jullie jonge mannen	visioenen		
2	Uitgieten	Q ipf	1 sg (ik)	-	Mijn Geest	in die dagen, op de knechten en dienstmaagden	Werkwoord en object (zie vers 1)
3	Geven	Q pf cons	1 sg (ik)	-	tekenen	in de hemel en op de aarde	
4	Veranderen	Q ipf	3 pl	De zon De maan	-		
	Komt	Q inf	3 sg	De dag van JHWH	-	de grote en verschrikkelijke	
5	Gebeuren	Q pf cons	3 sg (het)	-	-		
	Aanroepen	Q ipf	3 pl	Al wie	De Naam van JHWH		
	Ontkomen	Q ipf					
	Zijn	Q ipf	3 sg	redding	-	op de berg van Sion en in Jeruzalem	
	Zeggen	Q pf	3 sg	JHWH	-		
	Roepen	Q part act	S sg	JHWH	-		

Toelichting gehele perikoop. We zien een afwisseling van perfectum consecutivum en imperfectum werkwoorden. De werkwoorden in perfectum vorm, worden gevolgd door een of meerdere

werkwoorden in imperfectum vorm. De ingezette handeling wordt daarin uitgewerkt. De werkwoorden zijn allemaal in de Qal en Nifal stamformaties (12 respectievelijk 4 maal).

Toelichting verzen 1 en 2. Uit de grammaticale analyse blijkt dat de verzen 1 en 2, die bestaan uit 6 enkelvoudige zinnen¹⁰⁷, een eenheid vormen:

- De perikoop start met een inleiding ‘Het zal gebeuren’, diezelfde uitdrukking komt weer terug in vers 5;
- Aan het begin en het einde staat: ‘Ik zal uitgieten Mijn Geest’. Die zin wordt gevolgd door respectievelijk een bepaling van plaats (‘op alle vlees’) en tijd (‘in die dagen’);
- Daarbinnen wordt uitgewerkt wat het gevolg is en wie ‘alle vlees’ zijn.

Doordat de zin ‘jullie zonen en jullie dochters zullen profeteren’ weer opnieuw, net als de inleidende zin, start met een Qal perfectum consecutivum werkwoord, is duidelijk dat hier sprake is van een nieuwe inzet. Een opsomming van actanten en wat zij gaan doen volgt. De doelgroep is niet helder. Er wordt gesproken van ‘jullie’.

Een derde inzet begint met het voegwoord **וְ**. Er valt daardoor een zekere nadruk op de doelgroep ‘de knechten en dienstmaagden’. Bovendien is hier opvallend genoeg niet sprake van het bezittelijk voornaamwoord ‘jullie’. Deze actanten worden als laatste in de opsomming genoemd, maar wel direct verbonden met de openingszin: ‘Ik zal uitgieten Mijn Geest’.

In deze twee verzen spreekt ‘ik’. Wie die ‘ik’ is blijkt niet uit deze verzen en zal duidelijk moeten worden uit het grotere verband.

Toelichting verzen 3 en 4. Deze twee verzen, bestaande uit 3 enkelvoudige zinnen, vat ik als eenheid op omdat:

- Ze beginnen met een perfectum consecutivum werkwoord, het derde in deze canto;
- Ze worden afgesloten met een temporele zin bestaande uit een prepositie (**בְּ**) en een infinitivus (**לַעֲשׂוֹת**)¹⁰⁸;
- Daartussen in staat een uitwerking van de tekenen aangekondigd in de eerste zin met: ‘Ik zal tekenen geven’. Bij die uitwerking is sprake van een samenhangend semantisch veld.

Het subject is hier weer dezelfde ‘Ik’ uit de verzen 1 en 2. Het valt tot slot op dat in de afsluitende zin de dag van JHWH nader bepaald wordt als ‘die grote en verschrikkelijke’.

Toelichting vers 5. Vers 5 bestaat opnieuw uit 6 enkelvoudige zinnen en vat ik op als eenheid omdat:

¹⁰⁷ Zie (Talstra 2002), p. 124: ‘Zinnen met ten hoogste één predicaat, werkwoordelijk of naamwoordelijk’.

¹⁰⁸ (Lettinga 2000), p. 171 en 185.

- Dit vers begint opnieuw met een perfectum consecutivum werkwoord;
- Er is sprake van een subject wisseling. De 'ik' uit de vorige twee perikopen is verdwenen. Die 'ik' zal weer terugkomen in het volgende vers, Joël 4:1;
- Dit vers is opgebouwd volgend een concentrische structuur:
 - o Een inleidende zin: 'En het zal gebeuren';
 - o De vierde en vijfde zin worden omringd door respectievelijk de tweede en derde en de laatste zin, die een herhaling van woorden bevat, namelijk 'ontkomen, roepen en JHWH'.

De geschetste structuur lijkt er op te wijzen dat de vierde en vijfde zin de kern bevat: 'Want op de berg van Sion en Jeruzalem zal redding zijn, zoals JHWH zei'. JHWH spreekt en redt hen die Zijn spreken beantwoorden in een aanroepen van Hem¹⁰⁹.

4.3. Betoogstructuur en hiërarchie

Op basis van deze grammaticale analyse, waarmee taalkundige markeringshelder werden, kan een overzicht van de structuur van de tekst gegeven worden¹¹⁰. Deze ziet er als volgt uit:

En het zal gebeuren daarna

Ik zal uitgieten Mijn Geest op alle vlees
 en jullie zonen en jullie dochters zullen profeteren,
 jullie ouden zullen dromen dromen,
 jullie jonge mannen zullen visioenen zien.

En ook op de knechten en de dienstmaagden zal **ik** in die dagen uitgieten Mijn Geest.

En **Ik** zal geven tekenen in de hemel en op de aarde bloed en vuur en pilaren van rook.
 De zon zal veranderd worden in duisternis en de maan in bloed.
 voor de dag van JHWH komt die grote en vreselijke.

En het zal gebeuren,

al wie zal aanroepen de Naam van JHWH,
 zal ontkomen.
 Want op de berg van Sion en in Jeruzalem zal redding zijn
 zoals JHWH zei.
 En bij de ontkomenen
 die JHWH roept.

¹⁰⁹ Zie voor een vrijwel gelijke conclusie (Leeuwen 1993), p. 161.

¹¹⁰ Zie (Talstra 2002), p. 139 en 237.

Joël 3:1-5 valt in twee delen uiteen. In het eerste deel wordt er de nadruk op gelegd dat de actor ('Ik') zal handelen. Hij zal Zijn Geest uitgieten en tekenen geven. Er wordt nauwkeurig aangegeven waar en wanneer de Geest uitgegoten wordt, namelijk op alle vlees en in de dagen voorafgaand aan de grote en verschrikkelijke dag van JHWH. Daarbij wordt nadrukkelijk aangegeven dat het ook daadwerkelijk om alle vlees gaat, zelfs op knechten en dienstmaagden. De actor handelt ook in het geven van tekenen. Die tekenen worden nauwkeurig uitgewerkt, ze zijn universeel en keren de bestaande orde om. In het tweede deel wordt aangegeven dat er ontkoming en redding is (van die grote en verschrikkelijke dag?) op een specifieke plaats, namelijk op de berg Sion en in Jeruzalem. Die ontkoming is voor degenen die het roepen van JHWH beantwoorden met aanroepen van Zijn Naam.

5. Stap 2 analyse Joël 3: Structuur en strategie

Toelichting van deze stap¹¹¹. Nu wordt van het algemene taalkundige instrumentarium overgegaan naar het bijzondere, namelijk de zeggingskracht van de overgeleverde tekst. Het gaat daarbij om het bepalen van de strategie binnen de taalkundige kaders. Plot, rolbezetting en verbindingen met actanten en idioom uit andere delen van Joël moeten nu helder worden. Aan de orde komen dan ook zaken als retorische opbouw (stijlmiddelen), actanten, woordherhalingen en semantiek. Ook wordt aandacht gegeven aan stichometrie en prosodie.

5.1. Toneel: Actanten en communicatie

In onderstaand schema wordt aangegeven in welke rol welke actanten waar in de tekst present zijn.

Vs	1 sg	Verschijselen JHWH	Doelgroep	Tekenen	Plaats
1	Ik	Mijn Geest	Alle vlees		
			Jullie zonen en dochters		
			Jullie ouden		
2	Ik	Mijn Geest	Knechten en dienstmaagden		
3	Ik			Tekenen	
				Bloed en vuur	Hemel en aarde
				Pilaren van rook	
4				Verandering van zon in duisternis	
				Verandering van maan in bloed	
		Dag van JHWH			
5		De Naam van JHWH	Al wie roept		
		JHWH zei			Berg van Sion en Jeruzalem
		JHWH roept	De ontcomenen		

¹¹¹ Zie Talstra p. 118 en 140-141.

Toelichting bij de in de tabel genoemde actanten.

De 'Ik' figuur. Deze wordt in deze canto niet verklaard, maar lijkt al direct op JHWH te slaan en niet op de profeet. Als eerste wordt het uitgieten van 'Mijn Geest' er mee verbonden en wie kan dat anders doen dan God? Ten tweede zien we dat in de verzen 4 en 6 over JHWH wordt gesproken als degene die handelt. De context in aanmerking genomen is duidelijk dat de 'Ik figuur' JHWH is. Joël 2:27 vermeldt dat namelijk expliciet.

Er is sprake van een rolwisseling in deze canto. In het eerste deel is de 'Ik' figuur aan het woord. Echter vanaf het tweede deel van vers 4 wordt er een beschrijving gegeven door iemand die op afstand staat. Er wordt verklaard wie de 'Ik' figuur, JHWH, is en wat Hij doet.

Verschijselen van JHWH. JHWH heeft het over 'Zijn Geest'. Het woord ריח (riach) komt alleen hier voor in Joël. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen wat bedoeld wordt met het gebruik van 'Mijn Geest'.

In de tweede helft van deze canto wordt gesproken over 'De dag van JHWH' en 'De Naam van JHWH':

- De 'Dag van JHWH' komt vijf maal in Joël voor, namelijk in 1:15, 2:1 en 2, 2:11, 3:3 en 4:14. Zo veel is wel duidelijk uit onze perikoop, dat het gaat om een grote en vreselijke dag. Die dag zal gepaard gaan met verschrikkelijke tekenen (vers 3) en er wordt gesproken over ontkomen op die dag. Het Hebreeuwse woord מלט (malat) ziet op vluchten naar veiligheid.
- De uitdrukking 'Naam van JHWH' komt elders in Joël niet voor. De Naam van JHWH ziet op wie Hij is. Hem in Zijn Naam aanroepen betekent dus Hem kennen en erkennen voor wie Hij is.

De geadresseerden. Deze lijken in heel de perikoop identiek te zijn. Maar wie zijn het dan? 'Alle vlees' en 'al wie roept' lijken universeel van aard te zijn. Maar aan de andere kant wordt 'alle vlees' nader gekwalificeerd door 'jullie', dus persoonlijk gericht.

De met 'jullie' gekenmerkte doelgroepen worden gevolgd door een doelgroep waarbij geen sprake is van een bezittelijk voornaamwoord. Samenhangend daarmee valt op dat in de concentrische structuur van de verzen 1 en 2 'alle vlees' in relatie staat tot 'de knechten en dienstmaagden'.

De 'ouden' - vaker genoemd in Joël, waarbij het gaat om de leiders van het volk - staat tegenover 'jonge mannen'. Niet vergeten moet worden dat de 'ouden' waarschijnlijk letterlijk ouderen waren. Daarmee worden zo alle rangen en standen, maar ook alle leeftijden van het volk omvat. Ook bij 'zonen en dochters' lijkt het te gaan om het aangeven van wat 'alle vlees' is, namelijk zowel het mannelijk als vrouwelijk geslacht, dus werkelijk iedereen.

De doelgroep wordt ook gekwalificeerd als degenen die 'JHWH aanroepen'. Daarmee wordt de doelgroep gebonden aan het kennen en erkennen van JHWH. Tot slot wordt diezelfde doelgroep

gekwalficeerd als 'de ontkomenen'. In het Hebreeuws staat er עֲרִירִים. Dit woord roept het beeld op van mensen die ontkomen zijn van een slagveld.

Bestudering van een ruimere context levert het volgende op:

- 'Zonen en dochters' komt verder alleen voor in Joël 4:8. Daar gaat het om de kinderen van de heidenvolken die verkocht zullen worden omdat de Judeeërs verkocht zijn. Zo lijkt er in Joël 3:2 dus sprake te zijn van een omkering (van lot).
- Het hele boek richt zich tot het volk, met uitzondering van canto G (Joël 4:1-14). Als de heidenvolken genoemd worden, is dat altijd in het teken van ervaringen van kwaad door het volk en oordeel daarover van JHWH. Alleen Joël 3 laat de mogelijkheid open voor zegen met een universeel adres.

De mogelijke conclusies m.b.t. de geadresseerden zijn dan:

1. Joël 3 is universeel bedoeld en vormt de ontknoping van het boek. Joël 3 en/of 4 zijn dan van latere datum. Let in dit verband ook op het noemen van Sion in Joël 3:5. Dat kan er op duiden dat Joël 3:5 oorspronkelijk het slot is. Vooralsnog denk ik dat er geen doorslaggevende bewijzen zijn dat Joël 3 en/of 4 een latere toevoeging zijn. Zie ook paragraaf 6.3 voor exegeten die deze mening toegedaan zijn.
2. Er lopen in deze canto meerdere perspectieven door elkaar heen, zoals in Joël voortdurend lijkt te gebeuren en Joël 3 vormt het perspectief waar het om draait. Ik meen dat dit te verklaren is vanuit de literaire strategie die Joël lijkt te hanteren waarin Joël 3:1-5 in de climax van het plot staat (zie paragraaf 2.7).
3. Bij de geadresseerden denken we aan het volk Israël, gezien wat volgt in deze canto. Alles overziend lijkt dit de meest logische uitleg van 'alle vlees' te zijn. Een nadere analyse in de volgende exegetische fase zal meer duidelijkheid kunnen geven (zie paragraaf 6.2 'Idioom').

Tot slot wijzen zowel van Leeuwen¹¹² als Wolff¹¹³ er in hun commentaar op dat Joël mogelijk bewust gekozen heeft voor het woord 'vlees', om daarmee de tegenstelling tot 'Gods Geest' te benadrukken. Dat zou dan extra uitdrukking geven aan het zwakke en machteloze van de geadresseerden. Dit is mogelijk, zeker als gelet wordt op de concentrische structuur, waarbij 'knechten en dienstmaagden' staat tegenover 'alle vlees'. Deze tweede uitdrukking heeft immers ook het zwakke en machteloze in zich. Deze gedachte wordt versterkt doordat in Joël 3:5 gesproken wordt over ontkomen en roepen. Ook is er in Joël 1 en 2 sprake van zo grote nood dat er sprake is van rouw en angst.

¹¹² (Leeuwen 1993), p. 156. Hij wijst op Jesaja 31:3.

¹¹³ (Wolff 1975), p. 67. Deze wijst op Jesaja 40:6 en 31:3 en Psalm 56:5.

De tekenen. In vers 3 worden de tekenen geïntroduceerd. JHWH ('Ik') geeft ze. Vervolgens worden ze uitgewerkt:

- Ze zijn overal te zien, namelijk in hemel en op aarde, het zijn universele tekenen;
- Deze tekenen zijn wereldschokkend en keren de bestaande orde om, de zon en de maan houden hun licht in.
- Het gaat om bloed, vuur en rookpilaren:
 - o Vuur wordt vier maal meer in Joël genoemd (Joël 1:19 en 20, 2:3 en 5). In al die gevallen gaat het om de verwoestende werking van vuur; vuur laat niets over. De eerste twee malen gaat het om het vuur van de verwoesting in de natuur t.g.v. sprinkhanen. In Joël 2 om vuur t.g.v. het komende verwoestende leger van JHWH. Er is een opklimmende lijn van intensiteit, die een ontkenning nadert. Dat gebeurt dan in Joël 3, waarin JHWH komt met het teken van vuur, maar ook zorgt voor ontkoming en een bijzondere zegen.
 - o Bloed wordt vier maal in Joël genoemd (Joël 3:3 en 4 en 4:19 en 21). In Joël 4 gaat het dan om bloed als teken van leven; er is bloed vergoten en dat zal gewroken worden. Het bloed zal hier waarschijnlijk dus wijzen op leven dat ontnomen wordt.
 - o Rookpilaren. Deze twee woorden komen elders in Joël niet voor. Vooralsnog lijkt het logisch rook te verbinden met verwoesting.

De conclusie is dat het bij deze tekenen lijkt te gaan om verwoesting die universeel is en de bestaande orde omkeert. Een beeld dat ook past bij de eerder in Joël geschetste beelden, zoals in Joël 2.

Conclusie met betrekking tot de actanten en hun rol. Het toneel dat hier neergezet wordt, begint met het schetsen van een heel volk dat in machteloosheid de Geest van JHWH ontvangt. Vervolgens worden gebeurtenissen van eschatologische proporties beschreven. God zelf grijpt in, het is Zijn dag. Die dag is een grote en verschrikkelijke. De natuur wordt op zijn kop gezet. Er is ontkomen in Sion en dat voor allen die JHWH roept en hen die Hem aanroepen.

5.2. Expressie: Woordherhalingen en semantiek.

In onderstaand schema worden de woordherhalingen en semantische velden aangegeven.

Werkwoord	Subject	Object	1	2	3	4	5
היה - gebeuren	Het		x				x
שפך - uitgieten	Ik (JHWH)	Mijn Geest	x	x			
נבא - profeteren	Jullie zonen en dochters		x				
חלם - dromen	Jullie ouden	Dromen	x				
ראה - zien	Jullie jonge mannen	Visoenen	x				
נתן - geven	Ik (JHWH)	Tekenen			x		
הפך - veranderen	De zon en maan (passief)	Duisternis en bloed				x	
בוא - komen	De dag van JHWH					x	
קרא - (aan)roepen	Al wie / JHWH	JHWH / ontkomenen					xx
מלט - ontkomen	Al wie aanroept						x
אמר - zeggen	JHWH						x

Opvallend is dat JHWH in alle handelingen het initiatief heeft en Hij universele macht bezit. Hij giet Zijn Geest uit op het volk, geeft tekenen in de natuur, zorgt voor redding op de berg van Sion en in Jeruzalem en roept degenen die ontkomen. Verder valt op dat het handelen van JHWH tweeledig is. Enerzijds is het verschrikkelijk: de tekenen zijn eschatologisch en er is sprake van ontkomen van een slagveld. Anderzijds is het nabij en liefdevol: Hij roept, redt en schenkt.

Het beeld dat zo van JHWH ontstaat is van iemand die verschrikkelijk kan toornen, maar tegelijkertijd zeer dicht bij Zijn volk komt door hen op een directe wijze bijzondere kennis te geven en hen te redden. Er ontstaat tegelijkertijd een beeld van een volk dat in een zeer benauwde situatie komt, waarin ze bijna omkomt. Maar uit die situatie redt JHWH hen en schenkt hen bovendien een bijzondere kennis.

Tot slot is duidelijk dat het 'profeteren, dromen en zien' te maken heeft met het 'aanroepen' van JHWH. Deze werkwoorden volgen respectievelijk na de opening van de canto en direct voor het slot ervan. Ze vormen zo een *inclusio*. Deze werkwoorden roepen het beeld op van mensen die actief communiceren: aanroepen, profeteren, dromen en zien. Maar dat actief communiceren is op initiatief van God, immers Hij giet Zijn Geest uit en Hij roept.

5.3. Kunstwerk: Presentatie en retorische vorm

Tot nu toe is in de voorgestelde structuur gekeken naar grammaticale criteria. In de MT vinden we echter leestekens (stichometrie) op basis waarvan ook tot een structuur gekomen kan worden. Bovendien kenmerkt het boek Joël zich tevens door beeldend en poëtisch taalgebruik. Fokkelman wijst er op dat de kleine profeten grotendeels poëzie zijn (Jona is een uitzondering). Er is sprake van een structuur die samenhangt via veel woordgebruik, herhalingen, semantische velden en terugkerende thema's¹¹⁴. In deze paragraaf daarom tevens aandacht voor prosodie.

¹¹⁴ (Fokkelman 2000), p. 14.

Stichometrie

In de tabel in bijlage D is de tekst uit de BHS met de accenten uit de Masoretische tekst expliciet benoemd¹¹⁵. De in deze tekst voorkomende accenten zijn:

- Silluq, einde vers aanduiding;
- Atnach, de hoofddeler van een vers;
- Zakef qaton, geeft onderverdelingen van een vers voor en na de atnach;
- Rebia is een kwartdeler van een vers;
- Tifha, geeft een deling van een vers aan net voor een silluq of atnach;
- Verdere onderverdelingen, namelijk: pashta, tevir en geresh (ook wel teres genoemd).

Op basis van deze analyse zijn de in de bijlage opgenomen diagrammen samengesteld. De indeling van de tekst op basis van deze analyse komt grotendeels overeen met de hiërarchische betoogstructuur zoals hierboven geschetst. Er zijn geen opvallende verschillen op te merken, het gaat vooral om een verdere detaillering.

Een kanttekening kan gemaakt worden bij Joël 3:5. Uit de MT blijkt duidelijk dat het aanroepen van JHWH en het aangeroepen worden door Hem in symmetrie tot elkaar staan.

Prosodie

Voor een vertaling en structuur, waarbij rekening gehouden worden met prosodie, verwijs ik naar de vertaling hierboven.

Enkele opmerkingen bij de formele structuur van dit tekstgedeelte:

- In de eerste strofe is er sprake van drie tricola. Deze worden verbonden m.b.v. extern parallellisme: het uitgieten van de geest (אֶשְׂפֹּךְ). Dit wordt uitgewerkt in doelgroepen (tweede en derde trikolon).
- In de tweede strofe is er sprake van vier bicola. Ze worden bij elkaar gehouden door de concrete uitwerking van de in de eerste kolom genoemde מוֹפְתִים.
- De derde strofe wordt verdeeld door de atnach onder יִמְלֹךְ. Zo ontstaat een trikolon. De tweede trikolon begint met het voegwoord כִּי.

6. Stap 3 analyse Joël 3: Strategie en reconstructie

Toelichting van deze stap¹¹⁶. De resultaten van de vorige twee stappen worden nu gebruikt voor onderzoek naar het verband met andere teksten uit het OT en het mogelijke groeiproces van de tekst. Daarbij wordt beargumenteerd wat de intertekstuele verschillen betekenen voor de uitleg. Het

¹¹⁵ Zie onder meer: (Elliger en Rudolph 1990), (Lettinga 2000), p. 19 en 20, (Talstra 2002), p. 260.

¹¹⁶ Zie (Talstra 2002), p. 152 en verder en p. 264 en verder.

gaat Talstra daarbij om de confrontatie van teksttradities met de ervaringswereld van lezers. Zowel in de oorspronkelijke historische context als later in de tijd, tot aan vandaag toe. In eerste instantie gaat het nu dus om vragen naar de ontstaanssituatie en de beoogde kring van lezers.

Hierbij wordt gewerkt in concentrische cirkels. Grootste aandacht heeft het boek Joël zelf, daarna komt het bredere verband binnen het OT aan bod (intertekstualiteit) en tot slot eventuele buiten-Bijbelse bronnen (maar alleen indien relevant in het kader van de onderzoeksvraag).

6.1. Oude Vertalingen

De MT wordt over het algemeen goed door de versiones ondersteund. Met een aantal kleine kanttekeningen:

- In 3:1 heeft de LXX *ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου*, d.w.z. '(delen) van mijn geest' i.p.v. 'mijn geest'. Van Leeuwen noemt dit een mogelijk dogmatische verbetering¹¹⁷. Dat is waarschijnlijk onder invloed van Numeri 11:17 en 25¹¹⁸.
- In 3:2 hebben latere varianten 'mijn' toegevoegd, dus: 'mijn dienaren en dienaressen'.
- In 3:3 heeft de LXX *τέρας* voor teken. Dat ziet op iets dat transcendente associaties oproept en als gevolg daarvan verbazing oproept.
- In 3:3 staat er voor 'rookpilaren': *ἀτμίδα καπνοῦ*. Het eerste woord, *ἀτμίς*, betekent zoveel als 'damp', als van bijvoorbeeld opkomend van een vulkaan. De term wordt ook gebruikt door de Prediker in 1:2 en 12:8 ('ijdelheid'), in Genesis in de geschiedenis van Sodom en Gomorra en elders een enkele maal voor de wierrookdamp die opstijgt. Het tweede woord *καπνός*, betekent rook. Daarmee komt de LXX dicht in de buurt van 'rookpielaar'.
- In 3:4 heeft de LXX voor 'grote en verschrikkelijke', *τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ*. Het tweede woord, *ἐπιφανής*, betekent: luisterrijk, prachtig, heerlijk, opmerkelijk. Daardoor krijgt de dag van JHWH een positievere wending.
- In 3:5 is er een andere lezing. De LXX heeft *εὐαγγελιζόμενοι*, wat betekent 'zij die goed nieuws brengen' in plaats van *וְבִשְׂרֵי יְיָ*. Mogelijk dat de LXX denk aan *וּמְבַשְּׂרִים*. Echter de tekst van Syr, Targum, α en θ ondersteunen de MT.¹¹⁹ Het lijkt er op dat de LXX geïnterpreteerd heeft zoals de Leidse vertaling vertaald heeft: '..... en te Jeruzalem zal een wijkplaats zijn, zoals de Heer gezegd heeft door de heilherauten die hij heeft geroepen'.

Targum Jonathan heeft in vers 1 en 2 'ruach qodshe'. In vers 2 mist Targum Jonathan de lidwoorden.

¹¹⁷ (Leeuwen 1993), p. 149.

¹¹⁸ (Wolff 1975), p. 56

¹¹⁹ Zie onder meer Wolf, p. 56 en McComisky, p. 298.

6.2. Idioom en taalkundige vergelijkingen met andere teksten

In deze paragraaf vraag ik aandacht voor de plaatsing van Joël 3:1-5 binnen de context van het boek Joël, soortgelijk profetieën in bredere context en vergelijking van idioom. Daarbij bijzondere aandacht voor de volgende kernwoorden en frasen, omdat deze direct gerelateerd zijn aan de onderzoeksvraag:

- 'Uitgieten van de Geest van JHWH';
- De doelgroepen voor het uitgieten van de Geest;
- De semantische velden rondom het profeteren;
- De 'dag van JHWH';
- De tekenen en de locatie (berg van) Sion;
- Het 'aanroepen van de Naam van JHWH'.

Taalgebruik en genre

Eerder is opgemerkt dat er in canto F sprake is van een reeks van perfectum consecutivum vormen gevolgd door meerdere imperfectum werkwoordsvormen. In Joël 3:1, 5 en 4:18 staat dan op de plaats van deze perfectum consecutivum vorm het werkwoord יהיה. Een analyse¹²⁰ laat zien dat dit taalgebruik in het OT vaak voorkomt, maar vooral in: (Deutero-)Zacharia (8:13, 10:7, 13:4, 15:6, 14:6 en 8 en 14:17), Hosea (2:8 en 23), Ezechiël (13:9, 21:12, 44:11 en 17, 47:9 en 10), Jeremia (3:16 en 17, 4:9, 5:19, 15:2, 17:6 en 8, 24:7, 30:8, 42:4 en 16, 49:17), Jesaja (7:22 en 23, 19:20, 29:8, 30:26 en 65:24) en Deuteronomium (8:19, 12:11, 18:19, 20:11, 21:16, 23:12, 25:19 en 28:13). Opvallend zijn verder de teksten Psalm 1:3, Exodus 4:9 en 16 en 1 Koningen 18:12.

Het gaat in de meeste gevallen om een profetische uitspraak. Het taalgebruik, de actoren en de handelingen vertonen veel overeenkomst met die in Joël. Zo is er in ongeveer de helft van de teksten sprake van de Godsnaam 'יהוה'. Die wordt in zo'n 10 teksten vervolgens gevolgd door 'Uw God'. In veel gevallen wordt 'het zal gebeuren' gevolgd door אֲשֶׁר, waarbij de uitdrukking dus gevolgd wordt door een conditie. Verder zien we vaak het gebruik van אֲתָ en in bijna een derde van de gevallen het gebruik van het woord יוֹם. Verder zien we combinaties met: profeteren (Jeremia 4:9 en Ezechiël 44:11), dromen (Jesaja 29:8), zien (Zacharia 13:4 en 10:7, Jeremia 17:6 en 8) en Sion (Jesaja 29:8). Hier is zonder meer sprake van een brede traditie van gezaghebbende uitspraken in een bepaalde vorm. In het algemeen gaat het om een bijzonder handelen van JHWH, vaak in reactie op menselijk handelen.

¹²⁰ Gezocht m.b.v. Bibleworks op de reeks: perfectum consecutivum vorm van יהיה, in het zelfde vers gevolgd door minimaal 2 imperfectum vormen van een willekeurig werkwoord. De combinatie perfectum consecutivum gevolgd door twee perfectum werkwoorden komt in 42 verzen voor, het meest in Deuteronomium, gevolgd door Numeri, Samuel en Exodus. Echter in Jeremia, Ezechiël, Joël en Zacharia samen slechts 7 maal.

Met deze bevinding wordt een conclusie die van der Meer trekt tegen gesproken. Hij ziet namelijk Joël 3:2 en 3:5c in een tweede fase en 4:18-21 in een derde fase tot stand komen¹²¹. Dat wordt onwaarschijnlijker als daarin uitspraken in een zelfde structuur staan.

Verband

In Joël 2:27 en 4:17 vinden we de zogenaamde ‘Erkenntnisformel’: ‘En u (sg./pl.) zal weten dat ik JHWH ben’. Deze formule komt voornamelijk in Ezechiël voor (in 68 verzen). Deze belijdenis vinden we in plaatsen waar JHWH handelend optreedt, vaak oordelend of zegenend. JHWH maakt zich daardoor bekend als de enige, ware God. In Joël 2:27 vinden we dan ook toegevoegd ‘en niemand anders’, zoals ook in Jesaja 45:5. De belijdenis in Joël 2:27 is het slot van de aankondigingen van omkeringen op de rampen die het volk getroffen hebben. Jesaja 45 (dus Deutero-Jesaja) verwijst naar Kores als uitverkorene. JHWH geeft aan het leger van Kores bevelen, er is sprake van wolken die druipen van gerechtigheid, licht en duisternis en Sjeba. De parallellen met vooral Joël 2, de leraar der gerechtigheid (vers 23), het leger dat JHWH beveelt (vers 11 en 20) de duisternis (vers 2 en 10) en Sjeba (Joël 4:8) zijn opvallend. Dit kan een aanwijzing zijn dat Joël deze profetie kende en dan ook gedateerd moet worden niet te ver na deze profetie.

Kernwoorden en frasen

In deze paragraaf worden de belangrijkste begrippen en woorden verder onderzocht. Dit om zicht te krijgen op hun betekenis in het licht van Joël, Oudtestamentische literatuur en eventueel ook relevante buiten-Bijbelse bronnen. Daarbij worden de bevindingen op basis van de grammaticale en retorische analyses uit de vorige twee stappen meegenomen.

En daarna zal het gebeuren – Het werkwoord, וְהָיָה wordt gevolgd door de bepaling אַחֲרַיִךְ. De werkwoordvorm וְהָיָה (perfectum consecutivum) komt in Joël voor in 3:1, 3:5 en 4:18. Joël 4:18 vermeldt: ‘Het zal op die dag gebeuren’. Een tweede verband tussen Joël 4:18 en Joël 3 is hiermee gelegd (zie ook hierboven bij het verband via de Erkenntnisformel). De tweede uitdrukking, אַחֲרַיִךְ, komt in Joël verder niet voor. In het corpus van het OT echter 22 maal. In alle gevallen betekent de uitdrukking echter ‘daarna’ en is dus temporeel van aard¹²². Dat zou betekenen dat het hier gaat om een ‘daarna’ t.o.v. Joël 2:18-27. Het is een antwoord op de roep in Joël 2:12-17 en de belijdenis in Joël 2:26 en 27. Die belijdenis volgde na ontvangst van de zegen door de leraar die JHWH geeft.

Tien van de 22 maal is de vorm van de uitdrukking: וְהָיָה אַחֲרַיִךְ (dus met imperfectum). In vrijwel alle gevallen wordt de uitdrukking gecombineerd met een imperfectum vorm. Slechts één maal met een perfectum vorm (Job 3:1) en een enkele keer wordt de bepaling nominaal gebruikt. Er is hier dus

¹²¹ (Meer 1989), p. 268

¹²² (McComiskey 1992), p. 294 en (VanGemeren, Interpreting the prophetic word 1990), p. 124.

sprake van een uitzonderlijke combinatie. De eerste conclusie is dat er een duidelijke breuk in de tekst is, een nieuwe perikoop begint hier. Deze conclusie is in lijn met de uiteenzetting in paragraaf 2.7. Joël 2:18-27 is een antwoord op de nood in de natuur. Nu beginnen expliciete heilswaarden¹²³. De tweede conclusie is dat, gezien het aspect, het accent lijkt te vallen op het unieke en momentane van de gebeurtenissen die volgen in de komende perikoop. Er gebeurt iets unieks en groots.

Velen zien deze uitdrukking als een eschatologische markering. Op deze plaats begint een toevoeging aan de oorspronkelijke Joël¹²⁴. Geen van hen fundeert dit echter, behalve dan door op de verschillen van Joël 1 en 2 respectievelijk 3 en 4 te wijzen. Ik zie dan ook geen aanleiding om deze gedachte over te nemen¹²⁵. Barton zelf merkt op dat het niet te bewijzen is dat deze formulering secundaire spreuken introduceert¹²⁶.

De Geest van JHWH. De combinatie יהוה ורוח komt 26 maal voor in het OT en de combinatie רוח אלהים 16 maal. Die Geest van God doet allereerst denken aan de tegenwoordigheid van God: 'De Geest Gods zweefde over de wateren' (Gen 1:2 SV). Het gaat om het principe van JHWH's eigen leven, de adem in Zijn neusvleugels. Deze Geest kan echter ook gegeven worden aan mensen. Zo kiest JHWH de adem van leven in de neusvleugels van mensen te blazen¹²⁷. In bijna de helft van de gevallen komt de 'Geest van JHWH' neer op een richter, koning of profeet (zoals in Ezechiël 2:2 en 3:24). De Geest rust ook toe, zoals bij Jozef (Genesis 41:38) en de vaklieden die moeten maken wat JHWH aan Mozes liet zien (Exodus 31:3). Blijkbaar rust de Geest mensen toe die op een bijzondere positie in het ambt staan¹²⁸. De Geest van JHWH verricht daarnaast ook activiteiten zoals spreken tot mensen of mensen verplaatsen of wegnemen. Hij brengt zelfs leven, zoals in Ezechiël 36 en 37. In een aantal passages wordt bloemrijker over de Geest van JHWH gesproken. Hij is de Geest van raad, sterkte, kennis en vreze van de Heere (Jesaja 11:2). Hij is ook de Geest van verstand en wetenschap (Jesaja 40:13). In Jesaja 59:19-21 wordt Hij verbonden met weerstand tegen vijanden, de verlosser die tot Sion komt en woorden die in de mond gelegd worden, ook in het navolgende geslacht. In Jesaja 63:14 schenkt hij rust na verlossing.

De uitdrukking 'Mijn Geest' (רוחִי), waarbij 'mijn' verwijst naar God, komt minder vaak voor bij de profeten. We komen de uitdrukking tegen in Zacharia 6:8, Ezechiël 36:27, 37:14 en 39:29 en Jesaja 30:1, 42:1, 44:3 en 59:1. Verder in Spreuken 1:23. Vrijwel al deze teksten komen we ook weer tegen

¹²³ (Leeuwen 1993), p. 148.

¹²⁴ (Barton 2001), p. 8 en 9.

¹²⁵ Zo ook (Leeuwen 1993), p. 153.

¹²⁶ (Barton 2001), p. 94.

¹²⁷ (Barton 2001), p. 94.

¹²⁸ Zie ook (Paul 2005), hoofdstuk 1 'Werkingen van de Geest in het Oude Testament'.

in het kader van het uitgieten van de Geest (zie hieronder). Op deze wijze wordt, ook in Joël 3:1 en 2, benadrukt dat het God zélf is die handelt, door Zijn Geest heen.

In de context van Joël lijkt de Geest van JHWH (of God) primair verbonden te zijn met een leven in een bijzondere gemeenschap met God en zo in Zijn zegen. Het volk lijkt te vrezen voor haar leven. Er is een oproep tot rouw, gezien de buitengewoon bedreigende omstandigheden die alles en iedereen treffen. Juist in die omstandigheden schenkt God bemoediging. Hij schenkt een leven dicht bij Hem: de Geest is aanwezig in en bij allen ('uitgestort onder allen'), er is een bijzondere kennis ('profeteren, dromen en visioenen'), er is regen, behoud en ontkoming in Sion bij degenen die Hem aanroepen.

Uitgieten van Mijn Geest. In het Hebreeuws gaat het om de woorden שָׁפַךְ en רוּחַ (Joël 3:1-2). Het werkwoord שָׁפַךְ betekent 'uitstorten, vergieten'. De mens vergiet vaak bloed, maar soms ook gebed of zijn ziel. Wanneer er bij de Heere sprake is van Zijn uitgieten, gaat het meestal om Zijn toorn (zie bijvoorbeeld Ezechiël 20-22 en Klaagliederen 4:11). De Geest wordt in het OT vaak geassocieerd met water¹²⁹ en in die zin ook met werkwoorden als 'uitgieten'. Het woord 'uitgieten' komt in Joël verder voor in 4:19 waar het gaat om het vergieten van het bloed van de Israëlieten door Edom en Egypte. 'Geest' komt in Joël verder niet voor. In Joël 2:23 komen we wel het rijkelijk neerdalen van regen tegen. Op dezelfde royale wijze deelt JHWH hier Zijn Geest uit¹³⁰. Zo wordt de droogte overkomen op een niet te dromen wijze. Juda zal water hebben, levend water van de Geest¹³¹. De combinatie van de twee woorden שָׁפַךְ en רוּחַ in één vers komt in het OT alleen voor in Ezechiël 39:29 en Zacharia 12:10 (zie hieronder).

Hieronder een inventarisatie van verzen waarin JHWH Zijn Geest met bijzondere kracht geeft of gegeven heeft. Of anders gezegd dat Hij die Geest uitstort of (uit)giet, of dat die Geest staat of rust¹³².

¹²⁹ (McComiskey 1992), p. 294.

¹³⁰ (Leeuwen 1993), p. 153.

¹³¹ (McComiskey 1992), p. 294.

¹³² Gezocht is m.b.v. Bibleworks naar de combinatie van רוּחַ met נתן (geven), נבע (uitgieten), שָׁפַךְ (uitgieten), עמד (staan), נול (uitgieten), נסך (uitgieten), יצא (uitgaan), יצק (uitgieten), נוח (rusten op), ערה (ni: uitgieten). Het gaat dan in totaal om totaal 79 verzen. Daar binnen is geselecteerd op: met geest wordt waarschijnlijk niet wind bedoeld, God handelt en de Geest heeft met God te maken. De teksten uit Jesaja, Jeremia, Ezechiël, Zacharia, Haggai zijn vrijwel allemaal relevant. De meeste andere teksten staan in kader van profeteren (vooral: Numeri, Richteren, Samuel en Koningen).

Vindplaats	Werk-woord	Verwijzing naar dag van JHWH en verbond?	Parallellen met Joël, in het bijzonder: profeteren, dromen en visioenen?	Messiaans te interpreteren? ¹³³
Nehemia 9:20 en 30	נתן	Dag van JHWH: Nee. Verbond: ja, er is sprake van een verbondssluiting.	Vasten en rouw. Onderwijzen. God geeft water, voedsel, land als een lusthof, etc. Aanwezigheid tegenstanders, roepen tot JHWH en verlossing. Profeten.	Nee
Spreuken 1:23	נבע	Dag van JHWH: Nee. Verbond: Nee.	Bekendmaken woorden van JHWH en roepen tot JHWH. Perikoop gaat over wijsheid en horen versus niet horen.	Ja, 1:20 en verder.
Jesaja 11:2	נוח	Dag van JHWH: Ja (vers 10), zegenen en straffen. Verbond: Ja in de zin van trouw van JHWH.	Geest van het verstand en kennis. Rechtvaardigheid en gerechtigheid.	Ja, 11:1 en verder.
Jesaja 29:10	נתן	Dag van JHWH: Niet direct, wel in de thema's (straf van JHWH aan Jeruzalem door grote legers, tekenen van vuur en donkerte). Verbond: Ja. Zonder bij naam te noemen, maar thematisch. Letterlijk genoemd in 28:15 en 18.	Legers tegen Jeruzalem (vers 3). Dromen en visioenen, profeten en zieners (verzen 7, 8, 10, 11). Geen kennis, wijsheid en verstand (vers 14, 16). Wonderlijk handelen JHWH (vers 14). Verlossing (vanaf vers 17). Nederigen zullen zien (vers 18-19). Inzicht voor die dwalen in de geest (Vers 24).	Ja, in 28:16 en verder.
Jesaja 32:15	ערה	Dag van JHWH: Niet direct, wel in de thema's. Verbond: Nee.	Vruchtbaarheid, rouwen en gerechtigheid.	Ja, 32:1 en verder.
Jesaja 42:1, 5	נתן	Dag van JHWH: Niet direct, wel in de thema's (God is een Krijgsman, verlost en leidt). Verbond: Ja, in 42:6.	Verlossing door JHWH, duisternis wordt licht.	Ja, 42:1 en verder.
Jesaja 44:4	יצק	Dag van JHWH: Nee, wel JHWH als de Heer van de legermachten die verlost. Verbond: Nee, wel thematisch.	Water gieten op het droge en de nakomelingen. Bekendmaken toekomstige dingen (vers 7).	Nee, wel volgende hoofdstuk.
Jesaja 61:1-3	Nvt (op mij)	Dag van JHWH: Ja: 'Jaar van welbehagen en dag van wraak'. Ook in grotere context. Verbond: Ja, in 61:8.	Verlossing en wraak. Vreugde in plaats van benauwde geest. Dienaren van God genoemd. Vreugde en gerechtigheid.	Ja, 61:1 en verder.
Jesaja 63:14	נוח	Dag van JHWH: Ja (vers 4 en 9). Verbond: Ja, thematisch.	De Heilige Geest (die in het midden was) bedroefd en daarom streed God tegen	Ja, 63:9.

¹³³ Zie noot 53.

			Israël.	
Ezechiël 11:19	נתן	Dag van JHWH: Nee. Verbond: Ja, thematisch.	God zal Israël verzamelen en vernieuwen. Zij zullen Hem tot een volk zijn.	Nee
Ezechiël 36:26 en 27	נתן	Dag van JHWH: In grotere context van hoofdstukken 34-39 (zie vooral 39:8 en 22). Verbond: in grotere context (37:26).	Omkeringen: nieuw hart, nieuwe geest, geen honger meer, in mijn wegen wandelen.	Ja, in grotere context (hoofdstuk 34) en in 37:24.
Ezechiël 37:14 (zie ook verzen 2 en 10)	נתן	Dag van JHWH: Idem hierboven. Verbond: Ja, 37:26.	Erkenntnisformel. Geest brengt tot leven.	Idem hierboven.
Ezechiël 39:29	שפך	Dag van JHWH: Idem hierboven. Verbond: Ja, zie 39:28.	Erkenntnisformel. Door JHWH teruggebracht, die Zijn aangezicht niet meer verbergt.	Idem hierboven.
Haggai 2:6	עמד	Dag van JHWH: Nee, wel thematisch. Verbond: Ja, in 2:5.	Noorderland, Sion. De aarde en de volken zullen beven.	Ja (vers 6).
Zacharia 6:8	נוה	Dag van JHWH: Nee. Verbond: Ja, thematisch.	Noorderland.	Ja, voor en na de visioenen.
Zacharia 12:10	שפך	Dag van JHWH: Ja. Verbond: In 11:10	Tot huis David en inwoners Jeruzalem. Rouwklacht van de bevolking.	Ja.

Al met al kan de conclusie getrokken worden dat het 'uitstorten van de Geest' in de (na)-exilische Oudtestamentische (profetische) traditie verbonden was met de dag van JHWH (of de thema's die die dag bepalen), het verbond en de Messiasverwachting. Het gaat om het op een bijzondere wijze en krachtig optreden van JHWH, waarbij de Geest het teken is van Zijn nabijheid. Dat blijkt vooral in het tot leven komen, hetgeen vaak begint met rouwklagen (inzicht). In Ezechiël gaat het dan om de Geest in het binnenste van mensen, zodat ze opnieuw zullen leven naar de Goddelijke inzettingen in een direct verbondsrelatie¹³⁴.

We merkten al eerder op dat Joël door sommigen als klaaglied getypeerd wordt. De herhaalde oproep tot rouwen en de buiten-Bijbels parallellen daarmee zijn genoemd in paragraaf 2.5. Het beklagen van de doden gaat in het OT vaak met de kreet 'ach' (הוי) gepaard, zie bijvoorbeeld Amos 5:16, 1 Koningen 13:30 en Jeremia 22:18. Van het eigen versmaat, typerend voor het klaaglied, is hier echter geen sprake. De kreet 'ach' in Joël 1:15 is bovendien anders, namelijk אָחָה, en duidt meer op angst. Er is een meer voor de hand liggende oplossing voor het verklaren van deze zaken.

¹³⁴ (Leeuwen 1993), p. 154.

Het geheel overziend rondom de bijzondere krachtige werking van de Geest valt op dat deze in het algemeen plaats vindt in het kader van een omkering van een als negatief ervaren situatie. Er is sprake van een situatie van dwalen van geest, verstrooiing, dood, vloek en het verdwenen zijn van zicht op de toekomst. De omgekeerde situatie is die van een eeuwig durende toekomst vol van leven, directe communicatie met God (zoals profeteren) en zegen (zoals regen). Daartussen in staat dan geklemd het roepen tot JHWH (rouw brengen en bekering) en het roepen en handelen van JHWH (verlossing). Dat loopt dan uit op een belijdenis in de vorm van een 'Erkenntnisformel'.

In het geheel van Joël is een zelfde structuur te herkennen. Er is een uitzichtloze situatie die zelfs tot de dood leidt t.g.v. sprinkhanenplagen en droogte. De profeet waarschuwt dat die situatie nog verergerd zal worden door de nadering van Gods leger. Hij roept op tot rouw, roepen tot JHWH en bekering. Doel van dat handelen is het verkrijgen van inzicht. Daarop roept en handelt JHWH zélf en geeft leven en zegen. Op deze wijze kan het rouw brengen verklaard worden en is het niet nodig om Joël als klaaglied te typeren.

'Alle vlees' en bijbehorende opsommingen. Het woord כָּל ('alle') komt in Joël 16 maal voor. Als het boek in één adem doorgelezen wordt, blijkt dit een woord te zijn dat er uit springt. Joël blijft benadrukken dat wat er gebeurd is, gebeurt en gebeuren zal iedereen en alles aan gaat. Heel Israël (alle inwoners in 1:2, 14 en 2:1, alle wijndrinkers in 1:5, alle harten in 2:12, alle vlees in 3:1 en allen die roepen in 3:5), heel de natuur in het land Israël (alle bomen in 1:12 en 19, en stromen), maar ook alle heidenvolken (2:6, 4:2, 4, 9, 11 en 12). Opvallend is dat het woord כָּל in canto E niet voorkomt. Deze afwezigheid kan verklaard worden uit de aard van deze canto, namelijk directe en persoonlijk gerichte omkeringen van rampen en zegeningen. Het woord כָּל komt het meest voor in canto G, namelijk 5 maal. Het ziet dan altijd op de heidenvolken.

In de vorige twee stappen in ons exegetisch werk hebben we de conclusie getrokken dat het bij עַל-כָּל-בָּשָׂר ('op alle vlees') waarschijnlijk gaat om alle Israëlieten. Een sluitende conclusie kon echter niet getrokken worden. Een nadere bestudering van de term 'alle vlees' in de breedte van het OT lijkt te wijzen op een universele betekenis. De term komt 39 maal voor in het OT en duidt dan altijd op de hele mensheid, soms zelfs inclusief de dieren (Genesis 6:17)¹³⁵. Om meer zicht te krijgen op deze term doen we nu verder onderzoek naar de nadere bepalingen die Joël geeft.

Knechten en dienstmaagden: עַל-הָעֲבָדִים וְעַל-הַשָּׂפָחוֹת (Joël 3:2). De twee woorden עֲבָד וְשָׂפָחָה komen in 21 teksten gezamenlijk voor. De uitdrukking ziet dan op het volk Israël of het bezit van het volk

¹³⁵ Zie (Selms 1989), p. 129-132, (Dillard en Longman 1995), p. 42 en (Vriezen en Woude 2000), p. 126 e.v. Volgens de bronnentheorie wordt deze tekst toegeschreven aan de schrijver van de 'Priester-codex'. Een relatie tussen P en Joël heb ik in mijn onderzoek echter niet aangetroffen.

Israël. Vooral in Genesis (12:16, 20:14, 24:35, 30:43 en 32:6) komen we de uitdrukking tegen om de rijkdom en voorspoed van de aartsvaders aan te geven. In Deuteronomium 28:68 komen we de uitdrukking tegen in een waarschuwing. Bij ongehoorzaamheid zal het volk verkocht worden als slaven en slavinnen. Dat doet denken aan Joël 4:6 waarin staat dat de kinderen van Juda verkocht zijn aan de kinderen van de Grieken. Het gaat in Joël 3:2 waarschijnlijk dan ook niet om schuldsnaven, zoals sommige exegeten denken¹³⁶. Dit slaaf-zijn staat in contrast met een tekst als Psalm 123:2 waarin beschreven wordt hoe naar God opgekeken wordt zoals een knecht of slavin ziet naar zijn of haar heer.

Slechts in Jesaja 14:2 slaat de uitdrukking op buitenlanders. In dat geval gaat het echter om een rolwisseling met Juda, net als in Joël 4:8. Ook deze uitdrukking is dus een bevestiging dat het hier bij 'alle vlees' gaat om allen van het volk Israël. Bovendien zien we hier weer een profetische omkering, in dit geval van gebrek aan bezittingen naar overvloed aan bezittingen. Deze uitdrukking ziet dan ook allereerst op de enorme zegen die Juda zal ervaren die, zoals ook blijkt uit dezelfde uitdrukking, alle rangen en standen zal treffen. Overigens laat dit onbeslist welke nationaliteit de knechten en dienstmaagden bezitten¹³⁷. Gezien de context, waarin de andere volken uitsluitend negatief beoordeeld worden, is deze laatste mogelijkheid echter zo goed als uit te sluiten. Een geestelijke uitleg van dienstknechten en dienstmaagden, zoals van Leeuwen die voorstaat in zijn commentaar, is niet onmogelijk, maar niet nodig¹³⁸.

De uitdrukking 'zonen en dochteren' komt in Joël ook voor in 4:8: 'En Ik zal uw zonen en uw dochteren verkopen in de hand der kinderen van Juda, die ze verkopen zullen aan die van Scheba, aan een vergelegten volk; want de HEERE heeft het gesproken' (SV). Hiermee is weer sprake van een van de vele omkeringen die in Joël voorkomen. Joël geeft met deze uitdrukking ook een indicatie dat de profetie voor de toekomstige generatie is bedoeld¹³⁹. Buiten Joël komt exact dezelfde uitdrukking voor in Ezechiël 24:21: 'Zeg tot het huis Israëls: Alzo zegt de Heere HEERE: Ziet, Ik zal Mijn heiligdom ontheiligen, de heerlijkheid uwer sterkte, de begeerte uwer ogen, en de verschoning uwer ziel; en uw zonen en uw dochteren, die gij verlaten hebt, zullen door het zwaard vallen' (SV). Verder doet de uitdrukking denken aan de geslachtslijsten in Genesis 6:4-30 en Genesis 11:11-30. Deze laatste link doet weer denken aan Joël 1:2 ('vertelt het jullie kinderen en die weer aan hun kinderen'). Voor Joël

¹³⁶ Zie (Leeuwen 1993), p. 157.

¹³⁷ Zie (Leeuwen 1993), p. 157 die diverse exegeten aanhaalt die dit beweren. (Strazicich 2007), p. 211 onderstreept de mening dat het ook buitenlanders kunnen zijn, door te wijzen op het ontbreken van het bezittelijk voornaamwoord.

¹³⁸ (Leeuwen 1993), p. 157.

¹³⁹ (Wolff 1975), p. 67.

lijkt het belangrijk dat de God van Israël een God is die door alle tijden heen, tot in eeuwigheid (עולם) dezelfde is en blijft. Hier spreekt de verbondsgedachte uit.

Uiteindelijk wordt de doorslag voor het duiden van de term 'alle vlees' gegeven door:

- Het gebruik van de term 'alle' in het boek Joël (zie hierboven);
- De analyse van de opsommingen in Joël 3:1 en 2;
- De eerder gegeven argumenten (zie de vorige exegetische stappen).

Zo is het duidelijk dat 'alle vlees' op Israël slaat. Deze lezing wordt door vrijwel alle exegeten ondersteund¹⁴⁰. Een aantal exegeten vestigt er bovendien de aandacht op dat de belangrijke brontekst Ezechiël 39:29 bedoeld is voor het 'huis van Israël'¹⁴¹.

Eerder hebben we de vraag gesteld waarom 'knechten en dienstmaagden' door עַבְדֵי vooraf wordt gegaan. (zie paragraaf 4.1). Allereerst wordt benadrukt dat er een omkering is. In plaats van verkocht te zijn als slaven en slavinnen bezit het volk nu zelf weer knechten en dienstmaagden. Verder geeft het de overvloed en rijkdom van de zegen aan die zal volgen. Net als bij de aartsvaders zal er weer overvloed zijn. Er is dus sprake van een ongekeerde verbreding van de (profetische) werking van de Geest. McComiskey wijst in dit kader op het oude Joodse gebed 'Ik dank God dat ik niet ben geboren als een heiden, slaaf of vrouw....'¹⁴².

De activiteiten behorende bij het uitstorten van de Geest. De woorden profeteren (נבא), dromen (הלם), droom (הִלֵּם) en visioen (הִזְיִן) komen in Joël maar één maal voor, alleen in Joël 3:1. In die context zijn ze bovendien strikt gerelateerd aan de Geest en de dag van JHWH.

De combinatie van de in Joël 3:1 genoemde (werk)woorden komt in het OT vaker voor. Te denken valt aan Jeremia 23:25 en 29:8 (profeten en dromen), Zacharia 13:4 (visioenen en profeteren), Job 4:13, 7:14 en 20:8 (dromen en visioenen), Deuteronomium 13:2-5 (profeet en dromen) en Daniël 1:17 (visioenen en dromen). De woorden zijn blijkbaar nauw verwant. Eén woord wordt in de opsomming bij Joël gemist, dat is waarzeggen (en verwante woorden). Waarzeggen komt echter nooit op een positieve wijze voor in het OT. In ieder geval wordt het waarzeggen nooit verbonden met het werk van Gods Geest.

Uit de analyse van het werk van de Geest van God bleek al dat profeteren en een bijzondere kennis en wijsheid vaak aan elkaar gerelateerd zijn. De profetische bezieling van het volk in Joël 3:1 doet

¹⁴⁰ (Barton 2001), p. 96 ziet alle vlees, als uitzondering, slaan op de hele mensheid.

¹⁴¹ (Wolff 1975), p. 67 en (Strazicich 2007), p. 210.

¹⁴² (McComiskey 1992), p. 295.

denken aan Numeri 11:27-29¹⁴³. De wens van Mozes, dat allen zouden profeteren, is hier bij Joël een belofte. Overigens valt op dat dit Schriftgedeelte in Numeri veel parallellen bevat met Joël 3.

McComiskey wijst op: Numeri 11:25-29 en Joël 3:1 (Gods volk zal profeteren), 12:6 en 3:1 (dromen en visioenen die profeten karakteriseren), 11:28 en 3:1 (de Geest zal jonge mannen bezetten), 11:25, 12:6 en 3:1 (het bezitten van de Geest is niet voor enkelen maar voor allen), 11:4-6, 18-23 en 31-34 en Joël 1 en 2 (gebrek aan voedsel)¹⁴⁴.

De profetische bezieling van het volk doet ook denken aan Exodus 19:6 waarin heel het volk Israël wordt uitgeroepen tot het priesterschap voor JHWH. Hier in Joël 3:1 zien we (in een merisme) allerlei groepen, die het hele volk vertegenwoordigen, alle leeftijden, alle rangen en standen, delen in de charismata. Net als de regen wordt uitgestort, wordt de Geest uitgestort zodat het hele volk als het ware in Hem leeft. Dromen en visioenen zijn vervolgens de communicatiemiddelen die God gebruikt om zijn openbaringen aan profeten door te geven. Wolff vestigt in zijn commentaar er de aandacht op dat het gaat om een heel nieuwe relatie met JHWH in een nieuwe schepping als gevolg van het uitstorten van de Geest. Een nieuwe relatie, soort gelijk aan die van Jeremia 31:33-34. Echter in tegenstelling tot Jeremia 31:33 en Ezechiël 11:90-20 en 36:26 en 27 is niet de Torah de bron van kennis, maar een profetische zekerheid over de wil van God. Zo kan God ook aangeroepen worden¹⁴⁵.

Joël is uniek in die zin dat het uitstorten van de Geest op een grote groep tot gevolg heeft dat deze hele groep gaat profeteren, dromen ontvangen en visioenen zien. Alleen Numeri 11:25 komt in de buurt. Zeventig mannen profeteren zolang de Geest op hen rust. Verder toont Ezechiël 37:8-10 een gelijkenis in die zin dat de Geest zorgt dat een heel volk tot leven komt. In de uniekheid van Joël is een nadere aanduiding te zien dat er een relatie ligt met de wens van Mozes in Numeri 11:29.

Profeteren wordt soms ook negatief geduid. Bijvoorbeeld in Jeremia 23:9-40. In Jesaja 29:10 is sprake van verblind zijn van de profeten. Bij Joël lijkt ook sprake van een tijd zonder profeten, maar net zoals in Jesaja 29:28 de blinden ziende worden en de doven horende, komt bij Joël heel het volk tot kennis.

Het geheel overziend, is het geen wonder dat diverse exegeten spreken van een 'democratisering' van de Geest¹⁴⁶.

¹⁴³ Zie (Dillard en Longman 1995), p. 85. Sommigen vermoeden substantiële invloed van P in Numeri 10.

¹⁴⁴ Zie (McComiskey 1992), p. 294.

¹⁴⁵ (Wolff 1975), p. 66 en 67.

¹⁴⁶ (Barton 2001), p. 33, (VanGemeren, Interpreting the prophetic word 1990), p. 124.

De tekenen behorende bij de dag van JHWH. Het woord מוֹפֵת, wondertekenen, wordt gebruikt. Barton wijst er in zijn commentaar op dat dit woord ziet op een gebeurtenis of object dat buiten zichzelf verwijst naar een opmerkelijke goddelijke interventie¹⁴⁷. Het gebruik van dit woord, maar ook van de tekenen die daar op volgen, doet denken aan de Exodustraditie. Het woord מוֹפֵת komt 35 maal voor in het OT. In Exodus en Deuteronomium gaat het daarbij altijd om de wonderen en tekenen door JHWH in Egypte verricht die voorafgaan aan de bevrijding en redding van het volk Israël. De term zie dus op openbaringen van JHWH¹⁴⁸. Maar ook daarbuiten, zoals bij Jeremia, ziet het daar regelmatig op. Die plagen in Egypte, waren onder andere, bloed (1^e plaag), sprinkhanen (8^e plaag) en duisternis (10^e plaag). Van vuur was sprake in de vuurkolom die overdag een wolkkolom was. Ook hier in Joël 3:2 hebben de tekenen de functie van Gods openbaring voorafgaand aan redding, de dag van JHWH is immers een dag van verlossing (Joël 3:5, 4:1 en 2 en 4:19 en 20)¹⁴⁹. De tekenen zijn dan ook nauw verbonden met het thema van de dag van JHWH en komen drie maal voor in Joël (2:2, 3:3 en 4 en 4:15).

Zon en maan, duisternis en bloed. Het beeld van het duister worden van de zon en rood worden van de maan lijkt genomen van een zon- respectievelijk een maansverduistering. Het heeft als beeld echter een veel bredere betekenis gekregen. Op diverse plaatsen wordt er gewaarschuwd niet voor het leger van de hemel, namelijk de zon en de maan, te buigen (zie Deuteronomium 4:19 en 17:3). Het veranderen van de zon en maan in duisternis komen we tegen in Ezechiël 32:7, een klaaglied over Farao. Mogelijk heeft Joël de relatie gelegd tussen deze profetie en het Egypte uit Joël 4:19.

Een perikoop die veel overeenkomst vertoont met Joël is Deuteronomium 4:23-40. Het volk staat aan de grens van Kanaän en Mozes vermaant het volk tot het houden van Gods geboden. Hij zegt in vers 25 dat als ze afgoden zullen dienen en zo kwaad (עַר) doen, ze verdelgd en verstrooid zullen worden. De hemel en aarde worden tot getuigen geroepen. Maar na bekering zal de Heere zich barmhartig tonen. Mozes schetst wat God gedaan heeft. De tekenen (מוֹפֵת), zoals het spreken met Zijn stem van de hemel, het vuur op de aarde, duisternis, wolken en donkerheid, de zon, maan en sterren, de verschrikkingen, de strijd en het verdrijven van een groot en machtig volk. In het midden staat een Erkenntnisformel (vers 35)¹⁵⁰.

¹⁴⁷ (Barton 2001), p. 97.

¹⁴⁸ (Leeuwen 1993), p. 158.

¹⁴⁹ (Strazicich 2007), p. 213 onderschrijft deze mening.

¹⁵⁰ Deze parallel roept de vraag op of deze overeenkomst ook wijst op een overeenkomst in omstandigheden in de zin van op het punt staan het land (weer) te gaan bevolken (na terugkeer uit de ballingschap). In het kader van deze scriptie laat ik deze vraag verder liggen.

Er is ook sprake van een parallel met Jesaja 13, waarin de ondergang van Babel wordt aangekondigd¹⁵¹. In het 10^e vers wordt gesproken over het veranderen van de zon en de maan in duisternis. Jesaja 13 komt in deze scriptie vaker voor. Zo viel in het onderzoek van canto G de parallel op in de beschrijving van de invallende legers. In de beschrijving van de dag van JHWH zijn ook diverse parallellen te zien (zie hieronder). Dit zijn aanwijzingen dat Joël deze profetie van Jesaja kende en een nieuwe betekenis gaf in een andere tijd.

Een derde parallel is er met Jeremia 31 waar we in vers 35^e vers en opvolgend een adynaton¹⁵² aantreffen. Er wordt beschreven dat als de zon, maan en sterren niet meer zullen functioneren, Israël verworpen zal worden. Deze beschrijving wordt dan ook direct gevolgd door de aankondiging dat de stad van JHWH herbouwd zal worden. Ook wordt verwezen naar een dal vol dode lichamen (Joël 4: 12 en 14). Jeremia 31 is in dit onderzoek al eerder aangewezen als parallel bij het onderzoek naar canto F. Daarbij ging het om de overeenkomst in zegen. De verbondsvernieuwing uit Jeremia 31:31 doet herinneren aan de eerder geconstateerde parallel met Exodus 34:6 en 7¹⁵³.

De inzet van de tekenen in Joël heeft verschillende doelgroepen. De kosmische tekenen in 2:10 zijn tegen Jeruzalem gericht, in 2:30 zijn ze universeel en in 3:15 zijn ze gericht tegen de vijanden van Juda. Dit past in de structuur van Joël Hij begint met rampen ervaren door Juda, laat daarin Gods hand zien die vooral zal werken in een universeel oordeel over de vijanden van Israël en verlossing voor Juda.

Bloed en vuur. De combinatie van דם en אש komt slechts zes maal voor in het OT. In Leviticus 6:23 en 16:27 ziet het op verzoening middels het zondoffer. In Jesaja 9:4 wordt gesproken over een strijd, voorafgaand aan de komst van de Messias¹⁵⁴, waarbij klederen in bloed gewenteld met vuur worden verbrand. In diezelfde perikoop is ook sprake van duisternis en licht, oordeel en verlossing. Kortom er is sprake van veel parallellen met Joël. In Ezechiël 21:37 en 38:22 komen we de twee termen tegen in het kader van oordeel van JHWH over heidenvolken (respectievelijk Ammon en Gog). Ezechiël 36-39 zijn we al diverse malen tegen gekomen¹⁵⁵. Al met al kan de conclusie getrokken worden dat het bij bloed en vuur in de context van Joël 3 gaat om zowel oordeel als verlossing in het kader van het optreden van JHWH¹⁵⁶. Opnieuw valt een mogelijk verband met de Messiasverwachting op.

Vuur is ook een van de voornaamste beelden uit de theofanie. God verschijnt in vuur.

¹⁵¹ Dit vond plaats in 539 voor Christus toen Cyrus II Babel veroverde.

¹⁵² Wikipedia geeft als definitie: 'Een stijlfiguur waarbij iets wat niet mogelijk is op een buitensporige manier wordt beschreven alsof het wel mogelijk was'.

¹⁵³ Zie paragraaf 2.4.

¹⁵⁴ Hier een Kind en Zoon genoemd, zie Jesaja 9:5.

¹⁵⁵ Zie voor een opsomming paragraaf 2.4 ('Intertekstualiteit').

¹⁵⁶ (McComiskey 1992), p. 298 noemt bloed en vuur uitsluitend als beeld van oordeel.

Rookpilaren. Al eerder trokken we de conclusie dat de terminologie in de LXX wijst op damp of rook die opstijgt naar de hemel. Denk aan het wierrookoffer en de verwoesting van Sodom en Gomorra¹⁵⁷. Het woord תִּמְרָה (pilaar, palmboomvorm) komt verder alleen in Hooglied 3:6 voor. Daar is sprake van de draagkoets van Salomo die omgeven is zowel door zijn helden als door wierrookdamp en rookpilaren. De stoet trekt uit de woestijn op. Strazicich wijst er op dat Joël 3:3, 4:11, 13 en 16-17 en Hooglied 3:6 verwant zijn doordat beide wijzen op het komen van een machtig koning met zijn leger¹⁵⁸. De verwante uitdrukking תִּמְרָה komt echter wel vaker voor. Vooral in Ezechiël 40 en 41, in het visioen van de nieuwe tempel. Daarbij gaat het vooral om de palmboomvorm. Al met al lijkt de term in de context van Joël toch vooral te wijzen op rook die opstijgt (als een wolk in de vorm van een palmboom) in het kader van vernietigend geweld.

Conclusie m.b.t. de tekenen. De conclusie kan getrokken worden dat deze tekenen verbonden zijn met het karakter van een alles vernietigend enorm leger (van JHWH). Vooral ook staan ze in een traditie waarin deze kosmische tekenen zien op Gods gerechtigheid en macht, aan het werk in strijd, oordeel en redding.

Dag van JHWH. יוֹם־יְהוָה. De dag van JHWH vinden we vijf maal terug in Joël¹⁵⁹. Deze uitdrukking komt op exact dezelfde wijze uitsluitend bij de grote en kleine profeten voor. In de volgende perikopen: Jesaja 13:6 en 9, Jeremia 46:10, Amos 5:18 en 20, Obadja 1:15, Zefanja 1:7 en 14 en Maleachi 3:23. Daarnaast vinden we het concept van de ‘Dag van JHWH’ op veel meer plaatsen terug onder benamingen als bijvoorbeeld ‘die dag’. Het is niet een unieke dag, maar elke keer dat God intervenueert in de historie kan van de dag van JHWH gesproken worden¹⁶⁰.

Joël 1:15. Het spreken over de dag van JHWH beperkt zich tot dit ene vers. De context is canto B, een oproep tot inkeer aan alle inwoners van het land, voorafgegaan door een wee-uitroep. Er wordt gezegd van de dag van JHWH dat hij nabij is¹⁶¹. Hij wordt nader ingekleurd als een dag komende met verwoesting (שֹׂד) van de Almachtige (שֹׁדֵי)¹⁶².

Joël 2:1 en 11. Canto C noemt de dag van JHWH zowel aan het begin als aan het eind. Zij vormen een inclusio. Deze canto geeft een schets van het leger van JHWH dat komt als een allesvernietigend en

¹⁵⁷ Zie paragraaf 6.1.

¹⁵⁸ (Strazicich 2007), p. 215. Overigens is deze uitleg omstrede. Het ‘zij’ uit ‘wie is zij’, kan wijzen op de draagkoets van Salomo, maar ook op de bruid.

¹⁵⁹ Diverse exegeten zien dan ook het idee van de dag van JHWH als het grote thema van Joël.

¹⁶⁰ Zie onder andere (LaRocca-Pitts 2009), p. 283 en verder.

¹⁶¹ H.G.L. Peels wijst er in (Spijker 1999), p. 42 en 43 op dat het nabijheidsaspect een kenmerk is voor toekomstgerichte profetieën. Het brengt volgens hem de prediking van de profeten op spanning en legt de nadruk er op dat het onweerstaanbaar onderweg is en in die zin de boodschap dus een actuele zaak is.

¹⁶² Exact dezelfde uitdrukking in Jesaja 13:6.

allesdoordringend leger¹⁶³. Net als in canto B is de beschrijving van de dag van JHWH hier negatief van aard:

- In vers 1 wordt gezegd dat hij nabij is. Ook hier is de oproep gericht tot alle inwoners van het land, nu voorafgegaan door een oproep tot bazuingeschal. Er wordt toegevoegd dat de bevolking moet beven. Er is sprake van een naderende oorlogssituatie. Verder wordt de plaats vermeld waar vandaan geroepen wordt, namelijk van Sion, Gods heilige plaats (hier voor de eerste keer in Joël). Opnieuw wordt gezegd dat hij komt, nu met duisternis (חֹשֶׁךְ)¹⁶⁴ en donkerheid (אֶפְלָה), wolken (עָנָן) en dikke duisterheid (עָרָפֶל כְּשֹׁחַר). Het leger dat op die dag komt is volstrekt uniek in de tijd, zowel naar het verleden als de toekomst, alles verwoestend, alles doordringend en angstaanjagend. Zo zelfs dat de zon en maan verduisterd worden (als in Joël 3:3 en 4:15)¹⁶⁵.
- De slotvermelding staat in een conclusie, voorafgegaan door כִּי. Daarom ook hier geen doelgroep en niet de vermelding dat de dag nabij is en komende. Wel de vermelding dat de dag van JHWH groot (גָּדוֹל)¹⁶⁶, te vrezen (יִרָא) en niet te verdragen (כּוֹל)¹⁶⁷ is. In plaats van de bazuin klinkt hier de stem van JHWH.

Joël 3: 4. Canto F noemt de dag van JHWH net als Joël 2:11 een grote (גָּדוֹל) en te vrezen (יִרָא) dag. Er wordt geprofeteerd welke tekenen er zullen zijn vóór die dag. De nadruk ligt hier op die tekenen, namelijk: de zon¹⁶⁸ wordt duisternis, de maan bloed en er zijn tekenen in hemel¹⁶⁹ en op aarde te zien: bloed¹⁷⁰, vuur¹⁷¹ en rookpilaren. Deze negatieve beschrijving wordt omsloten door positieve zaken, namelijk de uitstorting van de Geest en ontkoming. Op deze wijze krijgen de negatieve aspecten van de dag van JHWH hier dus een positieve wending.

Deze beschrijving wordt vooraf gegaan door een belijdenis in de vorm van een Erkenntnisformel (Joël 2:27). Dit als reactie op de zegen die JHWH zal geven in de natuur (canto E).

Joël 4:14-21. Het slot van canto G kondigt de dag van JHWH aan. Canto H gaat er verder op in. De dag is niet komende maar nabij. Net als in canto B wordt de beschrijving van de dag van JHWH vooraf gegaan door de beschrijving van een strijd. Deze strijd vindt plaats op een specifiek genoemde locatie. Net als in canto B wordt gesproken over Sion en over het spreken van JHWH (maar voor Zijn

¹⁶³ Opvallend is de gelijkenis met Jesaja 13:1-5. Daar gaat het over het leger van Babel door JHWH geroepen.

¹⁶⁴ Exact dezelfde uitdrukking in Zefanja 1:15. Zelfde terminologie in Amos 5:18 en 20, Jesaja 13:11 en 16.

¹⁶⁵ Zie eveneens Jesaja 13:10.

¹⁶⁶ Net als in Zefanja 1:14 en Maleachi 3:23.

¹⁶⁷ Als in Maleachi 3:2.

¹⁶⁸ Ook Maleachi 4:2 noemt de zon verbonden aan de dag van JHWH, maar hier in zijn opgaan. Deze tekst wordt meestal Messiaans geïnterpreteerd.

¹⁶⁹ Zie ook Jesaja 13:5 en 10.

¹⁷⁰ Zie ook Jesaja 46:10.

¹⁷¹ Zie ook Obadja 1:18

leger uit). We lezen van tekenen in hemel en op aarde, als in canto F, maar nu in perfectum tijd (zwart geworden en glans ingetrokken). Maar ook, als in canto F, wordt de dag van JHWH hier omringd door positieve elementen. Voorafgaand is er namelijk de nadruk op gelegd dat de strijd en het optrekken van de vijanden niets anders zijn dan naar Zijn bevel en Zijn gericht. Er na volgt een Erkenntnisformel (voor de tweede keer in Joël) en een beschrijving van zegen. Deze beschrijving (druipen, overstromen, vol zijn) doet herinneren aan het uitstorten van de Geest in canto F. Ook hier dus een Erkenntnisformel, nu echter niet op grond van zegen in de natuur, maar op grond van het spreken van JHWH en de tekenen in hemel en op aarde, waardoor die beiden zullen beven.

Conclusie. In de eerste helft van Joël ligt de nadruk op de negatieve aspecten van de dag van JHWH. In die canto's ligt immers ook de nadruk op de verwoestingen (in het verleden, heden en toekomst). In de tweede helft van Joël blijft dat staan, maar wordt een bredere voorstelling van de dag van JHWH gegeven. Naarmate Joël vordert wordt de beschrijving van Gods handelen voelbaarder en concreter. Uiteindelijk handelt Hij op Zijn wijze met het oog op wie Hij is en op het behoud van en de zegen voor het volk. In Joël 4 wordt gesproken als of de dag van JHWH al gestart is. Hij is nabij en de eerste tekenen worden al gezien.

Aanroepen van de Naam van JHWH. Er zijn ongeveer 20 teksten in het OT die het aanroepen van de naam van JHWH of God vermelden. In Genesis (en één maal in Exodus) gaat het in het algemeen om het aanroepen van de Naam van JHWH bij een altaar, dus een cultisch vereren¹⁷². Mozes zegt de Naam van JHWH te zullen aanroepen in Deuteronomium 32:3. Zijn leer zal dan zijn als de regen en de dauw, zegt hij in dat kader¹⁷³. In 1 Koningen 18:25 roept Elia de Naam van zijn God aan op de Karmel. In Psalm 116 roept de dichter tot drie keer toe de Naam van JHWH aan (verzen 4, 13 en 17) als hij roept om ontkoming (מַלָּט) en verlost wordt. JHWH roept echter ook zélf Zijn naam uit: in Exodus 33:19 en 34:5¹⁷⁴, na de zonde van het volk Israël met het gouden kalf.

Bij de profeten verandert het gebruik van deze term. In Jesaja 48:1 wordt het volk gewaarschuwd omdat ze de Naam van JHWH verkeerd aanroepen, terwijl ze de door God geroepenen zijn (vers 12). In Jeremia 3:17 is Jeruzalem de troon van JHWH en wordt aangekondigd dat alle heidenen daar zullen heentrekken om de Naam van JHWH te vereren. In Zefanja 3:9 gaat het over God die de volken aanspreekt, nadat Hij geoordeeld heeft, zodat zij Zijn Naam aanroepen. In die tijd zal er, zegt Zefanja, een overblijfsel in Israël zijn.

¹⁷² Zie (Leeuwen 1993), p. 161.

¹⁷³ Hier is mogelijk een parallel te zien met Joël 2:23 en 4:18.

¹⁷⁴ Zie ook paragraaf 2.4.

Joël staat inhoudelijk dicht bij Zefanja. Maar Joël is strikt particularistisch in zijn opvatting. Gezien de context gaat het Joël om de Judeërs. Zij werden opgeroepen JHWH aan te roepen en zich te bekeren (canto D). Gods handelen zal uitlopen op een belijdenis van Zijn Naam door Zijn volk (canto E, Joël 2:26 en 27). Zij zijn het ook die vervuld zullen worden met de Geest van JHWH (Joël 3:1 en 2). Dit particularisme is bovendien individueel: 'een ieder die aanroept'. Niet slechts door tot het volk Israël te behoren, maar door een persoonlijk belijden en aanroepen van JHWH is er verlossing en vernieuwing¹⁷⁵.

Strazicich wijst op 1 Koningen 8:38 en 8:43 (en 48) als achtergrond voor Joël 3:5 (en 2:12, respectievelijk 2:26 en 1:19)¹⁷⁶. In de eerste tekst gaat het om het aanroepen van de Heere in gebed en klagen in tijden van oorlog. Dezelfde gedachte als in Joël 3:5 en 2:12. In de tweede tekst gaat het om het aanroepen van de Naam van de Heere over de tempel, de legitieme plaats om JHWH te zoeken.

De berg Sion en Jeruzalem. Zowel in Joël 3:5 als 4:17 wordt gesproken over de berg Sion en Jeruzalem. Beide staan in het kader van de dag van JHWH en de tekenen die voorafgaand getoond zullen worden. In Joël 3:5 gaat het om ontkoming op de berg van Sion en Jeruzalem op grond van het aanroepen van de Naam van JHWH. In Joël 4:16 gaat het om vluchten naar die plaatsen en daar sterkte vinden omdat JHWH op die berg is en die berg Zijn heilige plaats is. In Joël 4 is de openbaring op dit punt omvangrijker dan in Joël 3:5. Dit komt overeen met de plotbeschrijving in paragraaf 2.7.

De berg staat in Joël 4 tegenover het dal. In het dal is sprake van oordeel en dood. Op de berg is redding en leven.

We vinden boven genoemde plaatsnamen gecombineerd 13 maal terug in het OT¹⁷⁷. Daarvan 7 maal als uitspraak van Jesaja. De andere uitspraken zijn van een tijdgenoot (Micha 3:12 en 4:2) of van latere tijd (Joël, Jeremia 26:18 en Zacharia 8:3). De eerste uitspraak van Jesaja is die in 2 Koningen 19:31 (de zelfde uitspraak vinden we in Jesaja 37:32), andere vinden we in Jesaja 2:3, 10:12 en 32, 24:23 en 40:9. Het gaat Jesaja er om dat Jeruzalem en de tempel niet zullen vallen. JHWH zal Jeruzalem verlossen van de bedreigingen. Hij zal de wereldrijken en hun koningen bezoeken en oordelen. Maar het overblijfsel uit Jeruzalem en de ontcomenen uit Juda zullen gezegend worden. Ook de heidenvolken zullen dan JHWH erkennen. Zij zullen hun wapenen (zwaarden en spiesen) omsmeden tot spaden en sikkelen staat er in Jesaja 2. Opvallend is dat Joël dat omdraait. In 3:10

¹⁷⁵ (Wolff 1975), p. 69.

¹⁷⁶ (Strazicich 2007), p. 80 en 82.

¹⁷⁷ Niet voor niets wordt er daarom gesproken over een 'Sionstraditie'.

wordt opgeroepen de spaden tot zwaarden om te smeden en de spiesen tot sikkelen. Bovendien vinden we in Joël ook niets van de positieve verwachting die Jesaja heeft voor de heidenvolken.

Ontkomen (מלט) **en ontkomenen** (שָׁרִיד). Het laatste woord ziet primair op iemand die ontvlucht is aan oorlogsgeweld of ander onheil en zo ontkomen. Het wordt toegepast op allerlei volken en mensen in allerlei situaties. De term komt vaak in Jozua voor. We komen dit woord verder onder meer tegen in Jeremia 31:2. Dit eerste vers van de profetie van het nieuwe verbond kondigt aan dat er genade is voor de overgeblevenen van Israël. Zij zullen komen uit het Noorden en weer opnieuw wijngaarden bouwen, en overvloed hebben van koren, most en olie (parallellen in Joël).

Het eerste woord, מלט, ziet vooral op het in veiligheid ontkomen, redding zoeken, ontsnappen. Dit woord komt vaker voor in het OT. We komen het onder meer tegen in Jeremia 46:6 in de profetie over Egypte.

Joël merkt op dat er ontcoming zal zijn 'zoals JHWH gezegd heeft' (3:5). Veel exegeten zien hierin een verwijzing naar Obadja 17 of ander canoniek materiaal¹⁷⁸. Echter, een meer voor de hand liggende verklaring is het verband met Joël 2:27, waarin staat dat het volk zal weten dat JHWH God is en in hun midden woont en dat Zijn volk niet beschaamd zal worden in eeuwigheid.

Vergelijking met opvattingen van andere exegeten

De discussie met andere exegeten over hun opvattingen is verwerkt in de voorgaande stappen. Deze discussie komt in de tijd gezien pas aan bod na stap 3. Echter, de discussie met andere exegeten leidde er toe dat eigen onderzoek en opvattingen aangevuld, gewijzigd en soms zelfs herschreven werden. Deze stap is met name relevant om zo de consistentie van eigen onderzoek te toetsen.

Hieronder een korte opsomming van de belangrijkste punten uit de discussie met andere exegeten:

1. Geen van de exegeten besteedt aandacht aan de Messias-verwachting die uit Joël en de aan Joël verwante teksten spreekt. Ik acht dit een manco, gezien de vele verbanden die ik gevonden heb bij mijn onderzoek.
2. Veel exegeten noemen de dag van JHWH het thema van het boek. Dat lijkt me onjuist. Het spreken over de dag van JHWH wordt aangevoerd om duidelijk te maken wie JHWH is, hoe Hij handelt en hoe de toekomst uiteindelijk vast ligt in Zijn hand.
3. Geen van de exegeten komt tot een duidelijk plot in Joël. Alhoewel de gevonden 'lijn' in Joël in hoofdlijnen niet afwijkt van het door mij beschreven plot, werkt niemand deze uit.
4. Gaandeweg wordt de conclusie toch wel onvermijdelijk dat een datering in het tijdvak volgend op het decreet van Kores de meest logische is.

¹⁷⁸ Zie (Leeuwen 1993), p. 162, (Wolff 1975), p. 61 en (Barton 2001), p. 98.

5. Geen van de exegeten werkt het verband tussen Joël en Ezechiël 36-39 etc. uit.

Eschatologie en apocalyptiek. In het kader van dit hoofdstuk is het ook belangrijk aandacht te schenken aan de vraag of Joël een eschatologisch werk is en in hoeverre het apocalyptisch van aard is. H.G.L. Peels merkt op dat het onderscheid tussen tijd en eindtijd in het OT vaak niet helder is. Wanneer is een profetie eschatologisch? Ik volg Peels die de term eschatologie betreft op: 'De voleinding en bekroning van Gods doelstelling met Zijn volk en de gehele wereld, waardoor op definitief onomkeerbare wijze een nieuw tijdperk begint'. Hij sluit zich aan bij A.S. van der Woude¹⁷⁹. Barton hanteert een soortgelijke definitie: 'Een complex van gebeurtenissen die te doen hebben met een beslissende verandering in de wereld, een radicale breuk met de normale voortgang in de geschiedenis'¹⁸⁰. In het licht van deze definities is Joël dus zonder meer eschatologisch van aard. Een definitie van apocalyptiek geven is lastiger. Zo veel is duidelijk dat het daarbij gaat om systematische reflecties op het eind van de tijd. De boeken Daniël en Openbaring zijn hier voorbeelden van. De Vries zegt dat de apocalyptiek zowel een inhoudelijke als literaire component kent. De eerste heeft te maken met het zien in de hemelen. Het tweede met het kennen van de wil van God doordat deze de verborgen zaken openbaart¹⁸¹. Hieruit is de conclusie te trekken dat Joël staat op de drempel van apocalyptiek. Dit gezien de mate van gedetailleerdheid waarmee hij in hoofdstuk 4 de eindtijd beschrijft¹⁸², maar ook doordat de wil van God en zijn handelen in de loop van de geschiedenis door middel van directe kennis (dromen, etc.) geopenbaard wordt. De meesten spreken bij Joël dan ook van proto-apocalyptiek¹⁸³.

Naarmate Joël vordert komt er meer eschatologie in voor. Met name vanaf Joël 3 gaat het om thema's die de eindtijd aangaan.

6.3. Reconstructie

In deze stap gaat het om een (eventuele) reconstructie van de ontwikkeling van de tekst (diachronie). De vraag laat zich stellen of er in Joël 3:1-5 lagen in de tekst aan te treffen zijn die wijzen op een ontwikkeling. Bij mijn onderzoek heb ik geen aanwijzingen kunnen vinden voor eventuele lagen in dit tekstgedeelte¹⁸⁴. Voor wat betreft Joël als geheel vind ik op grond van mijn eigen onderzoek dat er sterke aanwijzingen zijn voor een eenheid van de tekst. Daarbij wil ik niet uitsluiten dat er sprake kan

¹⁷⁹ (Spijker 1999), p. 9-11. Eschatologie in het OT door H.G.L. Peels, p. 9-50.

¹⁸⁰ (Barton 2001), p. 27 en verder.

¹⁸¹ (Vries 2010), p. 423 en verder.

¹⁸² (Wolff 1975), p. 12.

¹⁸³ (Vries 2010), p. 429, (Spijker 1999), p. 18 en (Strazicich 2007), p. 37, alhoewel (Vriezen en Woude 2000), p. 192 spreekt van 'eschatologisch-apocalyptisch'.

¹⁸⁴ (Leeuwen 1993), p. 150 wijst op G. Fohrer die drie verschillende 'Spruchbruchstücke' vindt in deze perikoop. Ik wijs voor de weerlegging hiervan terug naar de argumenten in hoofdstuk 2 die aantonen dat er sprake is van een literaire eenheid.

zijn van meerdere lagen als het gaat om kleinere teksteenheden. Ik verwijs terug naar hoofdstuk 2 en daarbinnen vooral op de weergave van het plot in Joël (paragraaf 2.7) en de rol van het thema van de dag van JHWH in het geheel van Joël.

Ook wijs ik op kleinere aanwijzingen voor eenheid, zoals de steeds frequentere opsomming van Jeruzalem, Sion en Juda; op de afwisseling van de woorden roepen en roepen (zie paragraaf 2.6) en de 'Erkenntnisformeln' in Joël 2:27 en 4:17. Het gebruik van dezelfde terminologie en woorden in de twee delen van Joël wijst ook op eenheid¹⁸⁵. De complexiteit van Joël is afdoend te verklaren als hij bestempeld wordt als een geleerde Schriftprofeet die allerlei tradities en profetische stemmen (zoals de dag van JHWH, de Sionstraditie, de Deuteronomistische theologie en de profetieën van Ezechiël) oppakt en met een geheel eigen unieke boodschap komt¹⁸⁶.

Sommige exegeten roepen de vraag op of Joël 3:1-5 oorspronkelijk niet aan het eind van het boek thuis hoort. Zij wijzen erop dat Joël 4:1-17 de situatie uit 2:1-11 omkeert en Joël 2:19-27 de situatie uit Joël 1. In hun commentaar gaan zowel Wolff als van Leeuwen hier op in en laten zien dat dit een onmogelijkheid is¹⁸⁷. Wolff voert onder meer aan de plaats van de twee 'Erkenntnisformeln', die volgen als belijdenis op JHWH's handelen. De eerste als reactie op Gods handelen in de natuur en de tweede op Zijn handelen met de vijanden. Hij wijst ook op de profetische traditie waarin Joël staat waarin vruchtbaarheid met het uitstorten van de Geest wordt verbonden.

Andere exegeten menen dat Joël 3 en 4 een zelfstandige 'apocalyptische' profetie vormt, die later aan Joël 1 en 2 is toegevoegd¹⁸⁸. Barton ziet in Joël 4 een losse verzameling spreken zonder opvolging in de tijd¹⁸⁹. Ook deze visies wijs ik af met een beroep op hier boven aangedragen argumenten.

Datering. In deze paragraaf wil ik de argumenten op een rij zetten voor de datering die ik als uitgangspunt genomen heb. Alle exegeten gaan in op deze kwestie. Uiteindelijk geven de volgende argumenten voor mij de doorslag voor een meest datering ergens in de tijd van 538-520 voor Christus:

- De datering van de genoemde volken past in deze periode:
 - In Joël 4:19 wordt Edom genoemd. Dit geeft echter weinig houvast voor een mogelijke datering van Joël.

¹⁸⁵ Zie (Wolff 1975), p. 8 voor een nadere onderbouwing.

¹⁸⁶ Zie ook (Wolff 1975), p. 13, 60 en andere pagina's voor dezelfde mening.

¹⁸⁷ (Wolff 1975), p. 60 en (Leeuwen 1993), p. 150.

¹⁸⁸ (Leeuwen 1993), p. 149 en (Wolff 1975), p. 6. Zie ook de eerdere opmerkingen in paragraaf 5.1 in het kader van de het adres van Joël 3:1-5.

¹⁸⁹ (Barton 2001), p. 3.

- In Joël 4:4 worden Tyrus en Sidon genoemd. Dit zijn zeer oude steden die in de tijd van de Feniciërs belangrijke havensteden werden. Ze overleefden Assyrië, Babylonië en de Perzen. Vooral in de Perzische tijd kwamen deze staten tot grote bloei. Vijandschap met Tyrus en Sidon kwam er vooral na de tijd van Jerobeam. Tyrus is verwoest door Artaxerxes IV in 343 voor Christus.
- In Joël 4:8 worden de Sabeërs genoemd. Tot aan het midden van de zesde eeuw voor Christus domineerden de Sabeërs de handelsroutes naar Arabië, daarna verminderde langzamerhand hun dominantie. In 25 voor Christus werd hun hoofdstad ingenomen en verwoest.
- Joël zwijgt over Babylonië en Assyrië. Dit kan een aanwijzing zijn voor een datering ná het decreet van Kores (538 voor Christus).
- De tempeldienst wordt verondersteld in Joël. Tijdens de ballingschap was er waarschijnlijk geen sprake van offerdienst in de tempel. Met het terugkeren uit de ballingschap werden er weer offers gebracht in de tempel. Dit pleit voor een datering die de periode van de ballingschap uitsluit. Exacte datering is echter niet te geven¹⁹⁰.
- Joël lijkt een leerling van Ezechiël te zijn en staat in de school van Jesaja. In deze studie zijn daar vele voorbeelden van genoemd. Dit pleit voor een datering ná 570 voor Christus, maar ook niet té ver in de tijd verwijderd van deze profeten.
- Theodicee en apocalyptiek zijn belangrijk thema's voor de na-exilische schrijvers. Bovendien wijzen diverse exegeten er op dat het taalgebruik wijst op laat Hebreeuws¹⁹¹. Echter, in latere geschriften is de apocalyptiek veel verder ontwikkeld, Joël lijkt aan het begin van deze traditie te staan.
- Joël 4:1-3 veronderstellen een wegvoering van het volk. Dit lijkt te wijzen op de val van Jeruzalem in 586 en de wegvoering door de Babyloniërs.

T. Ganzel beargumenteert een tijd voor Joël tussen 538 (het decreet van Kores) en 520 (eerste profetieën Haggai en Zacharia). Hij wijst daarbij onder meer op de overeenkomsten in de situatie geschetst in literatuur die die tijd beschrijven (zoals Ezra 1-4 en Haggai 1:1-14) en archeologische vondsten. Het gaat dan om respectievelijk moeilijke omstandigheden t.g.v. droogte en vijandschap en sociale-culturele ontbinding¹⁹².

¹⁹⁰ Zie (Becking 2010).

¹⁹¹ Zie onder meer (Barton 2001), p. 17 en (Wolff 1975), p. 5.

¹⁹² (Ganzel 11 (2011)), p. 2-22.

7. Stap 4 analyse Joël 3: Reconstructie en adres

In deze stap vindt de voltooiing van de exegetische activiteiten plaats. Het gaat nu om de analogie en verschil tussen de hoorders en lezers van de tekst alle eeuwen door. De verhouding van de lezer met de tekst staat op het spel. Er is sprake van weging van relevantie over: het algemeen geldige in de tekst, de taak van de religie, de vooringenomenheid in de tekst en deelname, participatie van de lezer. Hier is dus sprake van interpretatie.

Gelet op het kader van de onderzoeksvraag van de scriptie sla ik deze stap over.

8. Conclusie

De onderzoeksvraag luidt: *“Wat is de betekenis (in de oorspronkelijke context) van het uitstorten van de Geest, het profeteren en het dromen en de bijbehorende tekenen in Joël 3:1-5 en hoe verhoudt dit gedeelte zich tot Joël als geheel en meer in het bijzonder tot de Geest en de dag van JHWH?”*

Onderscheiden exegeten typeren Joël als een geleerd Schriftprofeet. Ik sluit mij daarbij aan. Het blijkt uit zijn boek dat hij de Godsopenbaringen en haar traditie terdege kent. Hij gebruikt elementen uit Ezechiël 36-39, Jesaja 45, 1 Koningen 8, Exodus 10 en Exodus 34:6-9 als grondpatroon voor Zijn boek. Hij verwerkt deze Schriftplaatsen op een geheel eigen wijze in zijn unieke situatie. Joëls spreken kunnen we kwalificeren als eschatologisch profetische taal. Joëls profetische taal is zowel concreet, bestemd voor zijn actuele situatie, als ook transcendent. Hij spreekt over het geheim van een nieuwe, unieke toekomst. In Joëls beeld zijn natuurlijke en geestelijke zaken niet te scheiden. Die twee vloeien in elkaar over. Zijn tijd kenmerkt zich door moeilijke omstandigheden en de vraag laat zich stellen wat er van Gods beloften terechtkomt. We kunnen zijn thema als volgt formuleren: ‘Zie en kom tot inkeer want JHWH is uw God en Hij zal geven zegen en vergelding’.

Grafisch weergegeven zie ik de betekenis van Joël 3:1-5 in de oorspronkelijke context als volgt:

In Joël 1 en 2 wordt gesproken over een levensbedreigende situatie. Joël roept op tot inzicht door te zien, horen, vertellen en rouwen. Hij benadrukt dat God de verbondsgod is en doet een beroep op Exodus 34:7. JHWH zal op grond van wie Hij zelf is Zijn zegen geven. Hij schenkt de Messias, die komt met natuurlijke en geestelijke zegen. Dit loopt uit op de belijdenis dat JHWH Israëls God is.

Daarna, zegt Joël, zal God Zijn Geest uitstorten, zoals Hij ook regen uitgestort heeft. Hij zal het leven van Zijn volk herscheppen. Hij zal bij hen inwonen, waardoor ze een bijzondere kennis hebben van Hem en Zijn plan. Er zijn geen profeten meer nodig, want iedereen zal God kennen en Zijn wil (Numeri 11, Jeremia 31:31).

Ik zou de voorzichtige conclusie willen trekken dat er een toename van benauwdheid is eer de dag van JHWH aanbreekt. Joël 1 beschrijft de concrete noden in de actuele situatie. In Joël 2 lezen we van grote benauwdheid als gevolg van het komende leger van JHWH. In Joël 3 is er sprake van zeer aangrijpende universele tekenen. Zo breekt de vreselijke dag van JHWH aan. De dag waarop Hij spreekt. Op die dag is ontkoming voor allen die zich bekeren en de Naam van JHWH aanroepen. Zoals God in het verleden sprak en handelde bij de exodus en in theofanieën, zo zal Hij dat opnieuw doen. Zoals JHWH toen zijn kabod liet zien, zal Hij dat opnieuw doen, maar nu universeel, wereldwijd. Dat betekent oordeel en benauwdheid, ook voor Zijn volk. Zijn komst zal de bestaande orde omkeren.

Voor degenen die Hem aanroepen zal er redding zijn. JHWH roept daarom tot Zijn volk.

In het vierde hoofdstuk werkt Joël zijn profetieën verder en concreter uit. Joël wordt dan concreter in zowel het oordeel over de vijanden van Israël als de rijke zegen voor Zijn volk.

Het thema van Joël kunnen we ook weergeven met zijn naam 'JHWH is God'. Het boek gaat over JHWH's handelen en macht en laat zien wie Hij is. Maar niet op een abstracte wijze. Hij is de God die daadwerkelijk en tastbaar handelt voor Zijn volk. Hij keert echter ook de bestaande orde om en handelt zodanig dat de omkering universeel en eeuwig is. Zo is Hij tegelijkertijd de immanente en de transcendente. En op dat snijvlak introduceert Joël de Messias, zonder zijn naam te noemen. Hij wijst op de leraar van de gerechtigheid die regen zal brengen. Zijn komst betekent oordeel. Maar zijn rijk, is een rijk van vrede in zowel materiële als geestelijke zin.

Het lijkt er op dat we in Joël twee fasen zien. De eerste fase is dat God komt met de Leraar van de gerechtigheid en daarna met Zijn Geest. De tweede fase is die van de dag van JHWH, waarop Hij komt met Zijn leger in macht en glorie. Echter voor die Hem aanroepen zal er ontkoming zijn op de dag dat Hij komt. Die ontkoming is in Sion, omdat Hij daar woont.

Het betekent voor mij een uitdaging om de resultaten van mijn onderzoek in nadere relatie te brengen met bijvoorbeeld Numeri 11:6 en vooral met Handelingen 2. Petrus citeert immers Joël 3:1-5 als hij een verklaring geeft van de tekenen op het pinksterfeest. Dit valt echter buiten mijn onderzoeksvraag en laat ik nu rusten. Wellicht brengt mij dit tot een vervolg.

9. Geraadpleegde literatuur

Andiñach, P. R. „The Locusts in the Message of Joël.” *Vetus Testamentum*, 42 (1992): 433-441.

Barrick, W. D. *The masoretic Hebrew Accents in Translation and Interpretation*. Sun Valley, CA, USA: The Master's Seminary, 2004.

Barton, J. *Joël and Obadiah (The Old Testament Library)*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 2001.

Baumgartner, W., en L. Koehler. *The Hebrew and Aramic Lexicon of the Old Testament*. Leiden: Brill, 2001.

Becking, B.E.J.H. „The exile from a bird's eye view.” *Bible and interpretation (internetjournal)*, 2010: <http://www.bibleinterp.com/articles/exile357917.shtml>.

Bodi, D. *The book of Ezekiel and the Poem of Erra*. Göttingen: Universitätsverlag Freiburg Schweiz, 1991.

Dillard, R.B., en T. Longman. *An introduction to the Old Testament*. Leicester, England: Inter-Varsity Press, 1995.

- Elliger, W., en K. Rudolph. *Biblica Hebraica Stuttgartensia*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990.
- Fitzmyer, J.A. *The Aramaic inscriptions of Sefire*. Roma: Editrice Pontificio Instituto Biblico, 1995.
- Fokkelman, J.P. *Dichtkunst in de bijbel*. Zoetermeer: Uitgeverij Meinema, 2000.
- Ganzel, T. „The shattered dream.” *The Journal of Hebrew Scriptures*, 11 (2011): 2-22.
- Hurowitz, V.A. „Joël's Locust Plague in Light of Sargon II's Hymn to Nanaya.” *Journal of Biblical Literature*, 112/4 (1993): 597-603.
- Hymes, D.C. „Notes on Joël 3:1-5.” *AJPS*, 1/1 (1998): 83-103.
- Ishai-Rosenbaum, D. „Is the Day of the Lord a term in biblical language?” *Biblica*, 87/3 (2006): 395-401.
- Kaiser, W.C. *Toward an Old Testament Theology*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1978/1991.
- Korpel, M.C.A., en J.M. Oesch. *Layout markers in biblical manuscripts and Ugaritic tablets*. Assen: Koninklijke van Gorcum, 2003.
- LaRocca-Pitts, M. *The Day of Jahweh*. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller, 2009.
- Leeuwen, C. van. *Joël (POT)*. Nijkerk: Callenbach, 1993.
- Lettinga, J.P. *Grammatica van het Bijbels Hebreeuws*. Leiden: Brill, 2000.
- Levenson, J.D. *Sinai and Zion*. Minneapolis: Winston Press, 1985.
- McComiskey, T.E. *The Minor Prophets, volume one*. Grand Rapids: Baker Academic, 1992.
- Meer, W. van der. *Oude woorden worden nieuw*. Kampen: Uitgeversmaatschappij J.H. Kok, 1989.
- Miller, P.D. *The Divine Warrior in Early Israel*. Atlanta: Society of Biblical Literature, 2006.
- . *The Divine Warrior in Early Israël*. Atlanta: Society of Biblical Literature, 2006.
- Moor, J.C. de. *An anthology of religious texts from Ugarit (Religious Texts Translation Series 16)*. Leiden: E.J. Brill, 1987.
- Park, S. *Pentecost and Sinai (The library of Hebrew Bible/Old Testament studies; no.342)*. New York: T&T Clarck International, 2008.
- Paul, M.J. *Gaven voor de gemeente*. Zoetermeer: Boekencentrum uitgevers, 2005.
- Prinsloo, W.S. *The theology of the book of Joël*. Berlin: Walter de Gruyter, 1985.
- Robinson, D. *The Masorets and the Punctuation of Biblical Hebrew*. Israël: British & Foreign Bible Society, 2002.

- Robinson, D. *The Masorets and the Punctuation of Biblical Hebrew*. Israel: British & Foreign Bible Society, 2002.
- Sellers, O.R. „Stages of Locust in Joël.” *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, January 52/2 (1936): 81-85.
- Selms, A. van. *Genesis deel I (POT)*. Nijkerk: Uitgeverij G.F. Callenbach, 1989.
- Sparks, K.L. *Ancient Texts for the Study of the Hebrew Bible*. Massachusetts: Hendrickson Publishers, Inc., 2009.
- Spijker, W. van't. *Eschatologie*. Kampen: De Groot Goudriaan, 1999.
- Stephenson, F.R. „The date of the book of Joël.” *Vetus Testamentum*, 19/2 (1969): 224-229.
- Strazicich, J. *Joël's Use of Scripture and the Scripture's Use of Joël*. Leiden: Brill, 2007.
- Talstra, E. *Oude en nieuwe lezers*. Kampen: Uitgeverij J.H. Kok, 2002.
- Thompson, J.A. „Joël's Locusts in the Light of Near Eastern Parallels.” *Journal of Near Eastern Studies*, 14/1 (1955): 52-55.
- VanGemeren, W.A. *Interpreting the prophetic word*. Grand Rapids: Zondervan, 1990.
- VanGemeren, W.A.(ed.). *New International Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis*. Grand Rapids: Zondervan, 1997.
- Volz, C.A. „Pentecost - The Day of the Lord.” *World & World*, 10/2 (1990): 174-178.
- Vries, P. de. *De heerlijkheid van JHWH in het Oude Testament*. Heerenveen: Groen, 2010.
- Vriezen, Th.C., en A.S. van de Woude. *Oudisraëlitische & vroeg Joodse literatuur*. Kampen: Uitgeverij J.H. Kok, 2000.
- Watts, J.D.W. *The Cambridge Bible Commentary: The books of Joël, Obadja, Jonah, Nahum, Habakuk and Zephaniah*. Cambridge: Cambridge University Press, 1975.
- Weinfeld, M. *Deuteronomy and the Deuteronomistic school*. Oxford: Clarendon Press, 1972.
- Wolff, H.W. *Joël and Amos (Hermeneia)*. Philadelphia: Fortress Press, 1975.

Bijlage A. Analyse veel gebruikte woorden in Joël.

Canto /	#	A	B	C	D	E	F	G	H
Woord		1:2-12	13-20	2:1-11	12-17	18-27	3:1-5	4:1-14	15-21
כי - want	32	5	6	5	1	6	1	7	1
לא - niet	12		1	6		3			2
כל - alle	16	3	2	2	1		2	5	1
על - op	19	6		2	2	2	3	4	
את	19					8	2	8	1
אַחֶר - achter	6	1		3	1		1		
שָׁם - daarheen	6					1	1	4	
גם - ook	7	1	2	1	1		1	1	
אֲשֶׁר - waarvan geldt	11					3	3	4	1
מֵן - van	19	3	3	2	2	1		4	4
רַב - veel	4			2	1			1	
אֲנִי - ik	4					2		1	1
בֶּן - zoon	15	4	1			1	1	5	2
מִשְׁרָתִי - dienaren	4	1	2		1				
זָקֵן - oudsten	4	1	1		1		1		
כֹּהֵן - priesters	3	1	1		1				
יְהוָה - JHWH	33	3	4	3	5	6	4	3	5
אלהים - god (uw god - אלהיכם)	11		4 (2)		3 (1)	3			1
יום - dag	13	2	2	4			2	2	1
עוֹלָם - eeuwig	4			2		2			1
עַם - volk	15			3	3	5		3	1
גוֵי - heidenvolk	10	1			1	1		5	
צִיּוֹן - Sion	7			1	1	1	1		3
יִשְׂרָאֵל - Israël	3					1		1	1
יְהוּדָה - Juda	5							3	3
יְרוּשָׁלַם - Jeruzalem	6						1	2	3
עֵמֶק - dal	4							4	
הַר - berg	3			3			1		2
אֶרֶץ - land	12	2	1	3		2	1	1	2
מִדְבָּר - woestijn	5		2	1		1			1
שָׂדֵה - veld	5	3	2						
בַּיִת - huis	6	1	3	1					1
הִיא - zijn	12	1		2			3		4
אָכַל - eten	11	3	3	2		3			
נָתַן - geven	8			1	1	3	1	1	1
בּוֹא - komen/gaan	8		2	2			2	2	
קֹדֶשׁ - heiligen	7		1	1	2			1	2

שוב- omdraaien	7				3			4	
עלה- opgaan	7	1		2		2		2	
קרא- roepen	6		2		1		2	1	
אספ- toevoegen	5		1	1	2				1
ישב- wonen	5	1	1	1				1	1
יבש- opdrogen	5	3	2						
מכר- verkopen	5							5	
עשה- maken	4			1		3			
קבץ- verzamelen	4			1	1			2	
בוש- tot schande maken	4	2				2			
שפך- gieten	3						2		1
הלך- gaan	2			2					2
אש- vuur	5		2	2			1		
קל/קול- stem	5			3				1	1
פנה- gezicht	8			6		1	1		
שם- naam	6					1	1	4	
שקמה- verwoesting	4			1		1			2
דור- geslacht	5	1		2					2
דם- bloed	4						2		2
זקן- oud	4	1	1		1		1		

Bijlage B. Formele structuur en vertaling Joël

V s	C/V /S	BHS / MT	Vertaling
1		דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל־יוֹאֵל בֶּן־פְּתוּאֵל:	Het woord van JHWH dat kwam tot Joël, zoon van Petuël.
2	AI1	שְׁמַעוּ־זאת הַזְּקֵנִים וְהָאֲזִינוּ כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ תְּהִי־זאת זֵאת בְּיָמֵיכֶם וְאִם בְּיָמֵי אֲבוֹתֵיכֶם:	'Hoor dit oudsten! en luister alle inwoners van het land. Was dit in jullie dagen, of ook in de dagen van jullie vaders?
3	AI2	עֲלֶיהָ לְבָנֵיכֶם סַפְּרוּ וּבְנֵיכֶם לְבָנֵיהֶם וּבְנֵיהֶם לְדוֹר אַחֵר:	Vertel erover aan jullie zonen en jullie zonen aan hun zonen en hun zonen aan een volgende generatie.
4	AI3	יִתֵּר הַגָּזֵם אֲכַל הָאֲרֶבֶה וְיִתֵּר הָאֲרֶבֶה אֲכַל הַיֵּלֶק וְיִתֵּר הַיֵּלֶק	Wat de larf sprinkhaan overliet at de vliegende sprinkhaan. Wat de vliegende sprinkhaan overliet at de kruipende sprinkhaan. Wat de kruipende sprinkhaan heeft overgelaten at de lopende sprinkhaan.

		אָכַל הַחֶסֶל:	
5	AII1	תִּקְיֵצוּ שְׂבוּרִים וּבְכוּ וְחִלְלוּ כָּל-שְׂתֵי יַיִן עַל-עֵסִים כִּי נִכְרַת מִפִּיכֶם:	Waak op dronkaards en ween! En huil alle wijn drinkers om de zoete wijn, want die is afgesneden van uw mond
6	AII2	כִּי-גָזַל עֲלָהּ עַל-אֲרָצִי עֲצוּם וְאִין מִסְפָּר שְׁנַיִם שָׁנֵי אֲרָזִים וּמִתְלַעוֹת לְבֵיא לֹא:	Want een heidenvolk kwam op over mijn land. machtig en zonder getal. Zijn tanden zijn tanden van een leeuw en hij heeft kaakbenen van een leeuwin.
7	AII3	שֵׁם גִּפְנֵי לְשֹׁמֵה וּתְאֲנִחִי לְקֶצֶף חֲשֹׁף חֲשָׁפָה וְהַשְׁלִיד הַלְבִּינוּ שְׂרִיגֶיהָ:	Het heeft mijn wijnstok gezet tot een verschrikking, en mijn vijgenboom tot splinters; volkomen ontschorst en neergeworpen, zijn ranken zijn wit geworden.
8	AIII1	אֲלֵי כִבְתוּלָה חֲגֹרֶת-שֶׁקַּע עַל-בֶּעַל גְּעוּרִיָּה:	Weeklaag, als een maagd, Omgord met een zak over de man uit haar jeugdtijd.
9	AIII2	הַכֶּרֶת מִנַּחַה וּנְסֹךְ מִבֵּית יְהוָה אֲבָלוּ הַכֹּהֲנִים מִשְׂרָתֵי יְהוָה:	Spijsoffer en drankoffer zijn afgesneden van het huis van JHWH. De priesters rouwen, de dienaren van JHWH.
1 0	AIII3	שָׂדֵה שְׂדֵה אֲבָלָה אֲדָמָה כִּי שָׂדֵה דָגוּן הוֹבִישׁ תִּירוֹשׁ אֲמַלֵּל יִצְהָר:	Het veld is verwoest, het land rouwt. Want het koren is verwoest, de nieuwe wijn is opgedroogd, de olie is zwak.
1 1	AIV1	הַבִּישׁוּ אֲבָרִים תִּילְלוּ כְרָמִים עַל-חֶטָּה וְעַל-שְׁעָרָה	Wees beschaamd, boeren. Huil, wijnbouwers. Om de tarwe en om de gerst, want de oogst van het velds is verloren gegaan.

		כִּי אֲבַד קִצְרֵי שָׂדֵה:	
1 2	AIV2	הַגֶּפֶן הוֹבִישָׁה וְהַתְּאֵנָה אִמְלָלָה רְמוֹן גַּם-תְּמָר וְתַפּוּחַ כָּל-עֵצֵי הַשָּׂדֵה יָבֹשׁוּ	De wijnstok is verdord, de vijgenboom is uitgedroogd; de granaatappelboom, ook de granaatappel en dadelpalm; alle bomen van het velds zijn verdord.
	AIV3	כִּי-הִבִּישׁ שִׁשּׁוֹן מִזְבְּנֵי אָדָם: ס	want de vrolijkheid is verdroogd van de menskinderen.
1 3	BI1	חַגְרוּ וְסַפְדוּ הַכֹּהֲנִים הַלַּיְלָה מִשְׁרְתֵי מִזְבֵּחַ בָּאוּ לִינוּ בַשִּׁקִּים מִשְׁרְתֵי אֱלֹהֵי כִּי נִמְנַע מִבַּיִת אֱלֹהֵיכֶם מִנְחָה וְנִסְדָּ:	Omgord jullie, en rouwklaag, jullie priesters ! huil, jullie diendienaren van het altaar ! Gaat in, overnacht in zakken, jullie dienaren van mijn God ! Want teruggehouden zijn van het huis van uw God spijsoffer en drankoffer.
1 4	BI2	קִדְשׁוּ-צוּם קִרְאוּ עֲצָרָה אִסְפוּ זְקֵנִים כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְזַעֲקוּ אֶל-יְהוָה:	Heiligt een vasten, roep een gedenkdag uit, verzamel de oudsten, en alle inwoners van dit land, tot het huis van JHWH, uw God, en roep tot JHWH.
1 5		אָהָה לַיּוֹם כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה וְכַשֵּׁד מִשְׁדֵי יָבֹא:	Ach, die dag ! want de dag van JHWH is nabij, en zal als een verwoesting komen van de Almachtige.
1 6	BI11	הֲלוֹא נִגַּד עֵינֵינוּ אֶכְל נִכְרֹת מִבַּיִת אֱלֹהֵינוּ שִׂמְחָה וְגִיל:	Is niet voor onze ogen het voedsel afgesneden? van het huis van onze God vreugde en blijdschap?
1 7		עֲבֹשׁוּ פְרֹדוֹת	De granen zijn verdroogd onder hun kluiten,

		<p>תחת מגרפתיהם נשמו אצרות נהרסו ממגרות כי הביש דגון:</p>	<p>de schathuizen zijn verwoest, de schuren zijn afgebroken, want het koren is verdord.</p>
1 8	BII2	<p>מה-נאנחה בהמה נבכו עדרי בקר כי אין מרעה להם גם-עדרי הצאן נאשמו:</p>	<p>Hoe zucht het vee, de runderkudden zijn bedwelmd, want zij hebben geen weide, ook zijn de schaapskudden verwoest.</p>
1 9	BIII1	<p>אליך יהוה אקרא כי אש אכלה נאות מדבר ולחבה להטה כל-עצי השדה:</p>	<p>Tot U, o JHWH ! roep ik; want een vuur heeft de weiden van de woestijn verteerd, en een vlam heeft alle bomen van het veld aangestoken.</p>
2 0	BIII2	<p>גם-בהמות שדה תערוג אליך כי יבשו אפיקי מים ואש אכלה נאות המדבר: פ</p>	<p>Zelfs de beesten van het veld schreeuwen tot U; want de waterstromen zijn uitgedroogd, en een vuur heeft de weiden van de woestijn verteerd.</p>
1	CI1	<p>תקעו שופר בציון והריעו בהר קדשי ירגזו כל ישבי הארץ</p>	<p>Blaas een bazuin in Sion, Sla alarm op Mijn heilige berg; laat alle inwoners van de aarde beven,</p>
	CI2	<p>כי-בא יום-יהוה כי קרוב:</p>	<p>want de dag van JHWH komt, want hij is nabij.</p>
2		<p>יום חושך ואפלה יום ענן וערפל</p>	<p>Een dag van duisternis en donkerte, een dag van wolken en dikke duisterheid,</p>
	CI1	<p>כשחר פרש על-ההרים עם רב ועצום כמהו לא נהיה מז-העולם ואחריו לא יוסף עד-שני דור ודור:</p>	<p>Zoals morgenrood uitgespreid wordt over de bergen; een talrijk en machtig volk, zoals het niet geweest is, van eeuwig en na hem niet meer zal zijn tot in jaren van vele generaties.</p>
3	CI2	<p>לפניו אכלה אש</p>	<p>Voor hem verteert een vuur, en achter zal een vlam verzengen.</p>

		<p>וְאַחֲרָיו תִּלְהֹט לְהִבֵּה בְּגוֹעַלְעֵדוֹ הָאָרֶץ לְפָנָיו וְאַחֲרָיו מִדְּבַר שְׂמֵמָה וְגַם־פְּלִיטָה לֹא־הִיִּתְחָה לוֹ:</p>	<p>als de tuin van Eden is het land voor het, en achter het een woeste wildernis, en ook ontkoming is er niet van hetzelfde.</p>
4	CI13	<p>בְּמֵרְאָה סוּסִים מֵרֹאֲהוּ וּכְפָרָשִׁים כֵּן יְרוּצוּן:</p>	<p>Als de verschijning van paarden is hun verschijning, en als ruiters zo zullen zij lopen.</p>
5		<p>בְּקוֹל מֵרֶכְבּוֹת עַל־רֵאשֵׁי הַהַרִים יִרְקְדוּן בְּקוֹל לֶהֱבֵ אֵשׁ אֲכָלָה קֶשׁ</p>	<p>Als de stem van wagens Zullen zij dansen op de toppen van de bergen. als de stem van een vuurvlam, die stoppels verteert;</p>
	CI14	<p>בְּעַם עֲצוּם עֲרוּדָה מִלְחָמָה:</p>	<p>als een machtig volk, opgesteld voor de strijd.</p>
6		<p>מִפְּנֵיו יִחִילוּ עַמִּים כָּל־פָּנִים קִבְּצוּ פְּאֲרוֹר:</p>	<p>Van hun aangezicht zullen de volken in pijn zijn; alle aangezichten verschieten van kleur.</p>
7		<p>כְּגִבּוֹרִים יִרְצוּן כְּאַנְשֵׁי מִלְחָמָה יַעֲלוּ חוֹמָה</p>	<p>Als helden zullen zij rennen, als mannen van strijd zullen zij de muren beklimmen;</p>
	CI15	<p>וְאִישׁ בְּדַרְכּוֹ יִלְכוּן וְלֹא יַעֲבֹטוּן אַרְחוֹתֵם:</p>	<p>Een ieder zullen zij op zijn eigen weg trekken en zullen hun paden niet verdraaien.</p>
8		<p>וְאִישׁ אַחִיו לֹא יִדְחִקוּן גָּבַר בְּמַסְלֹתוֹ יִלְכוּן וּבַעַד הַשֵּׁלַח יִפְּלוּ לֹא יַבְצְעוּן:</p>	<p>ook zullen zij de een de ander niet verdringen; zij zullen daarheen trekken elk in zijn weg; en al zullen zij door een wapen van achter vallen zij zullen niet verbreken</p>
9	CI16	<p>בְּעִיר יִשְׁקוּ בְּחוֹמָה יִרְצוּן בְּבֵתַיִם יַעֲלוּ בְּעַד הַחַלּוֹנִים יָבֹאוּ כְּגַנָּב:</p>	<p>Zij zullen in de stad omlopen, zij zullen lopen op de muren, zij zullen in de huizen klimmen; zij zullen door de vensters inkomen als een dief.</p>
1 0	CI17	<p>לְפָנָיו רָגְזָה אֶרֶץ רָעְשׂוּ שָׁמַיִם שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ מָדְרוּ וְכוֹכְבֵי אֲסָפוּ נִגְהָם:</p>	<p>De aarde is beroerd voor hun aangezicht, de hemel beeft; de zon en maan worden zwart, en de sterren trekken haar glans in.</p>
1 1	CI18	<p>וַיְהִי הָיָה נִתְּן קוֹלוֹ</p>	<p>En JHWH verheft Zijn stem</p>

		<p>לִפְנֵי חֵילוֹ כִּי רַב מְחִנְהוּ כִּי עֲצוּם עֲשֵׂה דְבָרוֹ כִּי־גָדוֹל יוֹם־יְהוָה וְנֹרָא מְאֹד וּמִי יִכְלִינוּ:</p>	<p>voor Zijn leger uit; want Zijn leger is zeer groot, want Hij is machtig, doende Zijn woord; want de dag van JHWH is groot en zeer vreselijk en wie zal hem verdragen ?</p>
1 2	DI1	<p>וְגַם־עַתָּה נֹאֵם־יְהוָה שׁוּבוּ עָדַי בְּכָל־לִבְבְּכֶם וּבְצוּם וּבְבִכּוּי וּבְמִסְפָּד:</p>	<p>Nu dan ook, spreekt JHWH, wend u tot Mij met uw ganse hart, en dat met vasten en met geweene en met rouwklagen.</p>
1 3	DI2	<p>וְקַרְעוּ לִבְבְּכֶם וְאַל־בְּגָדֵיכֶם וּשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרְךְ אֲפָיִם וְרַב־חֶסֶד וְנָחַם עַל־הָרָעָה:</p>	<p>En scheur uw hart en niet uw kleren, en wend u tot JHWH, uw God; want genadig en barmhartig is Hij lankmoedig en groot van goedertierenheid, en berouw hebbende over het kwade.</p>
1 4	DI3	<p>מִי יוֹדַע יִשׁוּב וְנָחַם וְהַשְׂאִיר אַחֲרָיו בְּרָכָה מִנְחָה וְנִסְדָּ לְיְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פ</p>	<p>Wie weet, Hij mocht Zich wenden en berouw hebben en een zegen achter Zich overlaten tot spijsoffer en drankoffer voor JHWH, uw God.</p>
1 5	DI12	<p>תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קִדְשׁו־צוּם קְרָאוּ עֲצָרָה:</p>	<p>Blaas de bazuin in Sion, heilig een vasten, roep een gedenkdag uit.</p>
1 6		<p>אֶסְפוּ־עַם קִדְשׁוּ קָהָל</p>	<p>Verzamel het volk, heilig de gemeente,</p>
1 6	DI12	<p>קַבְּצוּ זְקֵנִים אֶסְפוּ עוֹלָלִים וַיִּנְקִי שְׂדֵימַי יֵצֵא חַתָּן מִחַדְרֹו וּכְלָה מִחַפְתָּהּ:</p>	<p>vergader de oudsten, verzamel de kinderen, en die de borsten zuigen; de bruidegom ga uit zijn binnenkamer, en de bruid uit haar slaapkamer.</p>

1 7	DII3	<p>בֵּין הָאוּלָם וְלִמְזִבַּח יִבְכוּ הַכֹּהֲנִים מִשְׁרָתֵי יְהוָה וַיֹּאמְרוּ חֹסֶה יְהוָה עַל-עַמּוֹ</p>	<p>Tussen de voorhal en het altaar zullen de priesters wenen de dienaren van JHWH.</p> <p>En laat hen zeggen: Spaar Uw volk, JHWH !</p>
	DII4	<p>וְאַל-תִּתְּנוּ נַחֲלַתְךָ לְחַרְפָּה לְמַשְׁלַבְּסֵם גּוֹיִם לָמָּה יֹאמְרוּ בְעַמִּים אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם:</p>	<p>en geef Uw erfenis niet over tot een smaadheid, dat de volken over hen zouden heersen;</p> <p>waarom zouden zij zeggen onder de volken: Waar is hun God ?</p>
1 8	EI1	<p>וַיִּקְנֵא יְהוָה לְאַרְצוֹ וַיִּחַמֵּל עַל-עַמּוֹ:</p>	<p>Zo zal JHWH ijveren over Zijn land, en Hij zal Zijn volk sparen.</p>
1 9		<p>וַיַּעַן יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ</p>	<p>En JHWH zal antwoorden en tot Zijn volk zeggen:</p>
	EI2	<p>הֲנִי שֵׁלַח לָכֶם אֶת-הַדֶּגֶן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וּשְׁבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא-אֶתֶּן אֶתְכֶם עוֹד חַרְפָּה בְּגוֹיִם:</p>	<p>Ziet, Ik zend ulieden het koren, en den nieuwe wijn, en de olie, dat u daarvan verzadigd zult worden;</p> <p>en Ik zal u niet meer overgeven tot een smaadheid onder de heidenvolken.</p>
2 0	EI3	<p>וְאֶת-הַצְּפוֹנִי אֶרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם וְהִדַחְתִּיו אֶל-אַרְץ צִיָּה וּשְׁמָמָה אֶת-פָּנָיו אֶל-הַיָּם הַקֶּדְמוֹנִי וְסָפוּ אֶל-הַיָּם הָאֲחֵרוֹן וְעֹלָה בְּאֵשׁוֹ וְתַעַל צַחְנָתוֹ כִּי הִגְדִיל לַעֲשׂוֹת:</p>	<p>En die van het noorden Zal Ik ver van u doen vertrekken, en hem verdrijven naar een dor en woest land, zijn aangezicht naar de Oostzee, en zijn einde naar de achterste zee; en zijn stank zal opstijgen, en zijn vuiligheid zal opstijgen; want hij heeft grote dingen gedaan.</p>
2 1	EII1	<p>אַל-תִּירָאִי אֲדָמָה גִּילִי וּשְׂמַחִי כִּי-הִגְדִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת:</p>	<p>Vrees niet, o land ! verheug u, en wees blij; want JHWH heeft grote dingen gedaan.</p>

2 2	EII2	<p>אל-תִּירָאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדֵי כִּי דִשְׂאוּ נְאוֹת מִדְבָּר כִּי-עַל נִשְׂא פִּרְיוֹ תֵּאנֶה וְגִפֹן נִתְּנוּ חֵילָם:</p>	<p>Vrees niet, jullie dieren van het veld ! want de weiden van de woestijn zullen jong gras voortbrengen;</p> <p>want het geboomte dragen haar vrucht, de wijnstok en vijgenboom geven hun opbrengst.</p>
2 3	EII3	<p>וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי-נָתַן לָכֶם אֶת-הַמּוֹרָה לְצַדִּיקָה</p>	<p>En jullie, kinderen van Sion ! verheug u en wees blij in JHWH, uw God;</p> <p>want Hij zal u geven die Leraar tot gerechtigheid;</p>
	EII4	<p>וַיּוֹרֵד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ בְּרֵאשׁוֹן:</p>	<p>en Hij zal u de regen doen neerdalen, vroegen regen en late regen in de eerste <i>maand</i>.</p>
2 4		<p>וּמִלְאוּ הַגְּרָנוֹת בָּר וְהִשְׂקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וַיִּצְהָר:</p>	<p>En de dorsvloeren zullen vol koren zijn, en de perskuipen over stromen van nieuwe wijn en olie.</p>
2 5	EIII1	<p>וְשַׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת-הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאָרֶבָּה הַיֶּלֶק וְהַחֲסִיל וְהַגֹּזִם חֵילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שַׁלַּחְתִּי בְּכֶם:</p>	<p>Alzo zal Ik u de jaren terugbetalen, die heeft gegeten de vliegende, de kruipende, de lopende en de larf sprinkhaan;</p> <p>Mijn grote leger, dat Ik onder u gezonden heb.</p>
2 6	EIII2	<p>וְאָכַלְתֶּם אֶכּוֹל וְשָׂבוּעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת-שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר-עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְּלִיא</p>	<p>En u zult overvloedig eten, en tot verzadiging</p> <p>en prijzen de Naam van JHWH, uw God, Die wonderlijk bij u gehandeld heeft;</p>
	EIII3	<p>וְלֹא-יִבְשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם:</p>	<p>en Mijn volk zal niet beschaamd worden tot in eeuwigheid</p>
2 7		<p>וַיִּדְעֶתֶם כִּי בִקְרַב יִשְׂרָאֵל אָנִי וְאֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא-יִבְשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם:</p> <p>ס</p>	<p>En u zult weten, want in het midden van Israël ben Ik,</p> <p>en Ik ben JHWH, uw God, en niemand meer; en Mijn volk zal niet beschaamd worden in eeuwigheid.</p>

1	F11	<p>וְהָיָה אַחֲרֵי־כֵן אֶשְׂפֹךְ אֶת־רוּחִי עַל־כָּל־בָּשָׂר וְנָבְאוּ בְנֵיכֶם וּבָנוֹתֵיכֶם זְקֵנֵיכֶם חֲלֻמוֹת יַחְלְמוּן בַּחֲוִירֵיכֶם חֲזִינֹת יִרְאוּ:</p>	<p>En het zal gebeuren daarna Ik zal uitgieten mijn geest op alle vlees</p> <p>Dat jullie zonen en jullie dochters zullen profeteren, jullie ouden zullen dromen dromen, en jullie jonge mannen zullen visioenen zien.</p>
2		<p>וְגַם עַל־הַעֲבָדִים וְעַל־הַשְּׁפָחוֹת בַּיָּמִים הַהֵמָּה אֶשְׂפֹךְ אֶת־רוּחִי:</p>	<p>En ook op de knechten en de dienstmaagden zal ik in die dagen uitgieten mijn Geest.</p>
3	F12	<p>וְנָתַתִּי מִזֶּפְתִּים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וָאֵשׁ וְחִימְרוֹת עָשָׂן:</p>	<p>En Ik zal geven tekenen in de hemel en op de aarde: bloed en vuur en pilaren van rook.</p>
4		<p>הַשֶּׁמֶשׁ יִהְיֶה לְחֹשֶׁךְ וְהַיָּרֵחַ לְדָם לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא:</p>	<p>De zon zal veranderd worden in duisternis en de maan in bloed voordat de dag van JHWH komt, die grote en vreselijke.</p>
5	F13	<p>וְהָיָה כָּל אֲשֶׁר־יִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה יִמְלֹט כִּי בְהַר־צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם תִּהְיֶה פְּלִיטָה כַּאֲשֶׁר אָמַר יְהוָה וּבְשָׂרֵי־יָדַיִם אֲשֶׁר יְהוָה קָרָא:</p>	<p>En het zal gebeuren al wie zal aanroepen de Naam van JHWH zal ontkomen</p> <p>Want op de berg van Sion en in Jeruzalem zal redding zijn zoals JHWH zei</p> <p>en bij de ontkomene die JHWH roept</p>
1	GI1	<p>כִּי הִנֵּה בַיָּמִים הַהֵמָּה וּבְעֵת הַהִיא אֲשֶׁר אָשׁוּב אֶת־שְׁבוֹת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם:</p>	<p>Want zie, in die dagen en in die tijd, als Ik wenden zal de gevangenis van Juda en Jeruzalem;</p>
2		<p>וְקִבַּצְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהוֹרַדְתִּים אֶל־עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט</p>	<p>Dan zal Ik alle heidenvolken verzamelen, en zal hen afvoeren in het dal van Josafat;</p>

	GI2	<p>וְנִשְׁפָּטְתִי עִמָּם שָׁם עַל־עַמִּי וְנַחֲלֹתֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּזְרוּ בְּגוֹיִם וְאֶת־אֶרְצִי חֲלָקוּ:</p>	<p>en Ik zal met hen daar richten, vanwege Mijn volk en Mijn erfdeel Israël, dat zij onder de heidenvolken verstrooid hebben, en Mijn land verdeeld;</p>
3		<p>וְאֶל־עַמִּי יָדוּ גֹרֵל וַיִּתְּנוּ הַלֵּל בְּזוֹנָה וְהִילָדָה מְכָרוּ בֵּינָם וַיִּשְׁתּוּ:</p>	<p>En zij hebben over Mijn volk het lot geworpen en een jongen gegeven voor een hoer, en een meisje verkocht om wijn, zodat zij konden drinken.</p>
4	GI11	<p>וְגַם מֵה־אַתֶּם לִי צֹר וְצִידוֹן וְכָל גְּלִילוֹת פְּלֶשֶׁת הַגְּמוּל אֶתֶם מְשַׁלְּמִים עָלַי וְאִם־גְּמֻלִים אֶתֶם עָלַי קַל מֵהָרָה אָשִׁיב גְּמֻלְכֶם בְּרֹאשְׁכֶם:</p>	<p>En ook, wat wilt u van Mij, Tyrus en Sidon, en alle gebieden van Palestina ! Wilt u Mij verdiend loon teruggeven ? Maar als u Mij wil terugbetalen, Snel, onmiddellijk, zal Ik uw terugbetaling op uw hoofd doen terugkeren.</p>
5	GI12	<p>אֲשֶׁר־כֶּסֶף וְזָהָב לָקַחְתֶּם וּמַחְמַדֵּי הַטְּבִים הַבְּאֵתֶם לְהִיכְלִיכֶם:</p>	<p>Omdat u Mijn zilver en Mijn goud hebt weggenomen, en hebt Mijn beste kostbaarheden in uw tempels gebracht.</p>
6		<p>וּבְנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יְרוּשָׁלַם מְכַרְתֶּם לְבְנֵי הַיּוֹנִים לְמַעַן הִרְחִיקֶם מֵעַל גְּבוּלָם:</p>	<p>En de kinderen van Juda en de kinderen van Jeruzalem heeft u verkocht aan de kinderen van de Grieken, Zodat u hen mocht brengen ver van hun gebied.</p>
7	GI13	<p>הֲנִנִּי מֵעִירִים מִזֶּה־מְקוֹם אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם אֶתֶם שָׁמָּה וְחִשְׁבֹתִי גְּמֻלְכֶם בְּרֹאשְׁכֶם:</p>	<p>Zie, Ik wek ze op uit de plaats, waarheen u hen hebt verkocht; en Ik zal uw terugbetaling terugbrengen op uw hoofd.</p>
8		<p>וּמְכַרְתִּי אֶת־בְּנֵיכֶם וְאֶת־בָּנוֹתֵיכֶם בְּיַד בְּנֵי יְהוּדָה וּמְכָרוּם לְשָׂבָאִים אֶל־גּוֹי רַחוֹק כִּי יְהוָה דִּבֶּר: ס</p>	<p>En Ik zal verkopen uw zonen en uw dochters in de hand van de kinderen van Juda, die ze verkopen zullen aan de Sabeners, aan een ver heidenvolk; want JHWH heeft het gesproken.</p>
9	GI111	<p>קְרֹאוּ־זֹאת בְּגוֹיִם קִדְשׁוּ מִלְחָמָה</p>	<p>Roep dit uit onder de heidenvolken, heilig een krijg;</p>

		<p>הַעֲרֹו הַגְּבוּרִים יִגְשׁוּ יַעֲלוּ כָּל אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה:</p>	<p>wek de helden op, laat naderen, laat optrekken alle krijgslieden.</p>
1 0		<p>כָּתוּ אֶתִיכֶם לַחֲרָבוֹת וּמִזְמַרְתֵיכֶם לְרִמְחִים הַחֲלֹשׁ יֹאמֶר גְּבוּר אָנִי:</p>	<p>Sla uw spaden tot zwaarden, en uw sikkelen tot spiesen; Laat de zwakke zeggen: Ik ben een held.</p>
1 1		<p>עֲשׂוּ וּבֵאוּ כָּל־הַגּוֹיִם מִסָּבִיב וְנִקְבְּצוּ שָׁמָּה הַנִּתְחַת יְהוָה גְּבוּרֵי־דָ:</p>	<p>Haast en kom, alle omringende heidenvolken, en verzamel u ! (JHWH, doe Uw helden daarheen afdalen !)</p>
1 2	GIII2	<p>יַעֲזְרוּ וַיַּעֲלוּ הַגּוֹיִם אֶל־עַמְּקֵי יְהוֹשָׁפָט כִּי שָׁם אֲשֵׁב לְשֹׁפֵט אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם מִסָּבִיב:</p>	<p>De heidenvolken zullen zich opmaken, en optrekken naar het dal van Josafat, want daar zal Ik zitten, om te richten alle omringende heidenvolken.</p>
1 3		<p>שְׁלַחוּ מִזֶּל כִּי בָשַׁל קִצִּיר בָּאוּ רִדּוּ כִּי־מִלְאָתָה גֵת הַשִּׁיקוּ הַיְקָבִים כִּי רַבָּה רָעַתָם:</p>	<p>Sla de sikkel aan, want de oogst is rijp geworden; kom aan, daal af, want de pers is vol, en de perskuipen stromen over; want hun boosheid is groot.</p>
1 4		<p>הַמִּנִּיגִים הַמִּנִּיגִים בְּעַמְּקֵי הַחֲרוּץ כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה בְּעַמְּקֵי הַחֲרוּץ:</p>	<p>Menigten, menigten in het dal van de dorswagens; want de dag van JHWH is nabij, in het dal van de dorswagens.</p>
1 5	HI1	<p>שֶׁמֶשׁ וַיְרַח קִדְרוּ וּכּוֹכְבִים אָסְפוּ נִגְהָם:</p>	<p>De zon en maan zijn zwart geworden, en de sterren hebben haar glans ingetrokken.</p>
1 6	HI2	<p>וַיְהִי־הָאָז מִצִּיּוֹן יִשְׁאַג וּמִירוּשָׁלַם יִתֵּן קוֹלוֹ וַיִּרְעֹשׂוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ וַיְהִי־הָאָז מַחֲסֵה לְעַמּוֹ</p>	<p>En JHWH zal uit Sion brullen, en vanuit Jeruzalem Zijn stem geven, zodat hemel en aarde beven zullen; maar JHWH zal de Toevlucht van Zijn volk, en de Sterkte van de kinderen van Israël zijn.</p>

		וּמַעֲזוֹ לְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל:	
1 7	HI3	וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן הַר־קֹדֶשׁ וְהִיטָה יְרוּשָׁלַם קֹדֶשׁ וְזָרִים לֹא־יַעֲבְרוּ־בָה עוֹד: ס	En u zult weten, dat Ik JHWH, uw God ben, wonende op Sion , Mijn heilige berg; en Jeruzalem zal een heiligheid zijn, en vreemden zullen niet meer doorheen trekken.
1 8	HI11	וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִטְפוּ הַהָרִים עֹסִים וְהַגְּבְעוֹת תִּלְכְּנָה חֶלֶב וְכָל־אֶפְיקֵי יְהוּדָה יֵלְכוּ מֵיִם וּמַעַיִן מִבַּיִת יְהוָה יֵצֵא וְהַשֶּׁקֶה אֶת־נַחַל הַשִּׁטִּים:	En op die dag zal het gebeuren dat de bergen van zoete wijn zullen druipen, en de heuvels van melk stromen, en alle stromen van Juda gaan <i>met</i> water; en een bron er zal uit het huis van JHWH gaan, en zal het dal van Sittim bewateren.
1 9	HI12	מִצְרַיִם לְשִׁמְמָה תִהְיֶה וְאֵדוֹם לְמִדְבָר שִׁמְמָה תִהְיֶה מִחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר־שִׁפְכוּ דַם־נַקִּיא בְּאֶרְצָם:	Egypte zal tot een verwoesting worden, en Edom zal worden tot een woeste wildernis, vanwege het geweld, gedaan aan de kinderen van Juda , in wiens land zij onschuldig bloed vergoten hebben.
2 0	HI13	וְיְהוּדָה לְעוֹלָם תִּשָּׁב וְיְרוּשָׁלַם לְדוֹר וָדוֹר:	Maar Juda zal tot in eeuwigheid blijven, en Jeruzalem van generatie op generatie.
2 1		וְנִקִּיתִי דָמָם לֹא־נִקִּיתִי וְיְהוָה שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן:	En Ik zal voor onschuldig houden, hun bloed <i>dat</i> Ik niet voor onschuldig had gehouden; en JHWH zal wonen in Sion .

Index kleuren kolom BHS / MT: **lpf**, **Pf**, Part, **Inf**.

C = Canto, V = Vers, S = Strofe

Kleuren in kolom vertaling: enkele semantische velden.

Indeling lijnstukken BHS / MT:

- Geen sprong (tegen kantlijn) is lijnstuk A
- Eén maal vijf spaties inspringen is lijnstuk B
- Twee maal vijf spaties inspringen is lijnstuk C

Bijlage C. Structuur Joël bij diverse auteurs

Opmerking: In rood hoofddelingen. Indien nodig voor de weergave wordt een nadere onderverdeling weergegeven met inspringen van de tekst.

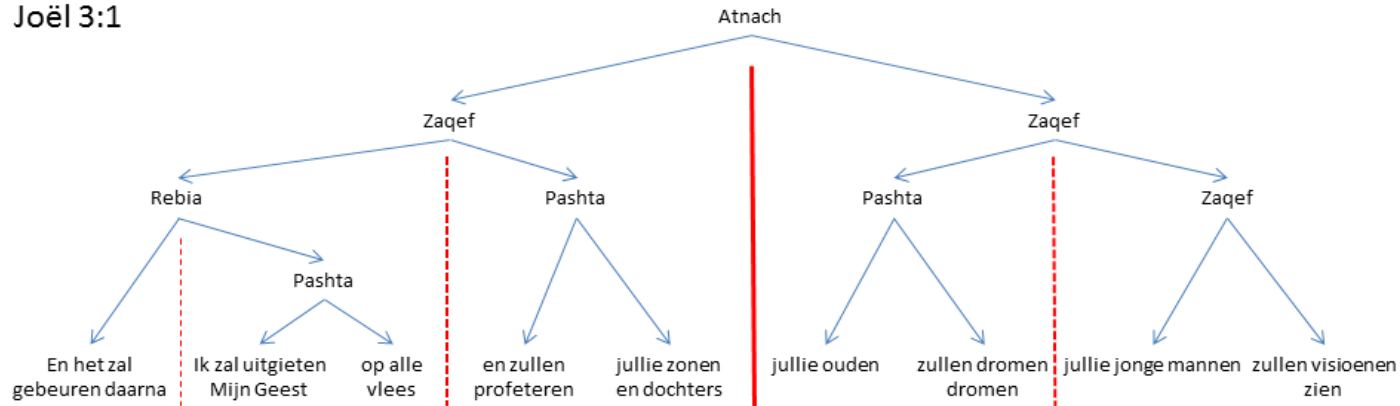
MT	Meer	Leeuwen	McComisky	Prinsloo	Wolff	Keller	Allen	Barton	Strazicich	Bourke	Schmalok	Eigen
		1:2-2:14	1:2-20					1:2-20	1:1-2:17	1 en 2	1:1-2:17	
1:2-12	1:2-12	1:2-20	1:2-12	1:2-14	1:1-20		1:2-12		1:2-4	1:2-3	1:2-3	1:2-12
		1:2-4				1:2-4		1:2-4	1:5-14	1:4-12	1:4-8	
		1:5-12				1:5-14		1:5-14			1:9-15	
1:13-20	1:13-20	1:13-14	1:13-14			1:15-18	1:13-20	1:15-20	1:15-20	1:13-2:2a	1:15-20	1:13-20
		1:15-20	1:15-20	1:15-20		1:19-20						
			2:1-17					2:1-17				
2:1-14	2:1-14	2:1-14	2:1-2	2:1-11	2:1-17	2:1-11	2:1-11	2:1-11	2:1-11	2:2b-9	2:1-11	2:1-11
		2:1-11	2:3-11									
		2:12-14	2:12-14	2:12-17		2:12-14	2:12-17	2:12-17a	2:12-17	2:10-17	2:12-17	2:12-17
			2:15-17			2:15-17		2:17b				
		2:15-4:21	2:18-4:21					2:18-27	2:18-4:21	3 en 4	2:18-4:21	
2:15-27	2:15-27	2:15-27	2:18-27	2:18-27	2:18-3:5	2:18-27	2:18-27		2:18-20	2:21-27	2:18-20	2:18-27
		2:15-17							2:21-27		2:21-27	
		2:18-27						3:1-4:21				
3:1-4:8	3:1-4:8	3:1-5	3:1-5	3:1-5		3:1-5	3:1-5	3:1-2	3:1-5	3:1-2	3:1-2	3:1-5
	3:1-5							3:3-5		3:3-5	3:3-5	
		4:1-21	4:1-17	4:1-17	4:1-21	4:1-8	4:1-12	4:1-3	4:1-3	4:2-13	4:1-8	4:1-14
	4:1-3	4:1-3						4:4-8				
	4:4-8	4:4-8						4:9-13	4:4-8			
4:9-17	4:9-17	4:9-17				4:9-17		4:14-15	4:9-17		4:9-12	
		4:17-27					4:13-21	4:16		4:14-16	4:13-16	4:15-21
								4:17			4:17-21	

4:18-21	4:18-21	4:18-21	4:18-21	4:18-21		4:18-21		4:18	4:18-21	4:18-20		
								4:19-21				

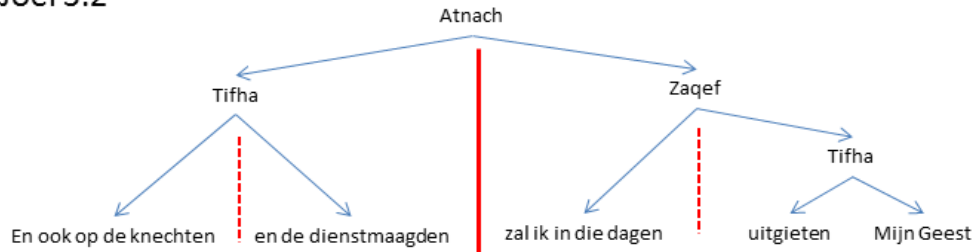
Bijlage D. Stichometrie MT

Vers 1											
	חַזִּינוּת יָרָא	בְּחֹרֵיכֶם	חִלְמוֹת יַחְלִמוּן	זְקִנְכֶם	בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם	וּנְבִיא	עַל-כָּל-בֶּשֶׂר	אֲשַׁפֹּךְ אֶת-רוּחִי	וְהָיָה אַחֲרֵי-כֵן		
silluq		2° zaqef	1° zaqef	pashta	atnach	pashta	zakef	pashta	rebia		
Zullen visioenen zien	Jullie jonge mannen	zullen dromen dromen	Jullie ouden	jullie zonen en jullie dochters	En zullen profeteren	op alle vlees	Ik zal uitgieten Mijn Geest	En het zal gebeuren daarna			
Vers 2											
				אֶת-רוּחִי:	אֲשַׁפֹּךְ	בַּיָּמִים הָהֵמָּה	וְעַל-הַשִּׁפְחֹת	וְגַם עַל-הָעֲבָדִים			
				silluq	tifha	zaqef	atnach	tifha			
				mijn geest	uitgieten	zal ik in die dagen	en de dienstmaagden	En ook op de knechten			
Vers 3											
		עָשׂוּ:	וְתִמְרוֹת	דָּם וָאֵשׁ	וּבְאָרֶץ	בְּשָׁמַיִם	מוֹפְתִים	וְנָתַתִּי			
		silluq	tifha	zaqef	atnach	tifha	zaqef	pashta			
		van rook	en pilaren	bloed en vuur	en op de aarde	in de hemel	tekenen	En ik zal geven			
Vers 4											
	וְהִנּוּרָא:	הַגָּדוֹל	יוֹם יְהוָה	בּוֹא	לִפְנֵי	לְדָם	וְהִירָח	יִהְיֶה לְחֹשֶׁךְ	הַשֶּׁמֶשׁ		
	silluq	tifha	zaqef	pashta	rebia	atnach	tifha	zaqef	pashta		
	en verschrikkelijke	die grote	de dag van JHWH	komt	Voor	in bloed	en de maan	zal veranderd worden in duisternis	De zon		
Vers 5											
	קָרָא:	אֲשֶׁר יְהוָה	וּבִשְׂרִידִים	אָמַר יְהוָה	כְּאֲשֶׁר	תְּהִיָּה פְּלִיטָה	כִּי בְהִרְצִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם	יִמְלֹט	בְּשֵׁם יְהוָה	כָּל אֲשֶׁר-יִקְרָא	וְהָיָה
	silluq	tifha	zaqef	zaqef	pashta	rebia	geresh	atnach	tifha	tevir	rebia
	roept	die JHWH	en bij de ontkomenen	JHWH zei	zoals	zal ontkoming	want op de berg van Sion en in	zal ontkomen	de Naam van JHWH	al wie zal aanroepen	En het zal gebeuren

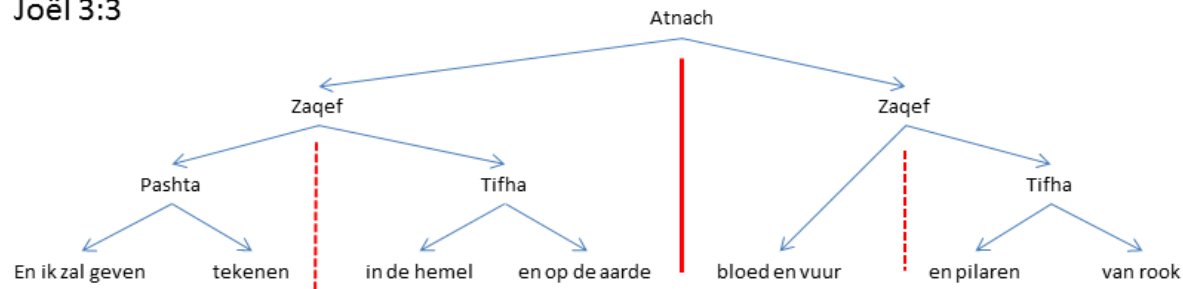
Joël 3:1

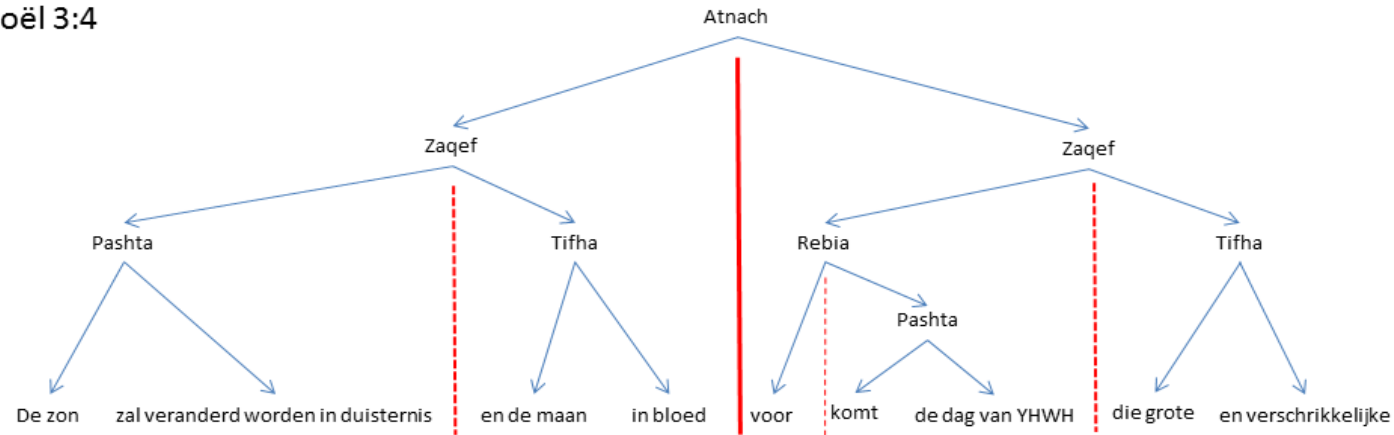
Joël 3:2

Joël 3:3

Joël 3:4

Joël 3:5

